

Dr. med. K. Suments

Kā ahrstelees

Latvijā

ar goščām jāhlēm?

Medicīniskie raksti III.

L. P. Vitola apgādība, Rīgā.

615.32

Dr. med. R. Suments

Ras jaewehro aba dšimuma peršonam pee dšimuma šatšimes.

Šchis peešimes domatas, lai brihdinatu no leelas nelaimes — šašlmt ar weneriškam šlimibam.

Es greeschos fewiškli pee jauneem zilweeem, tadehl ka taišni wineem šcho breešmu neapšinašchanas ir nešufi wišleelakas behdas un poštu. Es zeru, ka mani nepeezeeschamee paškaidrojumi pašargas daudšus no warbuhtejas nelaimes.

Ratrs, kam šchis rindinas gadifees lašit, lai laša winas ušmanigi un winu šaturu labi eegaumē, ušglabā un lai paškaidro ari ziteem. Ja lašitajam buhtu kaš nešaprotams, tad lai wišch greeschas pee autora waj zita kašda ahršta — špezialista, waj weenfahršchi ahršta.

Weneriškās šlimibas ir šoli išplahititās wišos laušchu šlahnos. Wišpašištamakās weneriškās šlimibas ir: tripers, mišštaiš šhankers un šifilis.

Tripers pee wišreescheem eefahkas gandrihs weenmeh otrā waj treschā deenā pehz peelišchanaš, bet daudšreis ari wehlaš, pat lihdš trihs nedelam. Tripers eefahkas ar ištezešhanu no miššalkanala, pee kam beešchi tā šaweenota ar šwilštošchām šahpem, it fewiškli pee miššalu nolaišchanaš. Šchis parahdibas war ari nebuht. Pee feeweetem tahdā pat laiškā parahdās štrutošhana no maštes, kaš daudškahrt ir neleela, tadehl neteel greesta peenahziga wehriba un teel peenemta par balteem feedeem. Daudši wehl ir pahrlėezinati, ka tripers ir tikai newainiga šašlimšhana.

Tripers war, tā pee wišreescheem, tā pee feeweetem, pahreet uš eefšejeem organeem un tur iššaukt gruhtas, pat dšihwibu apdraudošchas, pahrmainas. Tripers ir par eemeslu daudšām tā šauktām feeweeshu šlimibām. Tripers ir ari par eemeslu, ka daudšas gimenes paleel beš behrneem.

Jaunpeedštmušchee behrnini wišbeešchaf šcho šlimibu nanto jau peedšimštot.

Ratram, kaš pamana šchahdu tezešhanu no dšimumu organeem, tuhlin jagreeschas pee ahršta, tikai tad ir eefšehjams šlimibu pilnigi dšeedinat. Ja pee laika ir šperti waja dšige šoli, tad pati dšeedinašchana ir jau weeglaka un drihs eefšahjas ari pilnigi išwefelošchanaš. Ušmaniba tadehl fewiškli nepeezeeschama, lai mineta šlimiba neišplatitoš.

Rā pee wišreescheem, tā pee feeweetem war wehl ušglabatees šlimibas indes (gifts), beš tā tee pašchi manitu. Beešchi gadas, ka weens otrs eedomajas fewi ešam pilnigi wešelu, bet patešibā ir šchis šlimibas dihgļu pilns un war

0309034342 Part 60
298-320
In.

winu iswasat, saindejot weselus laudis. Ahrstis, un tikai ahrstis, war pehz pamatigaz metodiskas un mikroskopiskas ismellefchanas, noteikt pilnigi isweseloschanos. Kas dsimumu satiksmi peefopi, pirmis wisch isweselosees, tas isdara pahrfahpumu pret ziteem zilwekeem un winu war likumigi fodit.

Saslimfchana ar fchaneru kluhst manama apm. zeturtâ deenâ pehz peelipfchanas kâ masa wahtite us dsimumu organeem; daschureis ir redsamâs ari wairakas wahtites. Tahdâ gadijumâ blakus dseedseri war peetuhkt un tshuhlot. Daudsreis ir loti gruhti isschkirt mihksta fchanera wahtis no sifilisa wahtim, jo winas daschfahrt ir kopigas.

Saslimfchana noteekt pateizotees tam, ka flimibas dihgli eekluhst zilwefa meesâ, pee lam par eeeju noder masi, pat nefaredsami ahdas waj glotahdas bojajumi.

Sifilisis ir nomanams 2 lihds 3 nedelas pehz peelipfchanas kâ masa fazeetejuse wahtite, weeta kur sifilisa dihgliis, bala spirochaeste, ir eekluwis eewainota meesas dakâ, bet gadas ari ka flimibu pamanam tikai pehz dauds ilgaka laika. Pirmas sifilisa parahdibas atkal nosuhd. Pehz pirmo parahdibu nosufchanas, kâ fchis flimibas turpinajums, nowehrojama parahdiba, ka faslimst daschadi meesas organi, kas war buht ilgtofschi un faweenoti ar gruhtam zeeschanam un nopeetnam dsihwibu apdraudofcham sekam, bet tās war ari nerastees, ja laikâ fahf ahrstetees.

Schi flimiba ir daudsus gadus lipiga un war tift pahrneista ari us pehznahzejeem. Ir ari gadijumi, kad flimee neko no paschas flimibas nemana, bet pateesibâ wini jau sen faslimufchi. Slimiba dauds saude no fawas bihstamibas, ja tikai flimais laikâ greefchas pee ahrsta un fahf energiski ahrstetees. Schahda fahrtiga ahrstefchanas (ar falwarfanu, dsihwufudrabu, bismutu u. z.) war flimibu jau ihfâ laikâ isdseedinat. Nedrihkst laist fewi eespaidot no daschadeem puhfchlota jeem u. z., kuri weenmehr isplata nepareisas sinas.

Peelipfchana war notikt ari bes kopofchanas. Triperu loti beeschi eeguhst leetojot tos paschus traufus, apgehrbu u. t. t., fahdus leetojis flimneeks. Sifilisu war ari eeguhst fkuhpfstotees un no weneriskâ flimneeka leetoteem preefchmeeteem, kâ: ehdameem un dserameem traufkeem, putu pindselem u. z. Galwenais wenerisko flimibu awots, kâ direkts, kâ indirekts, ir fakari ar prostituetam, t. i. ar tahdam feeweetem, kuras par naudu fewi pahrdod wihreescheem. Schahdas feeweetes pa leelakai dakai flimo ar triperi waj sifilisu, waj ari abam flimibam, un isplata tās tahlaf. Uri ahrsta ismellefchana pee prostituetam nedod pilnigu drofchibu. Ihpafchi tas fakams par wehl jaunam prostituetam. Uri tās feewas un jaunawas, kuras beeschi maina fawus mihfa-

fos, weegli faslimst un tadehl beeschi bihstamas. Uri winas war buht faslimuschas pee tam, pascham nemaš nesinot un ari ziteem neradot eemesla schaubitees.

Tà tà katra ahrpuslaulibas koposchanas nes few lihdst ari faslimschanas breefmas ar weneriskam flimibam, tad flimibas nepasineji laikus brihdinami. Sewischki jaunu wihreeschu starpà ir stipri isplatits usskats, ka sawas weselibas ustureschanai wajagot laiku pa laikam iswest koposchanos, tas ir pilnigi nepareiss usskats. Pilniga atturiba buhtu fewischki jaeteiz attihstibas gados, jo winai ir leela nosihme sisiklas un gartigas attihstibas weizinaschanà un pasargaschanà no faslimschanas; pee tam atturiba ir pilnigi nekaitiga.

Wisdrofschakais aissargš no weneriskam flimibam ir schkhhsta un kahrtiga dsihwe. Kahrtiga dsihwe, noruhdischanas un kusteschanas brihwà gaisà (zeloschana, wingroschana, peldeschana, aireschana, flehposchana u. t. t.), tà ari attureschanas no alkohola war loti labi aisturet mineto flimibu isplatishanos. Ras dsihwè buhs peeradis pee atturibas un buhs fewi attihstijis gribas spehku, tas ari pee satikmes ar feeweetem tik drihs nepadosees kahrдинаschanai.

Lai ari zitadi eerobeschotu faslimschanu ar weneriskam flimibam, jadsihwo tihrigi. Pamatiga dsimumorganu tihrischana ir wisai nepezeeschama weselibai. Pateesiba faslimschanas gadijumi masinajas, ja meesu kahrtigi masgà un peeleeeto daschadus aissardsibas lihdseklus, bet ari tad wehl naw eeguhla pilniga drofscha. Uissardsibas lihdsekleem ir nosihme tikai tad, ja winus leeto tuhlin pee satikmes, preelch tam un pehz tam.

Ratram, kam ir bijusi kahda ahrpuslaulibas satikme ar feeweetem, neluhkojotees us wiseem brihdinajumeem, wajaga nahkoschàs nedelàs pamatigi nowehrot sawu meesu, un ja pamanami, kaut ari neezigi, flimibas simptomi (parahdibas), tad nekawejoschi greestees pee ahrsta.

Bihstami ir mainit dsimumsatikmes partneri, bet tas to dara un neewehro noteikumus, tam drihsà laikà faslimschana garanteta. Loti leels skaits faslimst ar weneriskam flimibam dschrumà, tadehl pehz eespehjas wairaf iswairitees alkohola. See prezetee wihreeschi, kuri ahrpuslaulibas fateekas ar feeweetem, rihkojas loti semiski un stipri apdraud ne tikai fewi, bet ari sawas feewas un wisu gimeni. Tas patš sakams par faderinateem, ja wini faderinaschanas laikà fateekas ar zitam feeweetem. Ratri, pat tee wisneewehrojamafee eewainojumi, eekaisumi un glotu atdalijumi no dsimumorganeem, war buht loti leelà mehrà lipigi. Ras pee fewis schahdas parahdibas nowehro, tas nedrihst nekahdà stnà usturet dsimumsatiksmnt, bet winam tuhlin jagreeschas pee ahrsta, lai

winu kahrtigi ismeklē. Japatur weenmehr prahtā: jo ahrtraf eesahl ahrstefchanos, jo weeglaka ir isweseloschanos. Rā tripers, tā sifilīšs pee agras un pamatigas ahrstefchanas, patēzotees ari tagadejeem lihdsfekleem medizīnā, ir weenmehr ahrstėjami.

Galwenais ir tas, ka šaslimušē ar weneriskām slimībām pašči newar sinat, waj slimība tagad ir isahrsteta, waj ne. Tadehl teem, kas slimojušči ar šim slimībām, jālaujas laiku pa laikam ismeklētees, lai ahrstis slimības gadījumā waretu wehl laika ussahkt jaunu ahrstefchanu. Slimneets, kursch teikto neispilda un bes ahrsta peekrifchanas beids ahrstetees, ir weenigi patš wainigs, ja slimība atkal atjaunojas. Ar tahdu newehribu winsch kaitē ne tikai šew, bet ari šaweem lihdspsilfoneem.

Jaewehro, ka pašča spreedumi par šawu slimību ir beeschi kluhdaini.

Ratrs, kas šaslimis ar triperi waj sifilīsu, nedrihkt bes ahrsta atkautas prezetees, bet ja winsch jau prezejees, tad jānobēids peekopt dšimumsatiksmi.

Kas reis slimojis ar weneriskām slimībām, bet pehz tam slimo ar tahdu zitu slimību, tam ir nepezeeschami šawam ahrstam atrahdit, ka winsch ir slimojis ar tahdu no mīnetām slimībām.

Scheit klaht peeweenojū noteikumus par apleezibas isšneegschanas eespehjamību, konstatejot isweseloschanos no tripera un sifilīsa, no tā redsams, zil gruhiti pat ahrstam pee šaslimušā konstatet isweseloschanos.

Noteikumi, šem kureem war tikt isšneegtas apleezibas par isweseloschanos no gonorejas un sifilīsa.

Slimību war atsiht par isbeiguschos un isšneegt apleezību par to, ja isdaritas šefoschas ismekleschanas:

a) pee gonorejas —

- 1) ja ismekleschana us gonoreju isdarita pee pilna puhichla un ja kliniskā ismekleschana nedod us to aišdomu;
- 2) ja preparati no atteezigeem organeem naw dewušchi puhichnu kermenischus; bet, ja atrodami daudsi puhichnu kermenischi, tad apleezibā wajaga buht dateem, ka preparati no atteezigeem organeem ir atkahrtoti triju deenu laikā un naw šaturejušchi gonokofus;
- 3) ja mikroskopiskā ismekleschana slimību naw atklahjusi, t. i. naw atrasti tripera dihgli (gonokofi).

b) pee sifilīsa —

- 1) ja kliniskā ismekleschana nerahda aišdomas us winu;
- 2) ja Wassermann'a un Seht'a reakzija negatiwa un

- 3) pee feewetem no eerbiz'a nemta preparata mikroskopiskâ ismekleschana uf spirochetam ir negatiwa (ja tahda ismekleschana neteef isdarita, par to jaatsihmê apleezibâ);
- 4) ja kliniski ismeklejet sifilijs neteef konstatets, bet wispahreja ferologiskâ ismekleschana naw tihri negatiwa \pm tad sifilisa pastahweschanu war noleegt, ja infekzija notikufi wisnaw pirms peezeem gadeem;
- 5) Serologiskai ismekleschanai jabuht isdaritai walsis eestahdê, waj no walsis apstiprinatâ privatâ laboratorijâ; ismekleschinas rezultati japeeleef pee apleezibas;
- 6) ja ahrstis, pehz ismekleschanas par slimibas isbeigschanu, noteiktu atbildi newar dot, bet sinams noteikts flehdsjeens tomehr wajadfigs (peem. gadijumâ ja slimneeks jawâ arodâ ir wispahribai bihtams), tad winsch jawâ apleezibâ war minet par mehltreisijas ismekleschanas nepeezeeschamibu, usdodot laifu, kad winsch ir isdarijis pehdejo ismekleschanu.

Dr. med. R. Suments

Sipigo slimibu iszellchanas, isplatishanas un wiau apkaroschana.

Muhf'deenu fereschgitas dsihwes zihnâ panahkumus un uswaru war eeguht titai meefigi un garigi stips zilweks. Tapehz weseligas dsihwes pamatu ispratne un peeleetoschana dsihwê peewelk arween jo plaschaku fabeedribas flahau usmanibu.

Weseligu dsihwi mums mahza higiena. Wina zenschas muhsu dsihwes weidu turwinat dabai, kas wifos jawos ispaudmos ir pilnigi higieniska. Higiena noskaidro apfahrtnes eespaibus uf muhsu weselibu un rahda mums zelu kahds ejams, lai issargatos no weselibai kaitigeem apstahkleem un weizinat weselibu atbaltoschos. Schahdi ir isweidojusees profilaktika jeb aissargaschanas pret fasilimchanas eespehjamibu, jo muhsu slimibas parasti ir muhsu paschu nopelns — muhsu nedabigas dsihwes, neufmanibas un nesinaschanas jefas.

Higieniskeem paschaisfardibas foleem sewischki leela nosihme ir atteezibâ uf epidemiskam infekzijas slimibam. Tamdehl katram deretu sinat zelu un lihdselkus, ar kahdeem eespehjams tam isbehgt. Bet lai neween sinatu, bet ari isprastu, tamdehl meens jeb otrs solis sperams, wispirms janoskaidro pati fasilimchanas buhtiba, jasin, kas ir infekzijas slimiba un kahdâ zekâ ar to zihnâs pats organisms.

Jr daudsi slimibu, kas strauji iszeldamas ahtrâ laikâ isplatâs plaschâs kauschu mafâs un pee tam, sewischki agrâ bija faaititas ar leelu mirstibu. Schis epidemiskas slimibas jeb jehr

gas, kuras ir tikpat ņenas kā muhņu wehstures deenas, jau ņen-
 laikos greeņa uņ ņewi ahrņtu un neahrņtu uņmanibu. Wi-
 dsilā pagahņē to iņzelschanoņ wēda ņakarā ar deewibu — uņ-
 ņkatija ka Deewa ņodu, kas nahņ pahņ zilwekeem. Schahdu
 epidemistko ņlimibu iņņkaidrojumu atrodam neween bibelē un
 Plinija waj Aņņus wezoz rakņtos, bet ari widuz laikos un pat
 ņtarp kriņtigās tizibas peekritejeem. Blakus ņchim uņņkatam iņ-
 wirņijās ari ziti. Tā peem. Hipokrats mahzija, ka epidemistās
 ņlimibas iņņauz ņaitigi ņemes iņgarojumi (miasmi). kas iņplatās
 zaur gaisu. No otras puņes — nowehroja, ka loti beeschi ņli-
 miba pahreet no ņlimā uņ weņelo zaur peekņarņchanoņ, ņakarā ar
 ņo radās eekņats par ņahda ņlimiga ņahkuma (iņņauzeja) pahreju
 titai teekņis peekņares zekā (eontagium).

Par to kas ir ņchis ņlimibas iņņauzejs, ņenlaikos gan nebij
 ne jauņmas. Nereti par to tika iņteiktas wiņfantastiņkās do-
 mas. Tā ņlawenais dabas pehtneekņ Vinnejs ņawā laikā no-
 peetni apgalwoja, ka Norwegijas meņchos dsihwojot ņahda ņe-
 wiņchka buhtne, to wiņch nosauza par furia infernalis, un kas
 ne weeneris ween botanistko eņņurņiju laikā tam ir uņbrukusi
 un ņagahdajusi ņlimibu. Tas pats Vinnejs aprakņta ari ņahdu
 ņmagu ņehrgu ņeemeku Somijā un par tās iņņauzeju uņņkata
 to paņchu furie infernalis, ņo wiņch atradis, kā 4 mm. garu
 tahrpinu ņlima mahzitava wahti. Bif war pņreest no ņchis ņeh-
 gas aprakņta, tad runa ir bijusi par ņibirijas mehri, kas tos lai-
 kus tani weetā iņdņehņis dauds zilweku un lopu dsihwibas. Sa-
 ņkanā ar ņchahdeem fantastiņkeem eekņateem par ņlimibām, bija
 protams ari pret winām wehrņta atteezigi leetderigā ahrņte-
 ņchana. Noslehpumainās ņehrgas domaja nowehrņt ar tah-
 deem lihdselkeem, kā: troņchņnaina muņika, bungu rihbinaņchana
 un pat leelgabalu ņchauņchana.

Tikai mikroņopa iņgudroņchana apgaismoja agrak tit
 tumņcho un noslehpumaino iņfekzioņo ņlimibu buhtibu.

Mikroņops atklahja jaunu, lihds tam nesinamu plaschu
 un ihpatneju dsihwibas walņti, wiņņihlako, parasti neredņsamo
 radijumu — mikrobu — paņauli. Behdejā pee tam ņkaita
 ņinā ir ņtupri plaschata, nekā redņsamo augu un dsihwneeku
 walņts, jo katrs augs un katrs dsihwneekņ neņ ņewi miliar-
 dus ņihkbuhtnu. Schis jaunās paņaules eemihhtneeku dsihwes
 apņahkli un nosihmes pehtņchana iņweidojās jauna ņinatne
 mikrobiologija, kura ar laiku ņneedsa tik dauds zilwezei node-
 rigu atklahiumu.

Leelakā dala no ņihkbuhtnem peekņaitama ņemakeem
 weenschuhninu augeem (bakterijas, ņehniteņ), dala peeder pee
 ņemakeem dsihwneekeem (melarijas mikrobs). Behz ahrejā
 iņņkata ņihkbuhtnes ir apalās (koki), ņtabweidigas (bazili),
 wahrpņtweidigas (ņpirales) u. t. t. Sawņtarpeji ņakopotās pa

weenai, pahrischos, tſchupinàs, lehditès, paketès u. t. t. Wairojas zaur teefchu dallſchanos. Gruhtos dſihweſ apſtahlklos atraſdamàs, tàs iſweido ihpatneju wairoſchanàs formu — ſporas, turas ſewiſchki ſtipri turas preti ſihlbuhntnem kaitigeem eeſpaideem, kaſhdi ir gaiſma, fauſumſ, augſta temperatura un daſchas kimitſlas weelas.

Sihlbuhntnes dabà atrodas wiſur — karſto ſemju tuſſneſchos, ſeemelu muhſchigoſ ledoſ, augſtakàs kalnu wirſotnès un juhru dſihlumos. Ur miriadeem ſcho mikroſkopifko dſihwibitnu ir peeſahinata ſeme, uhdenſ un gaiſs, pahrlahti wiſi wirſſemes preeſſchmeti, dſihwneeki un augi. Bet ne wiſur tee atrod ſew weenadi peemehrotuſ dſihweſ apſtahlkuſ. Tà gaiſà, ſihlbuhntnes uſturas tikai ſinamu laiku, ſewiſchki fauſà un ſaulainà, — jo ir padotas nelabwehligam — kaltejoſſham eeſpaidam un toſ nahwejoſſcheem ſauleſ ſtareem. Turpreti ſemes wirſſahrtà, mehſloſ, dſihwneeku un augu atkritumos, netihroſ uhdenos, daſſchadu ehbeenu atleekàs un zitoſ mahſſaimneeziabas atkritumos — tee attiſhtas ſewiſchki ſparigi un kuplà ſkaità.

Sihlbuhntnes wairojas milſu ahtrumà, winas ir loti peetizigas ſawàs praſibàs un apbrihnojami ſpehji peemehrotees wiſdaſchadateem ſawas dſihweſ apſtahlkeem, tamdehl to daudſumſ ir neſkaitamſ un, tipifki koſmopoliti ſawà galwenà maſà, mikrobi apdſihwo wiſu ſemes lodi. Bet daba buhdama tik labwehliga to attiſtibai, noſprauch tai ari ſinamas robefſhas. Seemas ſals, waſaras ſwelme, fauſumſ, teefchi ſauleſ ſtari, baribas iſbeigſchanàs, beidsot mikrobu paſſſchaineſſchanas ſtipri ſawairojotees paſſſcheem ſawos iſdalijumos — iſbeids leelu daku no teem.

Ne wiſas ſihlbuhntnes ir zilwekam kaitigas. Leelakais wairumu no tam ir newainigas dabas, t. ſ. ſaproſiti, kuri waj nu nemas naw ſpehjigi uſturetees dſihwà organiſmà, waj ari neatſtahj uſ to, wiſmas widuſmehra daudſumà, neſahdu launu eeſpaidu. Jaſata pat wehl wairak — muhſu planetas dſihwe tagadejoſ apſtahlklos beſ daſſcham ſihlbuhntnem naw nemas eedomajama. Peewediſim kaut daſchu peemehru: dſihwneeku organiſmſ it neſahdos apſtahlklos newar iſtiſt beſ olbaltuma (ſlahpeklainas weelas), jo tas ir audu ſchuhniku ſwarigatà ſaſtahwala. Bet patſ uſbuhwet olbaltuma molekulu organiſmſ naw ſpehjigs, wiſſch to uſnem tikai jau gatawà weidà, kà baribu, no augu (ari dſihwneeku) walſts. Ugi gan paſcha ſpehkeem iſgatawo olbaltumu no ſemè atrodſſhamees weenlahrſſcheem ſlahpella ſaweenojumeem, bet pehdeje ſemè rodas tikai zaur bakteriju ſaſkaldoscho darbibu, miruſchos dſihwneeku un augu atkritumos.

Samehrà neleela ſihlbuhntnu grupa (apm. 100 ſugas)

noweetojas un wairojas dšhwâ organismâ un war issaukt tajâ atteezigu faslimšhanu. Šho grupu fauz par patogenam jeb šlimibu bakterijam. Daša no pehdejam ir lipigo epidemisku šlimibu zehlonis.

Wišas patogenas bakterijas isstrahdâ šewi loti indigas, ihpatnejas, špezifikas gists — (indes) toksinus, kuri teel waj nu isdaliti audos no dšhwas bakterijas (ektotoksini), waj no klušt tajos tikai pehz bakterijas nahwes, tai fakrihtot, (endotoksini). Dašas bakterijas šaindê organismu galwenam šahrtam ar ektotoksineem (difterits), dašas — ar endotoksineem (tuberkulose), wairums tomehr — ar abam šchim gittim. Ušinis ispluhdušchee bakteriju toksini šaindê leelakâ waj mašakâ mehrâ weenu jeb wairakus kermena organus. Lai šchahda šaindešhana waretu notikt, tad toksineem pehz Erlichja teorijas jateel noenkuroteem pee atteezigm šchuhntnam un tikai pehz šchis šaweenošchanas eestahjas špezifikâ toksinu eedarbošchanas. Ja tahdas šchuhntnas, kur toksins waretu peekertees, naw atrodamas jeb ja (gists) indes „enkuri“ ir zittadâ zekâ faistiti, peem. ar pretweelam, tad organisms nefašlimst, winsch ir neusnehmigs pret atteezigu šlimibu. Toksinu kimitškâ usbuhwe naw sinami, peelaišchams ka tee stahw tuwu olbaltuma weelam.

Katrai lipigai šlimibai, kâ to pirmais peerahdija Kochs, ka issauzejs ir šawa noteikta bakterijas šuga, kura kraši atšchiras no žitâm bakterijam, žitâm epidemisku šlimibu issauzejam; wina weenigâ issauz atteezigu šlimibu un ir atrodama pee tās iktrâ atšewišškâ gadījumâ. Sugas bakterijas, kâ to redšam peem. pee gonorejas, war mainit šawu ahrejo weidu, apstahku eespaidotas, šahdos tās atrodas, bet winas nekad nepahrweidojas šahdas žitas lipigas šlimibas isšauzejos.

Lai patogenas bakterijas waretu issaukt dšhwâ organismâ faslimšhanu, nepeeteel ar to ween, ka tās noweetojas kaut kur uš ahdas jeb glotahdas. Mušju kermena wiršahda un dašhu dobumu glotahdas (mutes, deguna, gremošchanas zekâ) ari pee pilnigi wesela žilweka parastos apstahkos ir kâ šehtin nošehtas ar nekšaitamu daudšumu newainigas dabas šaprofitu, starp kureem loti beeschi peemahjo ari šlimibu bakterijas. Bet lai issauktu organismâ šlimibas pahrmatnas, patogenam bakterijam wajaga 1) eeweeštees audos, 2) šawairotees peenahžigâ daudšumâ un 3) šaindet organismu ar šaweem toksineem, waj ziteem wahrdeem no weenas pušes tam japahrwar wiši, kâ ahrejee, kâ eelšhejee kermena pašchaisšardšibas peelahgojumi, kâ otraš — jabuht peeteekošchi wirulentam.

Sem wirulenzes šaprot bakteriju wairošchanas un

stipru tofſinu iſſtrahdaſchanas ſpehju tofſumu. Ja bakte-
 rjam peemih̄t tilai weena no ſchim ihpaſchibam — tās ne-
 war ſaukt par wirulentām. Wahju tofſinu bakterijas, ſaut
 ari tās buhtu kreetni ſawairojuſchās, neſpeh̄s pahrwaret
 daud̄i maſ ſpeh̄zigu organiſmu, tapat newarēs to iſdarit ſtipri
 tofſiſkās, ja tās buh̄s tomehr pahraſ maſā daud̄ſumā. Ween̄s
 otr̄s apſtahllis war bakteriju wirulenzi paaugſtinat waj pa-
 ſeminat. Tā ilgſtoſchā uſtureſchanās weenā un tajā paſchā
 ķermen̄i jeb baribas weelās pamaſna to, turpreti pahreja no
 weena dſihwa ķermen̄a otrā paaugſtina. Rā peemeh̄r̄s tam
 war noderet — gonorejas iſſauzej̄s — gonokoks. Wihr̄s
 un ſewa, ſlimodami ar topeju kroniſku gonoreju, war ilguſ
 gaduſ ſabſihwot beſ jebkād̄am ſewiſch̄kām ſlimigām parah-
 dibam. Organiſms un gonokoki ir ſawā ſinā „peeraduſchi“
 ween̄s pee otra. Ween̄s no ſchahda apſlehpta jeb kompen-
 ſeta lipigas ſlimibas ſtahwoſla eemeſleem ir pawahjinatā
 bakteriju wirulenze, (otr̄s — kompensatoriſki attih̄ſtijuſchees
 organiſma paſchaliſtardſibas ſpeh̄ki). Bet ja nu ſchahdā go-
 nokoku laulibā newiſus eejauzas treſchais, tad war gaditees,
 ta tas par ſawu lih̄dſdalibu top atalgots ar ih̄ſtu akutu go-
 noreju. Schahdā gadijumā gonokoki ſweſchā ķermen̄i no-
 nah̄dami atkal atguh̄ſt ſawu wirulenzi.

Tā tad lipigas ſlimibas ainā ne peh̄dejo lomu ſpehlē
 bakteriju wirulenze. Nah̄toſchā — peeder paſcha orga-
 niſma dabigām aiſſargeerih̄zem. Peh̄dejās no
 weenas puſes kawē bakteriju eekluh̄ſchanu ķermen̄i, no otras
 zenschas iſnih̄zinat organiſmā jau eekluwufchās bakterijas.

Bakterijas war eeweestees zilwekā waj dſih̄wneekā zaur
 ah̄du, waj ari gremofchanas, elpoſchanas un iſwadorganu
 glotah̄dam. Sche tam japahrwar pirmais aiſſargwalnis t. i.
 ah̄rejās un eekſchējās wirſmas.

Ras atteezas uſ a h d u, tad zaur to, ja ween wina
 naw bojata, bakterijas eekluht newar. Raut ari ah̄das ah̄re-
 jais apragojuſchais ſlah̄nis ir loti plah̄ns, tomehr nedſih̄wās
 ragu ſchuh̄ninas tant̄ ir ſaguluſchās til zeefchi, ta ſchim
 ſchkehr̄ſlim bakterijas zauri neteef. Weenigais zekſch, pa
 ſuru tās warbuht waretu eefprauftees ah̄dā, buhtu tauku un
 ſweedru dſeedſeru iſwedkanali. Bet pirmah̄rt jau ſcho dſee-
 dſeru atdaliſumu nemitigā wirſiſchanās no eekſchas uſ ah̄ru
 ſinamā mehrā kawē bakteriju eezetofchanu, otrah̄rt pa dalai
 ari paſchi atdaliſumi, ſewiſch̄ki ſweedri naw tam patih̄kami.
 Rairā ſinā war notekti ſazit, ta weſela ah̄da bakterijas zauri
 nelaiſch. Zitadi tas ir, ja raga ſlah̄nis ir tizis bojats, tad
 tuh̄liā rodas ſaſlimſchanai labweh̄ligi apſtah̄li. Samdeh̄l tad
 ari katrs, pat neſaredſami neezigs eewainojums, war buht

par eemeslu puhfchnofchanai jeb zitai eekluwufchas bakterijas issfauktai faflimfchanai.

Glotahdu wirfchahrta naw tif zeefcha, kà ahdas ragu flahnis, un zaur to mikrobi war weeglafi tift zauri, bet ari fche winu zelà stahjas weens otrš kawellis. Tà daschu glotahdu dseedferifchi ifdala fulas, kuras fpehj newween aifturet fihfhuhtnu attihstibu, bet tàs pat nonahwet un fagremot. Tahda ir peem. mahgas kunga fula, kura, pateizotees fahlsfahbes faturam, lihdfigi definfizejofcham fchfidrumam ifnihzina tajà eekluhstofchàs fihfhuhtnes. Sarnàs definfizejofchulomu fpehlè afnu ifdalijums — fchults. Elpofchanas zelos mikrobi nofehstas wispirms uf tos pahrfahjofcho glotu fahrta, un pateizotees nir bepitelà darbibai, teef lihdf ar glotam ifwaditi ahrà. Sinama aiffargloma peekriht ari glotahdas tekofcheem, kaut ari neleelà daudsumà, balteem afins kermenifcheem.

Bet ja nu flimibu dihgti, weenà waj otrà zelà tomehr eefprauzàs organifmà, tad pehdejais uffahf nifnu zihnu ar eebruzejeem, mobilifedams fawus eefchejos aiffardsi bas fpehkus. Pee tahdeem peeder: 1) limfu dseedferi, 2) baltee afins kermenifchi un 3) fewifchlas fpezififklas audu ifdalitàs fulas, kuras waj nu neitralifè bakteriju toffinus jeb ifnihzina un padara nekattigas pafchas bakterijas.

Limsu dseedferifchi lihdfigi flehgteem un brunoteem wahrteem zenfchas aifturet bakteriju wirfifchanos kermenieefchà. Rà duhfchigi karawihri zihnàs ar tam — baltee afins kermenifchi (leifoziti). Gastopotees ar fawu eenaidneetu — bakterijam, tee eewelf winus fawà ferment un fagremo. Bakteriju liktenis atkarajas no fchis kaujas ifnahuma. Ir ari tahdas bakterijas, kuras neween few leifozitof nepeewilina, bet pat ifstrahdà weelas, fas atbaida baltoš afins kermenifchus. Uboš fchais gadijumos bakterijam teef dota eefpehja glufchi netrauzetam attihfitees organifmà. Weidsot ir bakterijas, kuras, kaut ari teef fawangotas no laifoziteem, fagremotas tomehr neteef, jo winu ifstrahdatàs indigàs weelas nobeids to leifozitu, kura protoplasmà tas atrodas; bakterijas turpreti paleef dsihwas un war pat attihfitees tant pafchà leifozità.

Weidsot dsihwam organifmam ir wehl treschais lihdfellis, proti fewifchlas kermena fulas uftrufchàs pretbakterialàs weelas, kuras stahjas preti eebrofufcheem bakteriju pulkeem. Un neween no bakterijam, bet ari no wifam zitam organifmam fwefcham olbaltuma weelam un fchuhninam; kuras eekluht tajà teefchi afinis (ne zaur gremofchanas zelu), organifms zenfchas atfwabinatees ifstrahdadams fchos fwefchkermenus ifnihzinofchàs kimifklas weelas t. f. pretweelas

(antikermeni). Pehz sawas darbibas pretweelas ir daschadas. Weenas no winam t. f. antitoksinini neutralise un padara nekaitigus bakteriju isstrahdatos toksinus. Zitas pretweelas weena waj otra zela issfusch paschas bakterijas: atnem tam kusteschandaš spehjas un sawel kamolischos (aglutinini), padara tas weegli sagremojamas leikoziteem (opsonini), issfusch bakterijas (bakteriolisini) un wehl zitas. Wisas schis pretweelas ir spezifiskas t. i. winas darbojas tikai us to bakteriju fugu jeb (indi), kuras tas issaufusi. Noteikts daudsums pretweelu war isnihzinat tikai atteezigu noteiktu wairumu mikrobu. Ja pehdejo ir wairak — pahrpalikums war bes sawelkeem attihstitees un wairotees. Darbojas pretweelas tikai sinamas temperaturas robeschās. Winu kimsfisks fastahws naw noteikts, ir tikai sinams, ka tas stahw tuwu olbaltumweelam.

Neeziga wairuma pretweelas, domajams, ir katra organisma leelaka — tikai tahda, kusch pahrzeetis sweschfermenu eelauschanos sawa asinu gultne, peem. isslimojis kahdu lipigu slimibu. Schahdos gadījumos ka leikozitu zihnas spehjas, ta ari antibakterialu weelu isstrahdashana pastiprinās tahda mehrā, ka fermentis pret pahrzeesto slimibu turpma top waj nu pawisam jeb us ilgu laiku neusnehmigs, ka saka immuns. Paschu schahda zela raduschos neusnehmibu pret atteezigu slimibu sauz par dabigu eeguhtu **immunitati**. Tahda rodas isslimojot pee leelakas dalas lipigo slimibu: masalam, bakam, scharlaka, tisa u. t. t. Sihmigi pee tam, ka immunitates eeguhschanai peeteek pahrzeest slimibu kaut wisweelaka forma.

Bet lihds ar to ir sinams, ka pee katras lipigas slimibas epidemijas, no laudim, kuri dsihwo gluschi weenados apstahklos, weena mahja un pat weena gimenē un ta tad weenada mehrā ir padoti schalimschanas eespehjamibai — tomehr weeni schalims, ziti ne. Ta tad isnemot eeguhtu, pastahw wehl ari eedsimta neusnehmiba pret slimibu, e e d s i m t a i m m u n i t a t e.

Eedsimtas immunitates isweidoschana spehle lomu dsihwneeku fuga, rasa un indiwiduelas ihpaschibas.

Ja eedsimta neusnehmiba pret sinamu slimibu peemihht kahdai atfewishkai dsihwneeku fugai, tad to apsihme par fugas immunitati. Ta aukstasinu dsihwneeki neslimo ar siltasinu dsihwneeku slimibam, putni — ar ischetrahjaino slimibam. Sahles ehdaji ir neusnehmigi pret galas ehdaju slimibu (peem. mehri) un otradi. Weidsot wesela rinda slimibu ir noteikti zilwefa privilegija: masalas, scharlaks, sifilis un wehl daschas zitas, ar kuram pahrejee dsihwneeki dabigos apstahklos nekad neslimo.

Bet schahda fugas immunitate naw absoluti drofcha. Wina isteikta titai dabigos sflimibas peelipschanas apstahkos. Mahkfligi beeschi ween isbodas to pahrwaret: waj nu ewadot immuna dsihwneeka organisma loti leelu wairumu bakteriju, waj ismainot ahrejos dsihwes apstahkus. Ta warde, ja to noweeto 37° siltumâ, faslimst ar stinguma krampjeem (tetanus), pret kureem wina dabigos apstahkos ir pilnigt neusnehmiga.

Tas patz atteenamâ ari us rahfas un indiwiduelo immunitati, kura isteizas daschadu rahsu jeb indiwidu daschadâ usnehmiba pret weenu un to paschu sflimibu. Sa eiropeeschi Indijâ dauds ahtraf faslimst ar mehri nekâ weetejee. Tuberkulose Polijas ebrejos bij agraf dauds wairaf isplatita nekâ krewoz un polos. Koleraz epidemijas laikâ Wolgas peekrales deenwidos mirsiba stary tatareem bij dauds augstaka nekâ stary armeneem. Indiwiduelo immunitati epidemijas laikâ, redsam wisur tur, kur weens otrs agraf neslimojis gimenes lozeklis neteek ari tagad no fehrgas kerts, kaut wisi pahrejee eedsihwotaji ar to isslimo.

Schahda eedsimta indiwiduela un rahfas immunitate loti beeschi naw ihsta, t. i. wina naw atkariga no organisma spezifikto preteschlibas spehtu raschoschanas, bet gan wairaf no dsihwes weida, paraschu un pat religijas ihpatnibam. Sewischi spilgti tas parahdas pee rahfas immunitates no diwam blakus dsihwojoscham tautam, ta kura materialas un garigas kulturaz sinâ stahw augstak, arween ir wairaf nodroschinata un it sa neusnehmigaka pret weenu otru lipigu sflimibu. Gadijumos, kur mas atthstita tauta usrahda leelaku preteschlibu pret kahdu sflimibu (parasti weeteju), schahda neusnehmiba pateesiba mehds buht ne eedsimta, bet gan behrniba pahrzeestâs infenzijas, un ta tad eeguhâs immunitates setas.

Eedsimta immunitate naw wifos gadijumos absoluta un weenadi pilniga. Wina war swahrstitees us weenu jeb otru puhi deesgan plaschos apmehros. Ratra organisma nowahjinaschana dara to lipigam sflimibam peeeetamaku. Wispahreji nehigieniks dsihwes weids, nepeeteekofcha bariba, pahrpuhleschanas, saauksteschanas, ilgstoschas nowahjinoschas sflimibas, masina organisma pretestibas spehtus un pat wed tos pilniga sudumâ. Ramehr preteji — organismu spehzinofchi apstahkli — spehзина un pawairo ari ta preteschlibas spehjas.

Tas, sa lipigu sflimibu isslimojuschi eeguhst immunitati par to bij sinams jau senatne. Sa Indijâ un Egipte wehrgu laikâ sflimneeku lopejus isfraudijas arween no tahdeem, kuri scho sflimibu bij jau pahrzeetuschy, jo otrreis ta wairs nepeelipa. Bet nostaidrot kamdehl weenreis sflimojis

ir drofchs pret otrreiseju fašlimšchanu, — to toš laikus ne-wareja, jo nebij sinams it nekas ne par bakterijam, ne ari balto ašns kermenišchu un organišma faraschoto pretweelu darbibu. Tomehr jau dšila šenatnē Indijas un Kinas pree-steri, kaut tumšā malbidamees, mehginaja mahšfligi radit neusnehmibu pret bakam, peelectojot rupju dabigo zilweku baku peepoteschanu teeschi no šlima uš wefelo. Protams šchahda dšihwu un wirulentu bakteriju pahrneschana, kaut tās ari nehma no wišweeglakeem šlimneekem, bij šaitita ar dšihwibu updraudošchām breešmam.

Veels folis uš preešchu bij dšili domajoschā anghu ahrsta Dschennera atklahjums, kurch apmehram pirms 200 gadeem nowehroja, ka zilweki, kuri fašlimst ar bakam no go-wim, parasti iššlimo tās loti weegli un eeguht lihdš ar to noteiktu neusnehmibu pret otrreiseju fašlimšchanu. Lai pahrbauditu šawa nowehrojuma pareišibu, Dschenners eepoteja behrnam gowju bakas un pehz tam zilweka. Behrns palika wefels. Šchis Dschennera darbs ir lizis pamatu wišai turpmasai pretpotes un mahšfligi eeguhtās immunitates mahzibai. Batu dihgluš wehl šcho baltu deenu mehš nepa-sištam, bet Dschennera pretpote ari šchodeen stahw augstu un ir neapstribdama.

Nowahjinatu waj nonahwetu bakteriju eepoteschanas jeb wazzinazijas zela eeguhtu immunitati šauz par **aktiwu mahšfligu immunitati**, jo šchini gadijumā organišms pahri, pašcha špeškeem išstrahdā pret šlimibu aišfargajoschas pretweelas. Aktiwa immunitate eestahjas ne ušreis, bet tikai deenas 5—10 pehz poteschanas, kahds laiks organišmam wjadšigs pretweelu išstrahdaschanai. Bet reis eestahjufees aktiwā immunitate turas šamehrā ilgi: bakas lihdš 10 gadi, zitas infekzijas šlimibas iškaku laiku. Aktiwai immunitatei peekriht wišleelakā aišfagrašchanās nošhme zihnā ar lipigam epidemiškām šlimibam wišos tajos gadijumos, kad wehlama ilgštošchi pastahwošcha neusnehmiba.

Ša tad aktiwas immunišechanas rezultatā organišmā štipri pawairojas atteezigu šlimibu nomahzošchās pretweelas. Šchis pretweelas ar leelu pahrpalikumu peekahstina ašinis. Ša šchahdu pretweelam bagatu ašinu šehrumu eewada zitā kermenī, tad ari tas peepildās ar eewestām pretweelam un top immuns. Šchahdu immunitati šauz par **pašiwu immu-nitati**, jo organišms no šawas pušes nekahdu jaunu pretweelu raschošchanu šchini gadijumā neušrahda, bet gan iš-manto tikai no ahreenes eeneštās. Dseedneezikšee šehrumi teek nemi no aktiwi immunišeteem dšihwneekem, wišwairat širgeem, no kureem, zaur pašahpenišku eewadamo bakteriju wairuma paleelinaschanu, teek dabuti ar pretweelam loti ba-

gati un spēhziģi darbojofchees fehrumi. Sehrumu raditā paſiivā immunitate eestahjas uſ reiſ un paſtahw ſamehrā ihſu laiķu. No zita dſihwneeka nemtas, ta tad ſinamā mehrā organiſmam ſweſchās, paſiivās immunitates pretweelaſ teeſ ahtri ween, zaurmehrā 2—3 nedelu laiķā, iſwaditās ahrā, lihds ar to iſbeidſas ari pati immunitate. Saſarā ar to ſerumeem ir loti leela dſeedneeziſka, bet maſaka proſilaktiſka noſihme: infelzijas ſahkumā tee panahſ kraſu ſlimibas aptu- reſchanu, ja ſlimiba ir jau attihſtijufees, tee tā palihģſpehſs, ſekmē iſweſeloſchanās gaitu.

Sihſaki noſkaidrot immunitates buhtibu ir mehģinajuſchi diwi iſzilus ſinatneeki — prof. Metſchnikows un Ehrlihs. Rats no ſheem uſſtahdija ſawu teoriju. Metſchnikows galweno lomu immunitates parahdibu iſweidoſchanā peeſchir balteem aſins kermenifcheem, kuri, pehž wina domam, weenigee ir ſpehģigi iſſrahdat un ari iſdalit aſiniſ pretbakterialās weelaſ. Ehrlihs turpreti aſtahj ſcho jautajumu pagaidam atklahtu un peelaiſch ka pretweelu iſſrahdaſchana ir wiſdaſchadaſo kermena ſchuhniņu nopelnſ. Pehž buhtibas ſchis abas teorijas peeſlaujas weena otri. Wiſumā immunitates jautajums ir plaſchſ, loti ſareſchģits un naw wehl nebuht pilnibā iſſmelts.

No wiſa augſchā ſazitā redſams, ka patogeno bakteriju noweetoſchanās organiſmā — infelzija — katrā gadījumā iſſauz pehdejā reakciju. Ja kermena eelſchejee ſpehki ahtri peeweiz un atbruno bakterijas pirms tās, paſpehjuſchas at- ſtaht kaitigu eeſpaidu, tad nekahdas ſlimibas parahdibas neattihſtiſees. Infelzija noritēs no ſahkuma lihds beigam apſlehtā weidā. Pretejā gadījumā — attihſtās katrai bak- terijas ſugai ihpatneja un rakſturiga ſlimibas aina. Bet ari ſhini gadījumā eeweefuſchos bakteriju darbiba tad tiſai iſpau- ſchās uſ ahru, kad tās ir ſawatrojufchās peenahģigā daudſu- mā, preeſch kam winām ir wajadsģis ſinams, katrai bakteriju ſugai noteiktis laiķs. Šhini laiķā ſlimigās parahdibas wehl iſtruhſti, kaut gan infelzija ir jau notikuſi. Šcho pirmo, apſlehtu ſlimibas periodu ſauz par inkubazijas pe- riodu. Kad tas ir iſbeidſees, tad bakterijas dod ſawu pirmo treezeenu organiſmam — eestahjas ſlimibas pirmās parahdibas, kurām drihſā laiķa ſeko ari pahrejās. Kaut ari katrai atſewiſchakai infelzijas ſlimibai ir ſaws ſlimigo parahdibu ſahahrtojums (zilſ), tomehr ir daſchas parahdibas, kuras paraſti nowehrojamas pee wiſām. Pee tahdām pee- ſkaitama pirmām ſahrtam paaugſtinata temperatura un dru- dſis, kaſ rodas ka kermena ſiltuma regulazijas zentra boja- ſchanas ſeſas zaur bakteriju toſſineem.

Drudſim ahtrā laiķā peeweenojas — pahrmainās aſins

fastahwâ (paaugstinats, retakt famafinatš balto afins kermeniſchu ſkaiſ), reakzija paſtiprinatas darbibas weidâ no ſirdš un elpoſchanas organu puſeš, paſtiprinata weelu maina organifmâ, gara darbibas trauzejumi. Iſti ſakot, rodas weſela rinda bakteriju tokiſkâš darbibas un organifma pretzihnas peerahdijumu, kuruš apſihmê par wiſpahrejâm infelzijas ſlimibu parahdibam. Blakuš ſchim wiſpahrejâm attihſtas ari katrai atſewiſchlai bakteriju ſugai rakſturigas — iſſtumi, zaureja un tml. weetejas parahdibas.

Elimigâš parahdibas turâš ſinamu — iſſaku waj ilgaku — laiku un beidsot, atkaribâ no tam, kuruš zihnâ ir palziš uſwaretajš — organifmš waj bakterijas, iſbeidsâš ar iſweſeloſchanoš waj nahwi. Bet ir ari tahdas infelzijas ſlimibas, pee kurâm ar laiku bakteriju poſtoſchais darbš un organifma pretſpehki lihdiſſwarojaš, ſlimiba gan neiſſuhd, bet apſlehpjas, eſtahjas taš kô apſihmê par kompeneſetu infelziju. Œahhdš biologifš lihdiſſwarš uſturâš tiſ ilgi, kamehr kompeneſazijas eelahgojums to iſtur. Ahrejee waj eekſhejee organifma trauzejumi war ſcho lihdiſſwaru ſakufſtinat, lihdi ar kô apſlehpufeš ſlimiba atkal atklahj ſawu waigu. Ra labu peemehru war peewef apſlehytu tuberkuloſi un ſifilifu, pee kura organifmâ ſnaudoſchee, bet diſhwee ſlimibu dihgli, ſawâ laikâ atmoſtas un rada jaunu ſlimibas ainu.

Œagad, kad eſam apſtatiuſchi ſlimibas zehlonuš — bakterijas un organifma dabigo eekſhejo pretzihnu ar infelziju, metiſim ſklu uſ to, no kahdeem awoteem bakterijas iſplataš un kâ eekſehjams apſinigâ zela no ſaſlimiſchanas iſſfargateš.

Infelzijas ſlimibu dihglu dabifkâ attihſtiſchanâš un wairoſchanâš weeta ir diſhweš, wairakuma gadijumoš, zilweka, organifmš. Samdehl ſlimš zilwekš ir pirmâiš un galwenâiš awotš ſlimibas tahlakai iſplatifchanai. Tahdš ir ſlimš zilwekš jau inkubazijas periodâ, kâ ari atklahto ſlimibas parahdibu laikâ. Bet ari wehl labu laiku pehz iſweſeloſchanâš infelzijas ſlimibu iſſlimojiš zilwekš neš ſewi ſlimibas dihgluš, daſchlahrt pat ilguš gaduš, un iſmeſdams toš weenâ waj otrâ zela war kluht par zehloni jaunâm ſaſlimifchanam. Utgadâš ari, kâ ſlimibas dihgluš uſler un neš ſewi pilnigi weſeli ar infelzijas ſlimibam neſlimojufchi zilweki. Œahhdi bazilu neſeji un iſdalitaji ir ſewiſchi biſſtami, jo buhdami weſeli neſſ tee paſchi ne ari ziti neſper pret teem nekahduš aiſſardſibas ſoluš. Alepojot, ſchlauda-
jot, netihram rokam ar baribu riſhojotees, wini nemanot ſlimibas dihgluš uſdahwâ ziteem. Sewiſchi beeſchi ſchahdâ zela iſplataš wehdera tišš, diſenterija, diſteritš, grippa un

tuberkuloſe. Samdehl latrſ infektzjas ſlimibu pahrzeetiſ drihkt uſſtatit ſewi par weſelu un apfahrteſeem nefaittgu titai pehz tam, kad wiſt wina atdalijumi un iſdalijumi atſihtit par brihweem no ſlimibaſ dihgleem.

Bet ir ſinamſ, ka zilwekſ beeſchi faſlimiſt neſin no ku-reeneſ, nenahkdamſ eepreeſch it nekahdâ ſakarâ, ne teeſchâ, ne neteeſchâ, ar kahdu ſlimu jeb iſſlimojufchu. Taſ noſihmê, ka ſlimibaſ dihgli, kaut gan ihſtâ mahjaſ weeta teem ir dſihwſ organiſmſ, tomehr atrodami ari dabâ. Schini wirſeenâ iſdaritee ſinatniſſee pehtijumi teeſcham peerahda, ka, kaut gan ſlimibaſ dihgli dabâ noſtahditi tahdoſ apſtahkloſ, kuri winu dſihweſ ſpehjaſ ſamaſina un beeſchi toſ pilnigi iſnithzina (ſauſumſ, karſtumſ, baribaſ truhtumſ, ſaule u. t. t.), tad tomehr wiſmaſ daſchi no teem, nonahkot ſew zeeſchamoſ apſtahkloſ, ir ſpehjigi uſtureteeſ un labwehligoſ pat wairoteeſ. Tahduſ ſlimibaſ dihgleem peemehrotuſ, ar mitrumu un baribaſ weelam bagatuſ apſtahkluſ uſrahda uhdenſ un ſemeſ wirſklartha. Pehdejee tad ari ſatur ſewi wiſleelako wairumu dabâ atrodamo ſlimibaſ dihgli. Ari gaiſa war ſinamu laiku uſtureteeſ tahdaſ bakterijaſ, kuraſ panes ſauſumu. No ſemeſ pazeldamſ kopâ ar puteſkleem, taſ teef weegli pahrneſtaſ gaiſa ſtrahwâ, laj noſehſtoſ kahdâ zitâ weeta. Wehl leelakoſ attahlumoſ ſlimibaſ dihgluſ noneſ uhdenſ ſtraume, ja tee nonahk uhdeni. Ja nu no uhdenſ, gaiſa jeb ſemeſ netithrumeem ſchahdi, dabâ atrodſcheeſ dihgli nokluhſt ehdeenâ waj dſehreenâ, jeb ari teef eeelpoti waj zitâ zelâ nokluhſt organiſmâ, tad tee iſſauz atteezigu faſlimſchanu ari tahdâ gadijumâ, ja tuwumâ naw manitſ neweenſ ſlimneekſ.

Beidſot leelu lomu ſlimibu iſplatiſchanâ ſpehlê daſchi kutaini (odi, utiſ, bluſaſ, blaktiſ, ehrzeſ), kaſ eefuhkdami ſlima zilweka aſiniſ, uſnem ſewi ari ſlimibaſ dihgluſ, lai pahrneſtu toſ tahlat un nodotu ſawam nahtoſcham upurim. Wehl bihſtamakaſ, ka ſchee aſinſkahree widutaji ir — muſſchaſ, kaſ zelodamaſ no netithrumeem uſ ehdamâ weelam, nomet uſ pehdejam ſawam kahjam un ſnuckeem peelipuſchâſ bakterijaſ, to ſtarpâ ari ſlimibu dihgluſ. Sewiſchki draudoſſchaſ ir muſchaſ wehdera tiſa un diſenterijaſ iſplatiſchanâ.

Domajamſ newajadſeſ ſche atſewiſchki uſſwehrt to leelo lomu, kahduſ lipigâſ ſlimibaſ ſpehlê, ja ween atzereſtmeeſ, zit daudſ upuru taſ praſa ſawa uſleefmojumu laikâ. Inſektzijaſ ſlimibu epidemijaſ ir bijuſi pat wehſturikta apjoma noſihme, jo leeli, droſmeſ un ſpehka pilni, karaphehki gahjuſchi uo tam bojâ. Ta weneriſkâſ ſlimibaſ frantſchu karaphehkoſ ſawa laikâ iſplatiſjaſ tit tahli, ka bija japahrtrauz gahjeenſ Italiâ. Leelu poſtu nodariſa Napoleona karapul-

teem tiß, kara gahjeenâ uf Maßkawu. Uri pehdeja pasau-
les karâ ißtituma tiß praßija few ne maßumß upuru kareiwju,
wirfneeku un ahrstia starpâ.

Lihdsekti pret epidemistko flimibu attihstibu un iß-
platißchanos ir leetoti wißos laikos un wißadi. Ur zilwe-
zes attihstibu kulturelâ wirseenâ zihnas panehmeeni ir mai-
nijuschees, pamatodamees uf medizinißteem — mikroßkopa
un bakteriju — jaunatklahjumeem un daudsâ tahda no-
ßkaidroßchanu, kas agrakos laikos bija mißkla. Upbrih-
nojamee jaunlatku teknikaß ßaßneegumi nefa few lihds pah-
mainas zilweka dßihwes eekahrtâ. See atßwabinaja wiku no
fißißkâ darba un kußtibam, aißweetodami zilweka fißißko ßpehku
zil un kur ween war ar maßchinam, un atßtahja zilwekam
tißai garigâ waditaja lomu. Bet lihds ar scho zilweka darbiba
fluwa weenpußiga, wina kermenis saudeja wißpußigi harmo-
nißku attihstibu un ßpehku, saudeja ari dauds no ßawas pre-
teßtibas flimibam. Un tagad runajot par zihnu ar lipigam
flimibam, kad mußfu ußdewumâ eetilpßt noßkaidrot ßchis zinâß
lihdselkuß, ir jaalßrahda ka starp tahdeem krißt swarâ no
weenas pußes taifni paßcha zilweka indiwiðuelâ wißpu-
ßigâ attihstiba. Blakuß ßawai garigai ißkoptibai, jau
weßelibas labâ ween nedrißkßt atßtaht nowartâ ari fißißko.
Un tur, kur ißdeeuas darßs to leeds, taß japanahl maßßligâ
zela. Maßjas dßihwê noderigais fißißka darba solis, ka ari
daßchadee, wißpußigam kermenâ kußtibam bagatee ßporta weidi
un wingrojumi ßwaigâ gaisâ — palihdßes ißlihdßinat ween-
pußibas raditos truhkumus un alguht garigas un fi-
ßißkas attihstibas ßaßtanotibu. Râ mehraulka tam, zil dauds
un ilgi drihßt fißißki strahdat jeb peekopt ßportu, der peeku-
fums, noweßt fewi lihds nogurumam ir jau kaitigi.

Fißißki stiðrinotees organißmß jau brunojas pret lipigam
flimibam, bet naw japeemirßt no otras pußes dßihwes ahrejee
apßtahli.

Latwijas ßeemelneezißklais klimateß ßpeesç winas eedßih-
wotajus pawadit leelako laiku sem jumta — dßih-
woßkos. Pehdejee nereti ir til ßchauri, tumßçi un ne-
tißri, ka naw brihnumß, ja lipigas flimibas tur ir nemittigi
weeßt. Wißbeesçat ßchahduß, gan pa dalai no eemihntnee-
teem neatkarigus, neweßeligus apßtahluß ßastopam maßturigo
apriñdâß, bet atgadas, ka ari turigam gimenem jehdßeens
par to, kahdam ihsti jabuht weßeligam dßihwoßlim, ir deesgan
miglains.

Weßeligam dßihwoßlim jabuht peeteekosçi ehrtam, gai-
ßham, ßaufam un tißram. Tâ kâ putekli ßatur leelu wai-
rumu daßchadu dißghu, tad teem katrâ dßihwoßli japeeteiz
nefaudsißs karsç. Preeßç tam neder flauzit ißtabas ar

faufam birstem jeb flotam, jo zaur to puteffus tikai padjena no weenas weetas otra, bet wajaga ikrihtus usnemt tos ar mitru lupatu, jeb ja flautu ar faufu, tad wiſmas eepreefſch ar uhdeni ſalaiſtit grihdu. Nepurinat iſtabas puteklainas leetas — ſpilwenus, gultas maifus, mehtelus u. t. t. Lai neeneſtu dſiwolli eelas netihrumus, nekad neaſmirt durwju preefſcha noflauzit kahjas. Neſplaut uf grihdas. Iſtabas kahrtigi wehdinat — atwerot logus un durwis. Gultas welu neſt ahrâ iſwehdinat ikdeenas jeb wiſmas diwas reifas nedelâ. Pee tam weſelibas praſibam wiſwairaf peemehrota buhtu pilnigi atſewiſſcha mahjina ar dahrfu katrai gimenei, waj leelpilſehtas, kuras ir til neſamehriigi pahrpil-ditas, wajadſetu eekahrtotees wiſmas tâ, lai uf katru peeaugufſchu zilweku iſnahf weena iſtaba ar peeteefoſchu gaiſa, gaiſmas un ſiltuma daudsumu.

Muſſu meefas otrs „dſihwolliſ“ ir muſſu a b g e h r b s, kura uſdewums paſargar muſſu meefu pret kaittigam klimata mainam — karſtumu, augſtumu, leetu un wehju. Zilwekſ buhs wefelſ tikai til ilgi, kamehr tas ir ſpehjigs regulet ſawu paſchſiltumu, t. i. uſturet to wiſu laiku weenâ augſtumâ. Sparigs darbs, baribas uſnemschana, ahrejs ſiltums, war ſazelt meefas iemperaturu pahri par normalo, ſcho ſiltuma pahrpalikumu kermena eefſchejee ſiltuma pahrsini (zentri) zenschâs iſklichdinat zaur ſmalto aſins trauku paplaſchinaschanu un ſweedru iſdaliſchanu, no tam wairojas ſiltuma iſſtarofchana uf ahru. Ja meefas temperatura kriht ſemat par normu, tad ſiltuma zentri zenschâs to aifkawet, iſſauzot aſins trauzinu ſaſchaurinaſchanos un drebulus, bet ſcho uſdewumu muſſu klimata apſtahllos tee paſcha ſpehkeem war weift tikai ſinamâ eerobefchotâ mehrâ. Nepeezeeſchams ir ari ahrejs ſiltuma ſargſ — apgehrbſ. Meefas praſibam atbilſtoſcham, weſeligam apgehrbam jabuht no weenas puſes peeteefoſchi beesam, lai paſtahwoſchâ kermena temperatura nekriſtu un no otras puſes til tahlu gaiſu zaur laidofcham, lai ja temperatura zelas, apgehrbſ nekawetu winas atdoſchanu uf ahru un zaur ſwiſſchanu ſamirzis lai tas neſaudetu ſcho ihpaſchibu. Apgehrbam wehl wajaga buht wali-gam — lai netiktu trauzetas meefas kuſtibas un eefſchejo organu darbiba. Leetderiga apgehrba iſwehlê ſpehlê lomu ari wehl daſchi ziti apſtahlft — materials, krahſa un. tml. Newajaga tomehr aiſmift, ka muſſu dabigais aifſargſ ir un paleef meefas ahda. Naw eeteizams pahraf ſiltſ apgehrbſ, kurſch ahdu iſlutina, zaur to wina ſaudê ſawas dabigas darbibas ſpehjas un weizina lihds ar to ſaauſteſchanaſ eefpehjamibu. Protams, ſche ſpehlê lomu ari wezums. Tâ ſidainu un wezu zilweku ahda ir pati par ſewi maſaf ſweh-

ziga, tamdeht atteezigi fltakam jabuht ari apgehrbam. Raß atteezas teefchi uf muhsu klimatu, tad wasaras apgehrbam jabuht plahneem un gaifcheem, seemas — beesafeem un tumfcheem.

Raß atteezas uf wehu, tad lipigu flimibu eerobeschofchanas labâ, buhtu eewehrojams fetofchais. Wela jamaina wismaf reisi nedelâ. Pirms masgafchanas katru wehu nepeezefchami iswahrit, kam fewifchka nosihme kopejâs welas masgatawâs, jo zitadi flimo wela — war aplipinat ar flimibaß dihgleem weselo zilweku wehu. Sçi pascha eemeßla labad deretu jaunu pirktu wehu pirms leetofchanas ismasgat un eepehrfotees wifadaß uslaitofchanas pehz eefpehjas famafinat. Raß atteezas uf gultas un nafts wehu, tad ari sche tihriba ir no wisleelakâ fwara un ari gultâ drihfti atrastees tikai tahdi welas gaball, kûri ir masgajami. Weefnizâs un zitâs tahdâs eestahdês, kur weenu gultu nahkas leetot dauðseem zaurgahjeem, ari gultas dekeem jabuht masgajameem, jo zitadi ihfâ laitâ tajos war faweestees — kufaini un flimibu dihgli. Mihftas un fltas gultas (spalwu matratschi un deki) ir flittas tani sinâ, ka tâs zilweku padauds iflutina. Gultas matratscheem, protams, ari jabuht tihrameem. Wisfas, kas wairo puteklus un masina gaifmas eeplyh chanu kâ gultas aifkari, tepikt un t. t. gulantelpâs buhtu pehz eefpehjas eerobeschojams. Istaba gulefchanai jaiswehlaß wisleelakâ, jo tur tatschu mehß pawadam trescho dalu no muhsu muhscha, guledami zaurmehrâ 8 ft. ilgi. Protams, ir zilweki, kas issteek ar masaf meega, un ir ari tahdi, kas gul wairaf. Rahdas stundas buhtu gulefchanai eeteizamafas, gruhiti noteift, jo mehß efam atkarigi neween no sawas grabas, bet ari darba. Nafts meers un tumfa, protams, ir ari dabigâ un weseligâ meega laifs, fo bes speedofchas wajadsibas newajaga pahrwehrt deenas gulâ.

Nafts dshwe ir ari dstimunteefsmju ispaudumu dshwe. Ari sche zilwekam, sawas weselibas labâ japatur galwâ no dabas dotais faprahts un mehrs. Sihkafi schai jautajumâ schoreif neeedfifinaschos, aifrahdischu tikai, nemot wehrâ wenerifko flimibu gaufo isplatifchanos, ka domas itkâ atturiba dstimumdshwê buhtu kaitiga, ir pilnigi maldigas un neprahtigos. Prahta schirgtums un moßcha darba spehja ir tas peeturas punkts un mehrs, pehz kura mehß nowehrteftim, zif un kurfch ir sawâ dstimumdshwê eeturejis mehru.

Zif leela ir barofchanas nosihme un fwars pee flimibam wispahri un fewifchki lipigu flimibu apkarofchanâ, tas ir til azim redsams, ka jau fenos wehsturifkos laifos tautas barofchana tika pahrraudfita un zif eefpehjams, labota. Bariba dod zilwekam spehku strahdat, kâ garigi, tâ meeßigi,

un ari apgahdà iſejweelas wiſàm zitàm organifma wajadſibàm. Tadehl zilwekſ arween ir ſpeefſiſ baribu uſnemt tik daudſ un ar tahdeem pahtraufumeem, zif nepeezeefchamſ weelu patehrina ſegſſhanai un weelu mainaſ lihdfſwara iſtureſhanai. Baribu uſnemt uſ reiſ preekſch wiſaſ deenaſ zilwekſ naw ſpehjigſ. No ſenlaifeem jau peenemtaſ 3 ehſchanaſ reiſaſ deenà, kaſ gan naw obligatorikſi, jo daudſ kaſ atfarajaſ no iktatra zilweka atſewiſchſàm gremofchanaſ ihpatnibàm.

Par daſchadàm baribaſ weelam ſche neko plaſchàt ne-iſteikſchoſ, atſihmeſchu tikai, ka razionala bariba ir maiſita bariba, t. i. nemta no augu un dſihwneeku walſiſ. Ja peelaiſch, ka dala zilweku labi jutifeeſ pee tihri wegetaraſ baribaſ, bet leelakà dala tomehr meeſaſ un gara ſpehjaſ uſturedſ peenahzigà lihdfſwara tikai pee maiſita ehdeena ſaſtiahwa. Sawà rakſtà „Dabigaſ atjaunofchanaſ zekſch“ ſtarp zitu aiſrahdiſ, zif leela noſihme preekſch organifma ir kreetnai baribaſ ſaſmalzinaſhanai mutè, ſche atſihmeſchu, ka ne maſaka tà ir ari ehdeena pagatawoſchanaſ, kam jabuht garſchigam un labi ſagremojamam. Ra baribaſ produkti nedrihſt buht kaitigi — taſ buhſ katram patſ par ſewi ſaprotamſ. No weenaſ puſeſ jaewehero, lai tee nebuhtu ne pahraſ karſti ne auſti — no otraſ, ka mehſ lihdf ar baribu neeneſam ſewi ari bakterijaſ, ihpaſchi ar uhdeni un peenu. Tur, kur newaram buht droſchi par uhdenſ tihribu, tur to dſerſim tikai nowahritu. Sehrigaſ laikà ne uhdeni, ne peenu newahritu newar dſert: tee beeſchi ſatur ſewi ko-leraa nn tihſa dihgluſ.

Uri galà ir un war buht lipigu ſlimibu dihgli, ka ari tà war ſaturet ſewi trichinaſ un wehdera tahrypu olinaſ. Beſ tam jaſkataſ waj tà naw bojata, no kam tani attihſtàſ indigaſ deſu giſtiſ. Uhboluſ un zituaſ dahſajaſ, ja neſinam no kureeneſ tee nahſ, arween wajaga pamatigi nomagaſ. Daſchaſ baribaſ weelaſ — wehſchi, ſpargeli, ſemenes u. 3., daſcheem zilwekeem jau paſchaſ par ſewi ir kaitigaſ un iſſauz ſlimibaſ parahdibaſ. Schini gadijumà, — protamſ, tikai peedſihwojumſ rahda zilwekam wirſeenu labwehligaſ baribaſ iſwehlei. Rad un zif wajaga ehſt, to mumſ rahda un noteiz iſſalkuma ſajuhta. Behrneem ſchai gadijumà iſpalihdſ wezaki un audſinataji.

Zilwekam nepeeteek ar ehſchanu ween, tam ir ari ja-dſer, kam leela noſihme kermena zaurſkalofchana. Bet jadſer ar mehru: pahraſ leela ſchlidruma uſnemſchana dara kermeni tauſainu, maſa — ir par zehloni akmenu un podagraſ ſlimibam.

Alkoholſ ir kaitigſ, jo taſ ſamaſtina organifma

audos weelu mainu. Bet alkohols issauz meera un garigas lablahjibas fajuhu, kam pateizotees, tas ir tif eezeenits un isplatis. Kur baribas deesgan, tur gan alkohols atmetams. Leelakas darba spehjas — ta fisiskas, ta garigas — safneegshanai, winsch naw eeteizams, jo tas tikai us ihu brihdi nomahz mustulu peekufuma fajuhu un smadsenu nogurumu, bet nekahdu leelaku mustulu un domaschanas spehju darbibu nedod. Wehlat tas pat samasina smadsenu darbibu. Alkohols daschtahrt nepeezeeshams flimeem appetites wairoschanai un gremoschanas uslaboschanai, weselajam tas arween ir bijis un buhs tikai baudas lihdselkis. Leelaka daudsumâ usnemts, alkohols arween ir kaitigs: bojadams asinstrauku feeninas, issaukdams daschadu organu faslimischanas un weizinadams flimibu eesaknoschanos winsch sahsina sawa zeenitaja muhschu.

Nemot wehrâ to, ka Latwijâ, un ka ari daudsas zitâs semes, leela dala eedfihwotaju no pahrmehrigas alkohola leetoschanas preekschlakus saude darba spehjas un weselibu, un eewehrojot, ka leelaka dala no muhsejem sawas dsihwes reschimâ war eeturet waj nu tikai pahrmehrigu leetoschanu waj atturibu, mehš saprotam un peekrihtam Dr. Reincharða preekschlikumam eewest pilnigu alkohola aislegumu. Scho baidu weelu war atstahk tikai teem isredseteem, tûri nekad un nekur nepahrkaphj mehru. Behrneem alkohols weenmehr kaitigs, wezeem zilwekeem tikai konzentretâ weidâ tas ir labš.

P i h y o s c h a n a — wifumâ jauffkata, ka mas nopeetni nemams peeradums. Pahrmehrigi peeleetota tomehr ta ir kaitiga: rodas nerwosttate, besmeegš, appetites truhkums, firdš darbibas trauzejumi. Uri tehja, alkohols un kastija eerosina un pawairo firdš darbibu, lamdehl wifu to kopâ leetot naw eeteizams. Janem wehrâ ari katra atfewischka indiwiða reakzija us tabaku, kas weenam dos tikai baidu, otram buhs jau kaitigs.

Garigi strahdajot, kad mustuli teel famehrâ mas nodarbinati, esam speesti peegreest atfewischku usmanibu ari meefas kulturai. Sihkaki sawas domas par to esmu jau isteizis, rakstidams par fauli un faules eespaidu us zilweka kermenî. (St. „Ralnu faule ahdas un matu flim. ahrsteschana“.) Muhsu klimats un apgehrbs isslehds ahdu no gaisa un faules eespaida, zaur ko esam padoti saauksteschanas flimibam. Lai ahda dabutu strahdat, wajadsetu to weegli waj pawisam neapgehrbteem atlaut gaisa eespaidam: gulet pee atwehrteem logeem, nemt gaisa wannas, un itdeenas masgatees un northwetees, kas neween notihra netihrumus, bet ari flimibu dihglus, un nedod teem laiku eeweeestees

ahdâ. Silts uhdens un seepeš isdsen tos no poram un atdšhwina ahdas darbibu. Auffs uhdens ahdai ir tas patš, kas wingroščana muskulaturai: ta ir ahdas wingroščana, zaur ko tā aprod ar aufstumu un temperaturaš mainam. Aufstas wannas uslabo ari elposčanu un širdš darbibu, tā ari eefščejo organu darbibu: eekairina sarnu muskulaturu, mihsalu traktu un ščulta zeluš, atjauno nerwu sistemu, zaur ko rodas laba appetite un wišpahri laba šajuhta. Bet jausmanas, ka meefai netiktu atnemtš pahraš leelš wairumš šiltuma. Pehž wannas paščšajuhtai jabuht patihškamai, beš drebuleem un aufstuma šajuhtas. Ja ir eefšehjams taišit pehž tam štipras kusibas, tad nepatihškamam šefam war isbeht. Ceteizamas ir uhdens duščas. Gaifa un šaules wannu eefšaidš tas patš, kas uhdens wannam. Muhsu klimata temperatura gan ir tik šema, ka tās war leetot tikai ihšu gada laiku, bet ari tas nemašina winu nošihmi. Veetderigt ir šaweenoš tās ar wingroščanu. Par to ir deefgan daudš jau rakštitš, tamdehl peetiks ja ihši teikšču, ka šwaigs gaisš ir zilweka labšajuhtai absoluti nepeezeeščams, un kas šawâ darbâ ir špeests paštahwigi ušturetees dšhwokli, tam japawada ahrâ wišmas pahris štundas, iswehdinot tani laikâ šawas telpas.

Šlimibu dihgli weenmehr ir leelâ škaitâ tur, šur ir kopâ daudš zilweku, zaur ko ari šlimibas peelipščanas breešmas zilweku šapulžes arween štipri pawairotas. Ur to iškaidrojams, tamdehl šehrgas laikâ tik loti teef noleegtš apmeklet školas, teatruš, u. t. t. Ša pašča eemesla dehl wajaga iswairitees no šatra zeeščaka šakara ar zilwekeem tur, šur tas nebuht naw wajadšigs (šlupšitees, roku špeest u. tml.), ka ari iswairitees leeki peefšahrtees durwju šlinkem waj trepju margam. Rokas, žif beefšči ween eefšehjams, jamašga.

Pehž tam, kad mehš eepreeščejas rindigās iškaidrojam, kas ir lipiga (infekšija) šlimiba, no ka wina iszelas, ka attihštas un ka hdaš kahrta ar winu jahžihnas, es turpmat mehginasču pamatigat aprakštit trihs išša weidus: iškaituma, wehdera un atgulas, papildinot tos ar jaunakeem ušškateem par šlimibas isšelfčanos un eepašihštinot ar jaunakeem ahrštneežibas panehmeeneem.

Šcheit škaidri buhš redšama miššigâ starpiba star jaunakâ laikâ paštahwoščo šlimibas diagnošti un ahrštesčanas metodem, šalihšdinot ar agrako laiku ušškateem. Ša agrak, apmehram 10 gaduš atpakaš mehš wehl bijam leelâ neškaidribâ un oewarejam waldit par ščim šlimibam, tad tagad ar šinamu lepnumu waram teikt, ka ščis šlimibas ir ušwaretas, ja iškildam wišus medizinas šinatnes preeščrakštus.

Rad es řawâ laikâ biju daschu leelatu, lihđs 1000 řlimneefu pilbitu řlimnizu preeřřhneefs, tad nowehroju (řas jau tagad wiřpahr řinams), řa iřřituma tiřu řlimâs utes ir řewiřřki leelas, ar řefnu řermenî. řa zehlâs aĩřdomas, řa buhtu eeguhtas řahdâ nebuht gadijumâ utes, tad ahtri apraugot weřu, waretu nowehrot, řa utes řabpraht peegreeřř muguru řilweķa řermenim un ar řahjinam turas pee wełas. Uřnemot řaribu, ute pagreeřřis tâ, řa řahjinas turas pa đalai pee wełas, pa đalai pee řilweķa řermenena. řad noteef kodeens un lihđs ar to infelziĵa.

řa řilweķs uřmanâs un tuħđal đefinĩĵe eefořto weetu' peem. ar jodur, tad peelipřřhãnas breeřřmris war nowehřřt. řreteĵâ gadijumâ řlimibas iřřauzeĵi iřřlatâs wiřâ řilweķa or ganĩřmâ ar ařĩns palihđřibu.

řa weķelw ute uřřuhĵ iřřituma tiřa řlimneeka ařĩnis, tad winas kodeens řluħřt lipiĵs řikâi peĵř apm. 4—8 deenam. Wiřpahri utes paleef řoti ilĵi infelziřořas: peĵř nedelas ilĵa bada prioda řlimneeka đrehbês, gultâ un weķâ, řche đřihwneeki weħl řpeĵ řehrgu iřřlatit. Đrehbju utu loma iřřituma tiřa iřřlatiřřhãnâ jauřřřtata par neapřřhãubami peerahđitu ar đauđřeem epidemiologiřřeem řakteeem, řa: tuwas řopđřihwes un netihribas eepaidřs. Epidemija apřřahĵas đriřři peĵř utu iřĩniĵinãřhãnas. Utes teef pahřneřtas no řilweķa uř řilweķu neween teeřři, bet ari ar gultas un griħđas řarĵneezibu. řat řlimneeka gultas řegu pãĵelot utes teef iřřãĩřřitas pa wiřu iřřtabu. řa řluħřř řaprotams, řa řat ihřřlaiĵigw uřřureřřhãnâs pee iřřituma tiřa řlimneeka war neř peelipřřhãnu.

řoti beeřři nowehrots, řa utes teef iřřãĩřřitas ar ĵãĩřã winneem řat lihđs 40 mtr. řahlu. řhĩř apřřahřřĩř iřřřãĩřđro toř gadijumus, řa đřřřs řilweķs řãřlimřt ar iřřituma tiřu, řaut gan winãř nemãř nãwa řãřĩzees ar řlimeem řilweķeem. Noteef ari ĵodijumi, řa utes, zeēřři peeturedamees pee mũřřhãm, iřřlatâs uř atřãhleeem apĵabaleem.

řehř eřãm runãřũřři par utes leelo lomu řlimibu iřřlatiřřhãnâ. řeeķas, řa řche buhtu weeta tuwař eepãřĩhřteeš ar winas anatomiju un biologiju.

Đrehbju ute ĵeb pediculus veřřtimenti peeder řãpat řã para řĩteĵořři pediculus capitis ĵãlwãs utis un pediculus pubis pee pediculinu ĵimenes. Winas řermenis řãřãhřw no řegmenteem: ĵãlwãs, řruħřtim un pařãķeĵãđ đãķas řee ĵãlwãs atřodã řãũřřĩeķki, mute un đurřřhãnas eeriħze. Uřis atřodã řãħniřři. řumpis řãřãhřw no preeřřeķeĵã, wideĵâ un pařãķeĵã trãřta. řãķãķeĵã đãķã řehwinãm un maħřitei đãřřhãđi uřřuhweta. řhĩ řãķã apřřewer ĵremofřhãnas un đřĩmuma organus, řãpat řãũřũ đřãķãs un řĩřbi.

Drehbju utei ir trihs pahri kahjiau un proti: divas pee preekscheja, wideja un pakaleja trakta. Kahjiam ir stipri mustuli un gala stiprs, ahkweidigs, bruhns nags. Kermena feqa fastahw no beesas milina fahrtas, fura pee katras ahdas mainischanas atjaunojas. Sem tas atrodas stipri attihstii ker-
 mena mustuli. Mhrpuse ir matini un fari. Snuka weidigai mutei, kas isdara fuhkschanas aktu, 11 milina ahkschi, ar ko mute pekeras zilweka ahwai. Dsimuma organi atrodas ker-
 mena pakaleja dala. Mahtites dsimuma aparats fastahw no 2 olnizam ar peezam truhbinam katra. Schis truhbinas fatur 70 olas, nas nonahf zaur olwadeem un dsendi us maksti. Kopojokees tehwinisch gul sem mahtites. 4—7 deenas pehz ap-
 angloshanas, olinas nokuhst wiswairaf us zilweka ker-
 mena, un pehz apm. 5—6 deenam no tam isnahf jaunās utes. Winas atrodas waj nu us zilweka jeb dsihwneeka kermena, waj ari drehbes u. z., fur tas meerigi fehsh, lihds usnahf bads, tad winas fahf staigat. Utes ahtrums ir apm. 20 fant. minutē. Badu ute panes deesgan flitti. Winas weeniga da-
 riba, bes mehraka un zuhkas asinim, ir zilweka asinis. Ja wina schahdu bwribu newar atrast, tad peenem, ka tai jasprahgst ap. 10 deenas. Nimisku desinfekziju ar augtu temperaturu utes flitti panes. Semas temperaturas winas fatingst, bet siltuna atkal atdsihwojas. Beeleetojot pret utim nahwejoschus lih-
 dselkus, fewischki gahsweidigos, jaewehro, ka ute beeschi isfla-
 tas nosprahgusi. Bet tas tikai ta isleekas, jo wehlat ta atkal adsihwojas. Droscha nahwes pahime ir ta, ja kermenis paleef zeets un kruntrins un krahja kluht farkana un melna. Loti eeteizami pret utem ir waselini, ellas un tauki, jo eefmehrejot ar teem utes elposchanas organus, tas dabu droschu nahwi.

Warbuhf ari galwas utes ir wehra nemamas pee isfituma tifa isplahschanas. Turpretim us zilweka kermena parasite-
 joschi infekti, ka: blaktis un blusas scho flimibu newar ispla-
 tit. Pasaules kara daudsfahrtige peedsihwojumi isflehdj schah-
 das infekcijas warbuhfibas. Ari peelipschane zaur isklepotu
 krehpu dalinu eelposchane pehtitaju wairakums noleeds.

Weenigi ar utes kodeenu isfituma tifs ir pahnesams.

Bes utem schis flimibas nawa! No utem pilnigi atbrih-
 wots flimneeks fawri apfahrtnei nawa bihstams.

Tiktahl esam apstatijschi un raksturojuschki uti. Bet, pro-
 tams, neweens apraksts newar atstahf tik dsihwu un reebigu
 eespaidu, ka personigi, fewischki pehdeja pasules kara peedsih-
 wojumi.

— Wa jau teikts, man toreij wajadseja pahraudsit da-
 schas lipigu flimibu flimnizas, kuras daschreis bija pahrwil-
 ditas ar isfituma tifa flimneekem. Pehdejee daschreis bija ta

apflahti ar utim, ka neredsejis, ņcho ņkatu nemaņ newar eedo-
matees.

Daschreis utis bija ņakopojuņchās tņchupās kà ņehnes, kas
atņtahja ņewiņņhi reebigu eespridu, jo rodās doma, ka nupat
ņahds no ņcheem kufaineem muhs infizēs ar iņņituma tiņu.

— ņņnu iņdariis daschus nowehrojums ar utim un ņhe
apraņņiņhu weenu no intereņantakeem.

Nem weenu uti no ņahda zilweta un noņehdina to uņ maņa,
ar baltu papiru apflahta galda widus. Tad ap ņcho galdu ņa-
ņehņchās tņchetrase perjonas, ņtarp teem ari utis „ihpaņchneeks”.
Tagad utis eet no galda widus taiņnā linijā uņ ņawu ihpaņch-
neeku atpaņal. Pahrmainot ņehdweetas, noteek tas pats.

ņchis mehginajums mums mahza, ka utis mihl ņawu
fungu.

No tā ari waram ņehgt, ka nekad brihwprahņtigi
utis neatņtahs ņawu ihpaņchneeku, bet to daris tikai ar waru
a i ņ w e ņ t a.

ņlimibas gaita un paņi.h.m.e.s. ņņituma
tiņis ir kliniņki rakņturigs ar ņawu pehņņchno un ahtro ņahņumu,
tam ņeho augņtra temperatura un wiņpahrejās ņlimibas paņih-
mes apm. 2—2½ ned.

ņnkubazijas laiku ņkaita no 4—23 deenam.

Pirms ņlimibas iņstās eestahņchanaņs paraņti eesahņas pir-
mās paņihmes: nogurums, ehņtgribas truņtums, galwas un lo-
zeņku ņahpes, ar wahrdu ņatot, wiņpahrigs neņpehņs. Paraņti
ņlimiba ņahņas ar drebukeem un temperatura uņņahpi lihds
40°—40,5°. Nedaudņās deenās attihņtās ņmags ņarņonis.
ņlimneeks juhtās augņtākā mehrā noguris, pakauņis ņtihws,
peenemas ņahpes krustā un lozeņkos. ņeja eesarkana un maņ-
leet uņtuhņuņi. ņzis ņarkanas un baidās no gaiņmas, waloda
dreboņņha. Mehle tikai widū baltaina, daschreis pat bruņna,
bet malas un galotne ņtipri ņarkanas, tāpat riņhles glotahda.
Pulņs miņhņts, pilnigs, frekwenze lihds 100. Drihs eestahņas
nerwosee trauzejumi: paņtahwigas ņtipras galwas ņahpes, rei-
bums, auņu dņchingņteņhana, kas ņmagos gadījumos nowed
lihds murgeem. No 3.—6. deenai parahdās rakņturigi iņņi-
tumi e x a n t h e m a, baņatigi iņņaiņiti uņ rumpja, lozeņkeem un
ņejaņs.

— No eesņņhigām parahdibam ņamin bronņiis un
aņins trauku ņistemas trauzejumi. ņlimibas otrā nedelā,
weeglaņos gadījumos, jau eestahņas ņarņtuma maņinaņņha-
nās un wiņpahrejo paņihmju uņlaboņchanaņs. Turpretim
ņmagakos gadījumos wiņas parahdibas (ņimptomi) pee-
nemas, ņewiņņhi neņpehņs un nerwoņas parahdibas. Tahdos
gadījumos ņlimiba war beigtees pat ar nahwi.

— Labwehligos gadījumos ņlimiba ahtri atņlahbņt, wiņ-

beeschaf ap 13.—16. deenu. Temperatura nokriht, parasti isfitumi (exantema) ahtri nobahl, flimneeks pamasam atspirgft, un eestahjas pilniga iswefeloschanas, pee kam atfahrtoschanas gadijumi nenahf preefscha.

Wispahrigi, isfituma tifa flimibas aina ir famehrra weenmehriga. Peesihmejschu, ka schi flimiba wisbeeschaf fastopama 20—40 gadu wezumâ, bet gadâs ari pee behrneem un wezateem laudim, pee pirmajeem loti weeglâ formâ.

No flimibas seka m jamin: trauzejumi baroschanâ un afins wairojchanâ, kâ ari nerwu faslimschana.

Ahrsteschana. Spezifisku lihdsjeklu pret isfituma tifu natwa. Tadehl ahrsteschana fawâ buhtiba ir simptomatiska (nowehrojscha ahrsteschana). Wislabafos rezultatus dod prahtigi wadita hidrotapeitiska (ar uhdeni) ahrsteschana. Wina leelâ mehrâ mihsstina daudjas smagas flimibas (karstuma, nerwu un plauschu) parahdibas.

Wannas nedrihft buht pahraf auftas: no 32—37° C.

Ar sewiscku usmanibu janowehro firds darbiba.

Missardjiba. Missargpoteschana pret plantuma tifu lihds schim naw dewusi sewiscki labus panahkumus; wina tifa beeschi peeleetota armija, pasaules kara laikâ. Profilaktiska immunitate ir eespehjama zaur injeziju ar rekonwaleszentu iswefeloscho sehrumu. War ari nemt sehrumu no speziali immuniseteem dsihwneekem.

Schahdas aissargpoteschanas darbiba gan loti eerobeschota, un jafaka, ka tablaki eksperimenti ar rekonwaleszentu sehrumu paschlaik noder jautajuma atrisinaschnai, waj aissargpoteschana wispahri prinzipâ eespehjama.

Plantuma tifu apfarojot, jaewehro divi galwenee punkti:

1) flimneeku isoleschana un 2) wisu apdraudeto ruhpiiga tihrischana no utim. Ja eespehjams, flimneeks nekawejschi japahrwed us flimnizu.

Scheit flimneeks jatihra no utem schahdâ weidâ: winasch jaisgehrbj pehz eespehjas us balta palaga, kas apkaisits ar petrolejas jeh fresol atschkaidijuma seepem, lai issargatos no utu iskaihschanas. Ja flimneeks ir pilnigi isgehrbts un wina drehbes un mantas nodotas tihrischanai no utem, tad winam teef nogreesti mati, ja wajadsigs, ari kaunuma weetâs un zitâs ar mateem apauguschâs weetâs, jo tur beeschi atrodas sinams daudjums utu olinu, no kuram ari pehz sekojschas wannas newar atswabinwees. Ja nu schâs olinas paleef us kermena, tad pehz jaunu utu isperinaschanâs tâs flimneeku no jauna war pahrneemt. Matus war nogreesti ar schlehrem waj ar bahrdas-nasi. Getezams ari peeleetot strotimu — sulphid pastu, kas fastahw no 25% strotimu sulphida, 5% zinkofida un 70% talkuma. Pirms peeleetoschanas schi smehre jafarihwe schidra

putrâ un ar kozinu jaußmehre apm. naſcha beefumâ uß noteiktâs weetâs. — Behz pamatigas eerihweßchanas ar ſeepi jeſo ſilta ilgata wanna. Behz tam, ja ſlimneeks bija ſtipri utu pahraemts un kaunuma un pahrejâs weetâs eepreeßſch mati netika nogreesti, tad ſchis weetâs war eerihwet ar peleſo ſmehri. Tad ſlimneeks jaegehrbj tibrâ weßa. Wißas noliktas drehbes jatihra no utim 110° karßtâ gaißâ jeb ſterilißatora uhdenßtwaikâ. Preeßſchmeti, kuzi nepazeßſch ſaußo karßtumu, janobersè ar deßinfizejoßcheem ſchidrumceem (5% krefol ſeepes jeb karbolatſchkaidijums). gultâs pamatigi jatihra peedſihwojußſcham deßinfektoram.

War ari eerihkot ſewiſchſkas eeßtahdes tibriſchanai no utim. Dâs ißrahðijâs ſewiſchki noðerigas kara laikâ. To peerahðija wiðus Eiropas walßtis peßhejâ paßaules kara pee gußſteknu nometnu ußtureßchanas. —

Weißot doßim dâßſchus aißrahðijumus atteezibâ uß perſonigo aißrahðijibu, ſewiſchki ahrſteem, apkoþeeem un deßinfektoreem. Peßhejeem tißa ißgudroti ſpeziâli aißfargußwalki, no gludas ellâs drehbes, no ſihða un ari no ſchuhßtu ahdâs, jo pee ſchahðâm drehbem utiß neßpehj peeturetees un kaßpt. Taßlat ir eeteizams ſlimneeku ißtabu apmeßlet tikri pee labâs apgaißmoßchanas, jo tad utes labâß ſareßſamas. Peßſihmeßim, ka utes tumßâ ir dauðs dſihwatâs nekâ gaißmâ. Beß tam utes nezeeeßch außſtumu un zaurweßju. Kad taißa walâm ſlimneeka gultâs ſegu, tiß to lai dara ußmanigi, lai utes netiktu ißkaißitas. Ja tißai eeßpehjams, tad jaruhpejas, lai apkoþeþi, aptalpotaji un deßinfektori buhtu perſonas, kaß ſlimibu jau pahrzeetußſchas un taßhejadi eeguwißſchas immunitati. —

Weißot peewedißim kaßbu peemehru no peßhejâ paßaules kara, kaß mums gaißchi peerahðis, zil leelas breeßmas war draudet no utim ißſituma tißa ißplatißchanâ, un ka tomehr ir eeßpehjams ſchâs breeßmas pahrwaret. Warbuht paßaules kara kreeni tihßſcham eelaidda wahzeeeßchus jo dſilak ſamâ ſemè. Wißi zereþa, ka wahzeeeßchi, tapat, ka Napoleons 1812. g., atradiß maßu kapuß tanî ſemè, kaß par wißâm zitâm bagataßa ar ißſituma tißa perelleem.

Tomehr kreenu zeriba nepeepildijâs, jo wahzeeeßchi ar ſinatneß paliðdſibu un ſtingreem noteikumeem, taßdâ garâ, kâ augßchâ aprakßtitts, ſpehja ſekmigi ſcho epidemiju apkarot.

Behdera tißs.

Weßdera tißa ſlimibu paßina jau ſenatnè. Toreiß gan ſen wahrda „Typhus“, greekißti „migla“, neßaprata ſpezißißko, noßlehgto infeßzijas ſlimibu, bet gan weßelu leelu grupu taßbu

flimibu, kas šaistitas ar šamanas uskrihtošči ilgu trauzejumu. Kas atteežas us wehdera tifa etiologiju, jeb mahzibu par wina iszelschanos (происхождение), tad jehdseens par to ar laiku beeschi mainijeēs. Šahumā domaja, ka wehdera tifs iszelaš zaur miasmatisko šagisteschanos, t. i. zaur kaitigām gahsem, kuras rodas no irštoščas materijas, peem. zilweku isfahrnijumeem. Šaišam un semei, dibinoteēs us plašcheem no-wehrojumeem, peesšchirā galweno lomu flimibas isplatishanā. Tikai apm. pehdejā gadušimtena w.dū nodibinajās teorija, ka wehdera tifs iszeloteēs zaur t. š. „contagium vivum“ t. i. zaur teescho jeb neteescho zilweka peesfahršchanos. Blakus tam, arween wehl pastahweja usfkats, ka seme un gaisš esot galwence flimibas isplatitaji. Tikai pamašam iswiršijās muhs-laikos waldošchais usfkats, ka katrs flimibas gadijums ir iszehlees no kahda zita, tās paščas flimibas, gadijuma.

Šauna aera muhju šinaschanās par flimibas isplatishanos eesahkās ar wehdera tifa bazilu atrašchanu 1880. gadā, ko isdarija G e r t z weenā laikā ar R o b. R o ņ u.

Wina isšauzejs, wehdera tifa bazils, peeder pee Coli-bazilu grupas, ir loti maigs un nepastahwigs radijums. Šchee bazili ir apm. 3 reis tik gari zil plati; wiau garums lih-dšinas apm. šarkanā ašins šermenišča 3-ai dašai, jeb 1—2 mmfr., bet dašchreis wini isaug deegweidigi. Wini isfkataš pehž gareem štabineem ar weegli noapaloteem stubreem. Ap bazila šermeni wijas leelaks škaitlis wilnweidigo paštagu (wahž.: Geižel, kas baziseem dod dšihwu kustiņumu. Šchidrumā wini usrahda dšihwu patštahwigu kustiņu, un wis-pahr panes labi tikai šemu temperaturu. Ašrahdišim, ka šchee bazili špehž dšihwot ari noslehgti no šahbella, kas isfkaidro wiau wairošchanos šarnas eesšchā. Wehdera tifa bazili šastopami šarnas tišošos šiltratos, kur wini gul šarp šchubinam, tahlat leešā, ašnās, neerēs, plaušchās, wehdera tifa rošeolu audu šulā, ašinis un šewišchi šchults puhšli, kur wini neiššauzot flimibas pašihmes, war pastahwet ilgus gadus.

Wehdera tifa iszelšchanās weidu pehtot, janošfkaidro, kahdā weidā un par kahdeem zelem tifa bazili eeskuhst šermeni, un šem kahdeem apštahkleem un noteikumeem wini šcheit špehž attihstīt šawas, flimibu isšauzoščas, ihpašchibas. Wispahr drošchi peenemts, ka wehdera tifa bazili parastā šahrtā, ašrupus zilweka šermena, ilgi newar patštahwigi eesšistet. — Tā tad katrs atšewišchš wehdera tifa gadijums isfkaidrojams ar kahdu zitu wehdera tifa gadijumu. Praktiški tas gan gruhti peerahdams, jo wehdera tifa bazili, kuri nahš no šlimneeka atdaliteem isfahrnijumeem, mihsaleem un krešpani, paleeš labwehligos gadijumos mehnešcheem ilgi dšihwes špehžigi, kā šausā weidā (pee wekas, drehbem), tā ari

mitrâ femes kahrtâ, stahwoſchos uhdenos, ateju un mehſlu bebrês.

Ja nu ſchinis weetâs daſchos laifos parahdas wehdera tifa baziki, tad noteef zilweku atſewiſchêas faſlimiſchanas jeb maſas epidemijas. Tatſchu neween pa ſlimibas laitu, bet ari daſchos mehneſchus un pat gadus wehlaſ, zilweka atdalijumos atrodas wehdera tifa baziki. Tahdi neapſinigee bazilu „neſeji“ un „ſaimneeki“ nahſ preeſchâ wairak pee ſeewetem un behrneem un winu loma wehdera tifa epidemijâs naw no leedsama.

Galwenâ loma wehdera tifa taſlakâ iſplatiſchana beſ ſchaubam peemiht uhdenim — dſeramam atu uhdenim un tekoſcham. Daſchreij ari wainojama leelpilſehtu kanaliſazijas uhdenu nepeeteekoſcha filtrazija. Noteef tapat uhdens neteeſcha infelzija peem. zaur ledu, mineraluhdeneem, ſafnu un zitu ehdamweeku maſgabſchamu un it ſewiſchki zaur uhdens peemaiſiſchamu peenâ. Ari muſchas war infelziju pahrneſat uſ ehdeeneem. Turpretim infelzija zaur gaiſu tikpat kâ iſſlehgta. — Protams, beſ augſchminetâm warbuhtibam, ari patſ ſlimneekſ war atneſt ſawai apkahrtnei ſinamas, teeſchas infelzijas breeſmas. Tâ ſlimiba war peelipt zaur pirſtu peeſfahrſchanoſ, iſſahnnijumeem, miſſaleem un netihreem leetojameem preeſchmeteem, zaur weku, wannas uhdeni in apaſweem, ſewiſchki no ſlimokoſejâm.

Wehdera tifa baziki eeet zilweka kermenî pirmkahrt zaur mutes dobumu lihds ar ehdeenu un dſehreenu. Tad zaur wehderu wini nonahſ ſarnâs un no tureenes pahreet limfa aparatâ, taſlak aſinîs un beidsot atſewiſchêos organos.

No augſchâ ſazitâ waretu ſlehgat, ka wehdera tiſs ir wiſpirmſ ſpezifiſka ſarnu, un it ihpaſchi, limfatikſo aparatu faſlimiſchana. Tomehr paſtahw ari uſſkats, ka wehdera tifa pirmâ infelzija noteef galwenâm kahrtam aſinîs, par ſo leezina nereti, pat nahwigi ſlimibas gadijumi ar loti nenofiſmigu ſarnu faſlimiſchamu. Peeſihmeſim, ka par ſcho jautajumu pehtitaji wehl naw nonahſuſchi ſkaidribâ. — Aſins iſmeleſchana pehz tifa bazileem noderiga ſewiſchki wehdera tifa pirmdiagnoſei (Frühdiagnoſe), jo ſlimibas iſſauzeji, jau faſlimiſchanas pirmâs deenâs aſinîs peerahdami. — Sewiſchki te iſſelama ſehrundiagnotiſka, kaſ dibinâs uſ ſchahda fakta. Ja tahdâ organiſmâ eekluhſt bakterijas jeb kermenim ſweſchi olbaltuma weidi, tad organiſms ſpehj raſchot ſpezifiſkus reakzijas produktus, ſo ſauz par anti-kermeneem. Subſtanzes, kaſ raſcho ſpezifiſkus anti-kermenus, ſauz par antigenam, ſo atrod aſinsſehrûmâ. Behdejeem ſtarp zitu peeder aglutinini. Tâs ir weelas no imunſehrûma, kurdâm peemiht ſpehja, ſehrûmâ eewelſtas bakterijas, ja wini ir kuſtoſchees.

isnihzinat. — Râ gandrihs wijas zitas infekzijas flimibas, wehdera tifs izjelas neween zaur infekzijas weelas eekuhjchanu fermeni, bet janem wehrâ ari fermena individuela usnehmiba (dispozizija) pret flimibu. Zo pat tahdâs epidemijâs tur fashlimjchanas eespehjamiba ir wisleelakâ, dascha persona paleef ne aissfahrta. Wehdera tifs ir wispirms jauno un spehzigu no 15—30 gadeem perfonu flimiba. Maseem behrneem wina pahreet weeglati, wezateem laudim gadâs retafi. Weenreisejâ flimibas iszeejchana nofargâ wiswairakos gadijumos, bet ne pilnigi droshji, pret jaunu fashlimjchanu. Schahda mahkfliga immunitate pamatota us fewischku aissfargweelu radishchanu afinsjehrumâ un audos. Tâ tifa nowehrots, ka sinamu „tifa eezirfau“ eedjintee apdsihwotaji beeschi israhdâs immunifeti, pateizotees behrnibâ iszeestai weeglai infekzijai, kurpretim agraf neslimojuschâs personas fewischki wegli fashlimjt. — Weidsot jaaisrahda, ka ari gada laikam ir fawa noteizoscha loma flimibas isplatishchanâ. Wiswairaf flimibas gadijumu skaitâs no augusta mehn. lihds nowembrim, wismasaf no dezembra lihds pawafarim. —

Dsihwneeki wehdera tifam maj peeeetami.

Flimibas gaita. No infekzijas lihds flimibas atflahjchanai paeet apm. 2 nedelas infubazijas laika, kad flimneeks fajuht weeglu nespehtu, ehstgribas truhkumu, galwas fahpes u. t. t. Paschu flimibas gaitu wispahre eedala trijâs stadijâs: 1. ned. — flimibas fahkums un attihstiba; 2. un gruhjt. flim. gadijumos 3. ned. — flimibas augstakâ pakahpe; un beidsot 3. resp. 4. ned. — flimibas mafinaschanâs un iswefewojchanâs fahkums. — 1. flimibas nedelâ wispahrejâs flimibas pasihmes, ka: galwas fahpes peerê, spehta un ehstgribas truhkums, peenemâs. Tam peerweenojas flahbes un fahschana, temperatura fahpj arween augstaf, lihds ar ko flimneeks speests palift gultâ. Ahda top faufa, mehle grumbulaina, wehders uspuhsts. Apm. 1. nedelas beigas nosihmê flimibas augstako stahwokli. Gruhtakos gadijumos naktis eestahjas murgi, plauschâs attihstâs leelakâ waj masakâ mehrâ bronchits. Wehders wairs naw zeets, eestahjas 2—4 reis deenâ schkidra, gaischi dseltena zaureja. No 2. nedelas jaunâm pasihmem jamin fewischki roseolas, masi bahli-farfani plankumi, kas parahdâs us rumpja. — Flimibas beidsamais periods — 3. nedela paeet daschadi: gruhhtakos gadijumos war gaditees wehl daudsi farestahgijumi, turpretim weeglatos gadijumos wijas flimibas parahdibas eet masumâ. Rarstums suhd, nowehrojams flimneeka wispahrigs nogurums, meegs labaks un parahdâs masleet ehstgriba. Wehdera tifa rasturigâ ihpafschiba ir pakahpeniski fahpjoscha un krihtoscha temperatura, tur gaischi atspogulojas flimibas aina. Tadehl nepeezeeschama tem-

Blafus dietifkeem un hidroterapeutifkeem lihdsefkeem, daudjos gadijumos pilnigi nevajadsiga ir medikamentofa (sahlu) leetofhana. Nutiphoretica (sahles pret karftumu). peeleetofhana pret augsto temperaturu wispahr strihdigs jautajums. Tikai pee stipram galwas fahpem un zitam subjektivam zeechanam tas eeteizamas. —

Bet ir ari gadijumi, kas prafa fewifchku medikamentofu ahrstefchanu, peem. farnas afinošana. Tad wannas japahrtrauz un flimneekam jagul pilnâ meerâ. Bariba — gandrifh tikai auksts peens masâs dosâs un ewent. tefa galerts. Galwenee lihdsefki ir ledus, leetojot to fchlaukâs un fifenos uf wehderu, un opijs, pulweros pa 0,03—0,05 jeb eefschkiigi weentu waj daschas reifes pa 15—20 pileenus opiumtinkuras.

Pe stiprafas z aurejas blafus dietai nem opiju, faweenotu ar taninu.

Pe smagakam plauschu parahdibam labafais lihdsefklis ir mitri apleekamee.

Pret firds wahjumu nem kamparu.

Râ jau minets, pret nertwu parahdibam fewifchki derigas wannas un uhdens usleefhana.

Kas atteezas uf profilaktifku ahrstefchanu, tad mehš jau ešam norahdijufchi uf higienas, fahrtibas un usmanibas nepeezeefchanibu, runajot par wehdera tifa isplatifchanu.

Veela nofihme ir aiffarg-potefchanai. Veelafâ mehtrâ wina tifa peeleetota pirmo reifi pee wahzu karawihreem deenwid-reetumu Afrifâ, un tad loti plaschi pehdejâ pasaules karâ. Potefhana noteek zaur nonahwetu bazilu semahdas eefchirzinafchanu. Ja draud ari koleras epidemija, tad war peeleetot maisito tifa-koleras potefchanu. Tahdu es perfonigi ešmu isdarijis tuhstotofham reifes kareiwjeem. Potefchanas pratifkee panahkubmi naw noleedsjami: ja potefkais wispahr faflimst, tad flimiba ir daudš weeglaka. Tikai ja noteek infekzija apm. 8.—14. deenâ pehz pirmâs potefchanas, tad flimibas gaita war buht nelahwehliga.

Wehdera tifa apkarofhana dibinata uf peedfihwojumeem, kas eeguhsti etiologifki-epidemiologifkâ pehtifchanâ. Wisbihstamaka ir infekzijas weelas — tifa baziku isplatifhana. Ja turpretim katrs atfewifchks wehdera tifa gadijums tiktu pasihsts un tã infekzijas awots tiktu padarits par nekaitigu, tad wehdera tifu gan ahtri ween isnihzinatu.

Birmam fahrtam tã tad no swara ir pirmo faflimifchanas gadijumu uffinafšana, kas deemfchehl ir gruhsti ispidbams usdewums.

— Slimneeki pehz eefpehjas jaisolê, un wifl atdalijumi, fewifchki isfahrnijumi un mihfaki pirmš nomeschanas ja-

destinjzè. Ruhpigi jaewehro wannu, wekas un leetojamo preekshmetu infekzija, un wiši aissardšibas panehmeeni stingri jaišwed, lihds kamehr atfahrtota bakteriołogiska ismelleššana rahda pilnigu wehdera tifa hazilu isnihššanu.

Wehdera tifa apfaroššana loti no šwara bazilu paštawigo isdalitaju un neseju ahtra un pehz eespehjas pilniga usšinasšana. Sewiški nelabwehligs tas apstahllis, ka ščas peršonas atdala šawas infekzjošas weelas nefahrtigi un tikai pa reišem, ar starpbrihsheem.

— Apdraudeto peršonu nošargaššanai, noderiga, ka jau agrak minets, aissargpoteššana. Wisbeeshaš winau peeleeeto kara laikos armijās. Bet ne masak šwariga šhini gadijumā ir drošhi leetojama dšeramā uhdens peegahdaššana, ka ari wisruhpigakā atkritumu isnihžinasšana.

Atgulas tifs jeb drudšis.

Atgulas tifs ir pirmā infekzijas šlimiba, pee furas tifa atrasti pathogeni mikroorganismi, furu peerahdišana dod ahtru un drošhu šlimibas diagnoši.

1873. g. Obermeier's Berlinē atflahja, ka atgulas tifa šlimneeku ašinis, šinamos laikos, atrodami šawadi, deegweidigi mikroorganismi. Wislabak šhis spirochetas atrodamas šwaigā ašins lahšitē, eeguhtā zaur adatas duhreenu aušs lipinas ahda. Sem 500× paleelinajuma ašinis redšami plahni, šruhweidigi deedšini. Wini usrahda gandrihs paštahwigu, wijigu, dšihwu kustiibu. Wimus redš gan atšewiški, gan šakopotus tšchupās no 4—20 gab. Loti interefanti, ka winau parahdišanās ašinis šrahw atkaribā no atgulas drudšha šlimibas un gaitas. Pirmā šlimibas deenā parahdās tikai atšewiškas spirochetas, bet nahkošhās deenās winau škails peeaug un ihši pirms šlimibas isbeigšhanās winas išuhd pawišam. Nāv wehl drošhi peerahdits, waj winas teef isnihžinatas ar jaunraditeem ašins šehruma antikermenišheem jeb ar fagoziteem. Spirillas war atrast tikai ašinis, nekad šermenā šekretos, ka: mihsalos, peenā, šweedros herpespuhšlihškos u. t. t. Daškos šlimibas gadijumos, ar meningitiseem šimptomeem un pešmadšemu eekaišuma, spirillas tifa atrastas ri lumbalschšidrumā. Par šham spirochetam mehš nesinam, ka un kur winas attihstas. Reurrensšpirochetu mahšliga audššana ir tehniski gruhti išwedama. Lomehr wina isdewusees daudšeen pehtneeseem.

Mehš iššširam trejada weida reurrensšpirochetas:

1) Spirocheta Obermeieri, eiropesiska atgulas drudšha išsauzeja.

2) Spirocheta Duttoni, afrikaniskâ atgulasdrudschâ issauzeja, un

3) Spirocheta Morgi, amerikaniskâ atgulas drudschâ issauzeja.

Schee trihs spirochetu weidi atschiras weens no otra ar to, fâ peem. immunitate pret afrikanisko recurrensu neaiffargâ no eiropejiskâ u. t. t. Tahlat, eiropejiskâ slimiba isplatâs tifai zaur utim; blattis un blufas natw wehrâ nemamas. Afrikaniskais recurrens isplatâs zaur ehrzes (smidhis) (ornithodoruâ monbata) duhreneem. Wispahy teejhas peelipshanaâ, t. f. kontagiositates pamifam natw. Droschi peelipshana fâneedsama zaur teejhu potejhanu recurrens slimneeka asinin. Immunitati war panahkt ar fehroma infektiju no tahdeem dshwneekem, fâs slimibu jau pahzreetuschî. Recurrensu epidemijas plosijuschâs gandrihs wifâs pafâules malâs, gan grubtakâs, gan weeglakâs formâs.

Scho slimibu ari muhslaitos beeschi fastop Austrumeiropâ, Ajiâ, Afrikâ un Amerikâ. Wina wiswairak fastopama pee truhzigu schirru laudim, furi dshwo nehigieniskos apstahkos.

Slimibas gaita. Recurrensa inkubazijas laiks ilgst apm. 5—8 deenas. Parasti slimiba fahkas pehshani ar stipreem drebuseem un wispahrigu slimibas fajuhtu. Tam seko stipras galwas fahpes, nogurums, ehstgribas truhkums, fahres frustâ un lozekkos. Jau pirmâ jeb otrâ deenâ temperatura ustahpj lihds 41° un augstak. Mhdv ir karsta un fâusa un parasti drihs peenem dselteni netihru nokrahju. Wehders zeets, waj ari pastahw weegla zaureja. Deesa uspampst pat wehl leelakâ mehrâ fâ pee wehdera un issituma tifa; ari atnas paleelinatas. Plawshâs parahdâs bronchits; pulss pahstrinatâ. Loti uskrihtoscha pahrafa muskulu juhteliba pret fpeedeenu, peem. leelos.

Schee simptomi turas apm. 5—7 deenas, tad eestahjas stipra swishchana un temperatura strauji kriht. Pehz tam slimneeks juhtas pilnigi atspirdhis un gandrihs netiz ahrlta paregojumam, fa slimiba atfahrtofees. Parasti pehz weenas jeb diwam nedelam slimiba atjaunojas, beeschi noteek treschâ atfahrtojhanâs, bet retaki 4. un 5., pee kam arween parahdâs tee pahchi simptomi. Slimibas komplikazijas pee recurrensa reti nahk preekshâ. Turpretim, nereti nowehrojama maifita infekzija no recurrensa ar issituma tifu. Shpahchi pehdejo pehz recurrensa es beeschi wareju nowehrot. Protams, pee recurrensa gadâs ari tahdi atgadijumi, fad atfahrtojhanâs fopsfais ir mas un fâtrs atfahrtojums loti ihfs.

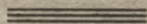
Prognose pee recurrensa parasti wifumâ labwehliga. Za nctek nahwes gadijumi, tad tee grindrihs arween issfâidrojami ar truhzigu fopschânu, fâs natw eefahkta laikâ.

Protams, agrīkos laikos bija arī epidēmijas ar īpaši smīgi augstu mirstības procentu.

T e r a p i j a pēc recurrensa agrāk bija tīri simptomātiska. Leelāko tēvu gadījumos pilnīgi īstiski ar labu apkopšanu un leetderīgu barību. Pret stiprām muskulu sāpēm pēleetoja eērīshvešanu ar chloroformellu.

Pēhdejā pasaulē kara laikā mēs esm pēleetojuši salvaršanu, tapat kā pē sifilīsa. Ja pēh intravenozās injekcijas ar 0,45—0,6 neosalvaršanu pa karstuma perioda laiku eestahjās drēbuki ar nervozo parādību pēaugšanu, tad pēh 6—18 stundam temperatūra kriht sem leelas svedru īstīshymas, kas stipri pāhveedī normu. Tad šeko pilnīga slimneeka īshvešohānās.

Šit pēh personīgēem ahresta pēdshvojumēem varu špreest, tad meenreīšiga injekcija ar 0,6 neosalvaršanu pa karstuma laiku, šafneedī pē īshveem slimneekēem pilnīgu īshrstēšanu, pē kam atkahrtošohānās gadījumi netīsa novehroti.

Dsimuma dsihwe. Dsimuma flimibas. Seksuala [atbildiba. Qauliba un eedfimtiba.

1.

Praktisejot wairak kà 40 gadus par ahrtu, esmu daudis peedsihwojis, tadehl skaitu fewi par peeteekojschi kompetentu, lai schini apzerejumà apstatitu tos jautajumus, kas stahw jarkarà ar manu praksi un tàpat ari daschus fabeedrifkas dsihwes jautajunus.

Katrs, kas buhs fahzis patstahwigu dsihwi, sinàs, ka effistenzes zihna ir weena no gruhatakam zihnam, kas japahrmar fatrai dsihwai radibai, tàpat ari zilwekam. Mehš nowebrojam, ka starp dsihwneekeem wirsroku nem tas, kas ir spehzi-gats, weiflaks un labaks prot peemehrotees apstahkleem. Zilwekam tomehr ir nepeezeeschamas wehl zitas ihpajschibas, lai pahrmaretu fawus fahngenschus. Par wina zihnas eerozi jausluhko wina prahts. Tikai zilweka prahts, bet ne rupjais spehks, wed wimu pee labakeem dsihwes apstahkleem un iswirsa wifas radibas preekshgalà. Tadehl zilwekam ir nepeezeeschama prahta attihstiba.

Bet lai zilweze progresetu, lai tiftu dsihwè uj preekshu, lai nepagurtu dsihwes zihnas nepeteef tikai ar eekrahtam sinibam un wihrischfibu meen, bet wehl majaga morales — moralisko spehku.

Sem moraliskà spehka buhtu jafaprot gribas spehks, rakstura stingrums, noteiktiba, pajschawaldischanas. Wehl daudis zitu ihpajschibu mehš waretu usfkaitit, kas buhtu peederigas moraliskeem spehkeem. Kam scho spehku truhkst, tas nefahdà sinà newar isturet dsihwes konkurenzi, tam jaet bojà. Sewischki moralisko spehku nepeezeeschamibu gribu list pee firds jauneeischeem, kas fahl nodibinat fawu patstahwigu, neatkarigu dsihwi.

Tee, kas eedomajas, ka tagad, kad wini pelna, wifš wineem ir atkauts un nu war baudit dsihwi bes kashdeem eerobeschojumeem, tee weenmehr pahrfahps pareiso mehru dsihwè. Kas schos wahrduš neeevehros, tas nefad nefafneegs to, ko winisch ir zerejis, un ko mehš no wina fagaibitjam.

Scheit wehl es gribu pahrrunat smarigu leetu, ar kuru mums wifseem ir darischana, un no kuras atkarajas wifa dsihwes laime un nelaipe — tà ir dsimuma teekšme.

Zilwekam naw neweenas stiprafas teekfmes, kas atstahstu tik milfigu eespaidu, kà dšimuma teekfme — jeb teekfmes turpinat fawas fahrtas individu. Šho teekfmi ar wišam fawàm parahdibàm dšihwè mehš nošaukfim par dšimuma dšihwi.

Naw neweena weeniga zilweka pašaulè, kurfš nebuhstu fawà laikà tizis no dšimuma prašibam eekščeji uštraufks, tadehš jautajumi, kas tiks ščeit apštatiti, buhš wišėem no šwara.

Rà jau mineju, tad, dšimuma teekfmei ir loti leels eespaids zilweka dšihwè, tadehš dšimuma dšihwè wajaga eet pareišu zeku, lai wina nekluhtu likteniga. Breekš tam mums ir nepeezeekšami moralifšee špehki — gribas špehks, kas špehji dšimuma fahribas tà norwadit, ka winas nešpehji išwiršt par kaišlibam, un tikums neteek no meefigàm eegribam nomahkts.

Rara gadi ar faweem breešmigeem pahrdšihwojumeem mums wišėem teekšji peerahdija, kahda ir nošihme zilwekam buhi moralifki štipram, un kahdu poštu atnes išwirtiba.

Godiga dšihwe ir wišu — kà meefigo, tà garišo špehku pašmats. Moralifki, grimuščee turpretim pašaudè fawu dšihweš drošmi, un wina kermena špehks teek išnizinatš. Štahwoškis kluhšt wehl kaunafs, ja tahds zilweks ir eegrimis dšimuma šlimibàs, tad wina špehki teek uš wišėem laikeem išnizinati.

Daba ir tà eefahrtuojusi, ka diweem zilwešėem — wihreetim un šėeweetei faweenojotees — rodas eekšpehja radit jainu zilweku, kurfš faweem wezakeem lihdsigs kà garigi, tà fišifki, jo ir meefa no wina meefas un garš no wina gara. Tapat kà pee štahdeem weenas fahrtas šėedu putekši apputekšo otras fahrtas šėedus, lai raštos augliš un augs waretu wairotees, lihdsigi ari dšihwneeku walsti wihreešču fahrtas šėhla apaugšo šėeweekšču fahrtas oļu, lai raštos jainus individus. Šėeweetes kermenē atrodas diwas olnizas, kuras, šafneedšot pilngadibu, attihštàs masaš olinas. Katru mehneši weena no olinam ir nogatawojušees un išeet ahra no olnizas paš olwadeem dšemdes mahte. Ja wina ščeit neteek no wihreešča šėhklas apaugšota, tad tà miršt. (Štat. manu grahmatu „Šėeweetes wešeliba“.)

Pati dšimuma gatawiba šahkas muhšu klimatà pee abeem dšimumeem apm. 14.—15. gadà. Pee katras fahrtas dšimuma attihštibu war nowehrot dašchadi. Wihreešchos nowehrojamaš šchahdas parahdibas: balšš paleek rupjaka, noteek balšš luhšums, šahk augt bahrda un ušfas, reišem nakšis eestahjas poluzija.

Šėeweetem attihštās krukšis un eestahjas fahrtigi mehnešššėedi. Lihdsi pilnigai dšimuma nobreešchanai tomehr paš eet wehl wairaki gadi. Ari fišifkà attihštiba šakriht ar zilweka dšimuma dšihweš attihštibu, resp. wihreešėeem ar 22—23. g., bet šėeweetem druškū agrak. Šchajos špehka gados wihreetis un šėeweete beš kahdam kaunàm šėkam war štahtees laulibas kop-

dsihwê. Gadas ari ka gatawiba dsimuma dsihwei cestahjas pirms parastâ laika, kad kermenis naw wehl pilnigi nobreedis. Tahdos gadijumos dsimumu organi ir loti juhtigi pret wifadeem fairinajumeem, kas war buht par eemeslu pretdabiskeem pasch' apmeerinajumeem. Sewischki beeschi tas noteef pee sehneem, kad wini ar rokas kustibam gar dsimuma organeem issauz sehflas nopluhjchanu. Scho pretdabisko dsimuma organu usbudi' nashchanu sauз par „onaniju“.

Dnaniisti ir gruhti ahrstehjami, wini ir pilnigi sawas flimi' bas warâ. Schai flimibai ir daudj launu feku. Dnaniisteeem dabiska dsimuma fatiksme ir nepatihkama, wini ir garâ wahji, nerwoji un beidsot tee saude ari gribas spehku. Lomehr schi flimiba ir ari ahrstejama, ja zilwekâ mostas paschapsina isbeigt pretdabisko paschapmeerinashchanu. Labakais lihdselkis pret scho flimibu ir wispirms atradinatees no domam par scho netikumumu un kertees pee interefanta, aistraujoshja darba. Schini gadijumâ wairaf buhtu eeteizams sijskais darbs un sports — wispaher wairaf kusteshchanâ nekâ sehdeschana. Tikai tahdâ kahrtâ zilweks war atguht lihdsjwaru un spehkus. (Stat. manu grab' matu par Dnaniismu.).

Wehl bes schein minetâ netikuma, ir daudj zitu netikumumu, kas apdraud jaunus zilwekus.

Muhsu laikos ihpashji jauneescheem jashargas no leelas zilwezes nelaimes — prostituzijas, kas sewischki attihstijusees leelpilsehtâs. Deelpilsehtas wilinoschaj dsihwei par upuri ir krituschji daudj, daudj lauschu. Zif daudj jau naw tahdâ zekâ fabojajuschji sawu weseleibu, pasaudejuschji sawu karjeru, kaslim'dami gruhstam dsimuma flimibam. Schis flimibas kuras tif spehzigi pahrnem zilweka kermenî pa leelakai dakai ir prostituzijas sekas. Saslimuschee ar dsimuma (weneriskam) flimibam naw tee flimee, kuras war drihsâ laikâ un noteikti isahrstet. Ne, tâ tas naw. Beeschji schis flimibas schausmigâs sekas padara nelaimigumu wifu turpmako dsihwi.

Saprotams, ka zihua ar weneriskam flimibam kâ higieniskâ, tâ sozialâ stnâ ir no loti leela swara. Tadehl es schini apzerejumâ apstatischu tuwaf scho flimibu parahdibas. Nâ redjesim, tad schi flimiba ir lauschu sehrga, schja wahrda ihstâ no sijnmê, un katram, kas wehletos zilwezei darit labu, wajasdetu sneegt palihdsigu roku.

Ne katru reisi kaslimuschjo ar weneriskam flimibam war par to wainot. Beeschji gadas, ka schi flimiba teef eewasata neusmanigas habeebriskas kopdsihwes dehl. Tahdâs reisâs wina war pahrnemt wifu gimeni. Ar pilnigu pahrelezibu mehš waram teift, ka schi flimiba ir weena no wisbihstamakam.

Weneriskâs flimibas ir teeschji tâs flimibas, kas wisbeeschaji sainde paschu dsihwibas awotu — jaunus zilwekus.

Gaslimuschais nekad nedrihkt klaußt draugu meerinaju-meem, ka tas ir weenfahrtchs mihsalfanala eefaişums, ka wajağa tikai druşku pazeetibas — gan jau pahrees, kamehr zee-tuschais ir jau pateefibâ şaşlimis ar dşimuma şlimibam peem. triperi (gonoreju) waj ž.

Kam ir dahrga şawa weşeliba, un kas grih ahtraf işwejelotees, tas nedrihkt klaußt şahhdus meerinajumus. Ja şhim „eekaişumam“ drihşâ laiķâ nepegreesch wehribu, tad tas beeşchi war buht liktenigš.

Wişpirms apşkatişim weenu no dşimuma şlimibam — triperu.

Tripers ir infekzijas şlimiba, ko işşauz prof. Meişera 1879. g. atrastâ şihkbuhne. Ja şhai şihkbuhnei pa kopoşchanâş akta laiķu işdodas pahreet no şaşlimuşchâ indiwida uş otru weşelo, tad pahris deenas pehž peelipşchanas rodas puhschnoşhana.

Şahkumâ puhschnoşhana nowehrojama tikai weenâ weetâ, resp. dşimumorganos, bet ar laiķu ap aşinşwadeem tâ war nofluht wişâş ķermena daļâş.

Pehž apm. trim deenam şaşlimuşchais uhdeni nolaişot juht mişjala kanalâ şwilinoşchas şahpes un pahradâş ştrutojumš.

İhşâ laiķâ şchi şlimiba war tablu işplatitees un pahrneht wişu mişjala kanalu, puhsli, mişjala wadus lihđi neerem. Bet tas wehl naw tas ļaunakais. Tripera inde war eekluht kaula şaweenojumos — ložitawâş. Tad işzelas ložitawu reimatişms, wehl ļaunakâ gadijumâ şaşlimuşchais war beigtees no firđskaites.

Drfahrt, şchi şlimiba işşauz preeşchłaitus neşpehju apau-glotees. Sewişķi şmagi tripera şaşlimuşchanas ņeķas ņajuht ļaunas ņeeweetes. Behrni tahdâm ņeeweetem nereti peedşimst şlimi un ari aķli.

Tripers tomehr naw tik bihštams ķâ ņiķilişš, ļaut ari wiņşķ leelâ mehrâ hojâ organišmu. Lai dabuhtu labaku pahreķlatu, ķahđu poştu atnes tripers ļaulibas dşihne, tad mums jaapşfata, ķâ wiņşķ attihstas ņeeweetē, kas pa leelakai daļai wihra dehl şaşlimst ar şcho şlimibu. Gaslimuşchana noteek tadehl no wişreem, ka tee beeşchi şawas weeglprahtibas dehl tur ņewi par işahreeteem. Wini domâ, ka şlimiba ir jau işdseedeta, ja zaur mihsalfanalu wairs neiķet puhschni, bet peeteek pawişam maşş kwantumš şihkbuhtnu, lai no ļauna notiktu infekzija, ja nem wehrâ, ka no weena gonokoka 24 it. ļawairojas apm. 16 milj. ļaunu gonokoku.

Tripers ir ļoti weegli pahrneşama infekzijas şlimiba, beş tam ari peelipşchanas şpehjas şchis şihkbuhntnes patur mehneşķeem un pat gadeem ilgi. Beeşchi gadâş, ka şaşlimuşchana ne-maş no şahkuma naw nowehrojama, tikai ruhpiġa ahreķta işmeķeşhana war peerahdit şaşlimuşchanu. Katrs ahreķts muhşu

deenâs fina, ka gonoreja wehl seedofchu feeweeti ihfâ laifâ pa-dara par gruhiti dfeedinamu flimneezi. Utgadas, ka wihreetis, kas agraf flimoja ar gonoreju, nebija greejis peenahzigu wehribu fatwai flimibai un tadehl negahja pee ahrsta. Tad noteef, ka pehz laulibam feewa faflimst ar mineto flimibu.

Saflimſchanas gadijumâ feeweetei gruhthneeziabas laifâ noteef radibas preeſchlaiſâ, bet ja tās noteef pareiſâ laifâ, tad tripera inde war isplatitees pa wiſu meefu un fliftakâ gadijumâ eestahjas nahtwe. Ziſiſkâ darba un pehz mehneſcha feedeem eestahjas neſpehks, un tahda feeweete turpmatâm radibâm ir neſpehjiiga.

Schiſ apſtahkliſ bija par eemeſlu tam, ka ahrſti un liſuma deweji eerofinaja, ka pirms laulibâm wihreetis un feeweete ir iſmeklejami. Nâ tahda iſmekleſchana iſwedama, par to eſmu jau rumajis kahdâ no maneem eepreeſchejeem rakſteem. (ſtat. ſchiſ grahmataſ ſahtumâ nodaku „Kaſ jaeewehro abu kahtu perſonam pee dſimuma fatiſkmes“).

Pee wihreeſcheem ſaflimſchanas gadijumos ar gonoreju ari beeſchi eestahjas neaugliba, jo pauti flimibas dihgli dehl pee-pampſt, bet ſehklu wados parahdas rehtas, kadehl ſehklu iſejas noſlehdſas.

Tagadejâ ſinatne peerahda, ka ſchahds pautu eekaiſums war padarit wihreeti neaugligu.

Daudſ beeſchaf neaugliba eestahjas pee feeweetem, kaſ ſa-flimufchâs ar triperi. Ziſlihdſ tripera dihgli ir eekluwufchi dſemdes mahtê, tad pehz pirmâm radibâm tee pahreet uſ olma-deem un olnigu. Tahdâ gadijumâ tahlakaſ radibas ir neeſpeh-jamaſ.

No wiſa tâ mehſ redſam, kahdas breeſmas atneſ gonoreja zilwezei, tadehl ſchi flimiba ir biſtama ne tikai gimenes dſihwê, bet ari wiſai walſtij.

Scheit wehl peeſihmeſchu, ka ja wihreetis paleef neaugligſ, tad wiſch war ſaudet ſawu wihriſchlibu (potenzi). Saprotamaſ, ka tahdeem wihreeſcheem uſ wiſeem laiſeem bojata dſihwe un darba energija.

Zit leelſ ir tripera ſaunums, kaſ atteezaſ uſ pehznahtze-jeem, tad jaſaka, ka wiſch daſchôſ gadijumos ir loti gruhth, bet tomeſtr paleef tahlu eepakal tâm zeeſchanam, kahdu eepaidu flimiba atſtahi uſ paſcheem wezakeem.

Schini gadijumâ gonoreja ſtipri atſchêiras no ſifiliſa, kura jeſas apſſatiſchu turpmat. Gribu teikt, ka gonorgia pehz buh-tibas nepahreet uſ augli mahtes meefâ, un taſ paleef pilnigi neaiſtartaſ. Winas kaitigaiſ eepaidſ war tikai parahditees dſemdeſchanaſ brihdi.

Gonorejaſ inde eekluhſt peedſimufchâ behrnâ pa tâm wee-tâm, kuraſ ir wahjaki aiſſargataſ, peem. azim. ſekas tahdâ

gadījumā var buht tikai aklums. Ja gonorejas inde pahreet ašinīs, tad tam ir tikai gadījuma raksturs.

Sifilīss turpretim bez īsnehmuma pahreet ašinīs un tahdā kahrtā pahrpļušdina wīšu meesu.

Pawišam zitadas flimibas pasišmes ir otrai dšimuma flimibai — sifilīšam. Sifilīss zilwezei ir tikpat breešmīgs un potošs kā tuberkuloze wai wešša flimiba. Natu eepreezinošča parahdiba buht šaindetam ar šcho flimibu un dšihwot ar apšiau, ka wīši pehznahzeji ees winaš dehl bojā.

Sifilīss eesahkas nemanot. Tikai pehz kahdam 2—4 nedelam pehz dšimuma šatīšmes parahdas maš zeets uspampums maš wahte ar zeetu pamatu netahlu no dšimumu dalam — tas ir zeetais ščankers. (Uleus durum). No šči mašā uspampuma wehlaš šaindejas wīš ķermenīs.

Ščis uspampums ir nešahpīgs, kadehl ššlimuščee šahumā negreesč peenahzigu wehribu un tadehl palaišč garām pašču isdewigako gadījumu ahrštesčanaī. Weesči flimneekš tikai tad wehl ķeras pee ahrštesčanaš, kad ķermenīs jau šiprā mehřā šaindets.

Pež 2—3 mehneščeem parahdas drudšis, daščados flimigas parahdibas un ahdas ištūmi, šewiščki tahdās weetās kā mutē u. ž.

Wehlaš atkal flimibas parahdibas nošuhd, bet tas nebuht nenosiņmē, ka tagad ir notikuši īšweseloščanaš. Šlimiba pateesība ščini laikā peenem tikai zitadu wiršeenu.

Sifilīša peelipščana war notikt ahrpus dšimuma šatīšmes peem. škuhštotees, dšerot no weenas glašses, ešdot no kopejeem traufeem, leetojot kopeju bahrdas naši, tetowejot.

Peelipščana war tomehr atgabitees ari teem, kas nodarbojas ar medizīnu peem. ahrsti, šeldšeri, šimo kopeji.

No 8—10 nedelam pež tam, kad parahdijusees pirmā sifilīša wahts, šcho otrais periods (mainīgs). Ščini periodā mums ir teesība sifilīšu šaukt par čameleonu pahrejo flimibu starpā.

Wiswairaf ščeit dalību nem ahda, uš ķuras parahdas mašaki ištūmi un ari leelās wahtis.

Pež daščadām sifilīša pahrmainam flimibas ištūmi parahdas tuhpli, degunā, azīs un daudšos zitos eesščejos organos.

Ja flimais ščini laikā nešah pamatiņu ahrštesčanu un flimibu neišdodas ščai stadijā apturet, tad sifilīss pahreet treščā stadijā. Ščini laikā wiswairaf teef bojati eesščejeje organi un nerwu šistema. Ar laiku sifilīss šah postit ari šmadšenes un šaulus. Gala īšnahkums ir tahds, ka šmadšenes rodas mihtštinajumi u. ž.

Peždejos 20. gados šinatnei īšdewees ar pehtijumu palihdšību pee dšihwneekšēem atrast sifilīša dihgli, bet ar Wašermana

afins reafzijas atrafchānu uſſinat, ka daudz flimibas, par turām mums nebija jehgas, no kureenes tās izzeļas, tagad iſde-
wās ſkaidri peerahdit, ka wiſas tās ſtahw zeeſchā ſafarā ar ſifi-
liſu, kā ſchis breeſmigās flimibas ſeſas. Scheit es peemineſchu
daſchās no tām flimibam, kam par pamatu ir ſifiliſs, peem.:
mihſtinajumi galwas ſmadſenēs, mugurkaula ſmadſenu iſ-
ſchuhſchana, grubta ſirds un aſinſtrauku ſaſlimſchana. Wiſas
ſchis flimibas ir ſatweenotas ar leelām moſām un ilgu flimo-
ſchānu. Nereti ſchahdas flimibas atgadas pee tahdām perſonam,
kurās ſewi ſkaitiĵa par pilnigi weſelām. Tas ir par eemeſlu, ka-
dehl katram, kas reiſ flimoĵis ar ſifiliſu, pehĵ flimibas ahreĵo
poſihmĵu noſuſchanas wehl pa laikam jaiſmeklē ari aſinis, lai
wajadſigā gadĵumā wehl ihſtā laikā atjaunotu ahreſteſchānu.

Kaut ari ſifiliſs ir tik lipigs un breeſmigs, un daudz per-
ſonās no tā ſaſlimt, tad tomehr ar laikā eeſahktu un peenah-
zigu ahreſteſchānos, ſaſlimuſchais war iſbehgt no wiſām moſām
un ari no nahwes.

Tagad gribu uſrahdit launumu, kahdu atnes weneriſkās
flimibas laulibas dſihwē, jo ſchim jautajumam it ihpaſchi pehĵ-
fara gadoſ peekriht leela noſihme.

Wiſpirms katram, kas dodas laulibā, ir jaapſinas, waj
winſch teeſcham ir weſels, waj ir nepeezeeſchamee lihſſekki, un
tā winſch nodroſchinats ſawā arodā. No ſchi weedokla raugo-
tees iſnahkt, ka flimoĵoſchais ar kahdu weneriſko flimibu nekahdā
ſinā nedriht dotees laulibā.

Ir peedodams, ja kahds jau peedſimis ar ſinamu flimibu,
peem. tuberkuloſi waj 3. un to buhtu peelaidis ſawam dſihwes
beedrim.

Tas turpretim buhtu tuhſtoſchreiſ atbildigaks, kas ſawas
iſwirtuſchās dſihwes behl eeguhtu flimibu buhtu peelaidis ſa-
weem tuwineeſeem, peem. triperu waj 3.

Ja ar ſifiliſu ſaſlimis wihrs dodas laulibā, tad ari behrni
peedſimst jau ſaſlimuſchi ar ſcho flimibu, waj ari peedſimst mi-
ruſchi. Tuwa ſatikſme ar flimo ſoti bihſtama. Se-
wiſchi jaſargas no traufu leetoſchanas, ko leetoĵis flim-
neekſ. Wiſpahri ſatot, weneriſkās flimibas atſtahĵ breeſmigās
ſeſas. Tadehl ſchis flimibas bihſtamiba jadara ſinama pla-
ſchalām lauſchu maſam, jo daudſeem par to naw nekahdas
jehgas.

Ir noteikti dati, ka weena treſchā daka no leelpiſehtas pro-
ſtituetām mirſt ar ſcho flimibu. Wiſpahri ne tikai ir jaſar-
gas nn dſimumu ſatikſmes ar proſtituetām, bet ari katra ſa-
eeſchānās ar tām ir bihſtama.

Dſihwē mums jabuht uſmanigeem, jo neweens mums ne-
war apleeginat to, ka meitene, kurai ſchodeen bija dſimuma ſa-

tiffme, ka tai ženaf tahdas naw bijufčas. Tadehl newaram buht pilnigi drofchi, ka tà neslimo.

Wehl ir weens fwarigs apstahkis, kas jaatgahdinà jaunee- fcheem. Wihreetim ir peenahkums usturet fawu ahrlaulibas behrnu. Nepeeteef ar to, ka tas ismaksà tà fouzamo alimentu. Patrš dauds maf kreetns wihreetis, nefad netizēs tam, ka wiasch tahdà fahrtà war ispildit fawu moralifko un zilweziſko peenahkumu. Tahdà fahrtà nepabalstidams jauno mahti un behrnu ne materiali, ne moralifki, wiasch to atstahj listena warà. Tadehl, lai fchahdas parahdibas neatfahrtotos, jaunee- fcheem wispirms ir jastiprina moraliftee ſpehti, jaſtrahdà, ja- pelna, un tikai tad war dotees laulibà.

Dſihwē nefad nebuhs par ſliktu, ja fchaubigos gadijumos greeſiſees pee ahrſta un luhgs padomu. Sabaf to darit agraf nefà wehlaſ, jo diwàs pirmajàs nedelàs pehz peelipſchanas ſifi- liſs ir wiſlabafi ahrſtejamš. Ahrſts nebuhs teeſneſis, tadehl winam nedrihkt neko ſlechpt un jabuht atklahtam, lai tas pa- reiſi waretu noteikt ſlimibas zehloni un gaitu.

Grību ſcheit teikt wehl daſchus wahrduš par dſimuma ſaka- reem weenas fahrtas perſonu ſtarpà jeb homofekſualifmu. Ho- mofekſualifiti ir iſwirtuſchi zilweki, jo wini pret otru dſimumu nefajuht neſahdu dſimū un tadehl uſtur pretfabifkus dſimuma ſafarus ar ſawas fahrtas individu. Weeſchi gadas, ka wineem par upuri kriht behrni, pee kureem tee apmeerinà ſawas ſemàs dſinas. Par homofekſualifteen pa leelafai daſai paleef tahdi zilweki, kam ir ſlikti atihſtita nerwu ſistema. War tomehr gaditees, ka ari wefeligs zilweks paleef par homofekſualifitu, ja tas dſimuma dſihwē ſaude katru mehru, aſli padodamees ſa- wàm dſinam. Nupat mehš nowehtojàm ainu, ſahdu pahr- dſihwo zilweks, kurfch ſaſlimis ar dſimuma ſlimibu. Tadehl mehš labi ſapratifim, ka pirms laulibu noſlehgſchanas nepeezee- ſchama eepreeſcheja iſmekleſchana. Tomehr jaſafa, ka ſifiliſs par laimi naw abſolutš ſchlehterſlis laulibam, bet paſtahw tikai uš laiku. Ja ari pee labas ahrſteſchanas atgadas no 100 gadiju- meem ſahdà ſaſlimſchana, tad zereſim, ka nahks laiks, kad pro- greſejoſchà ſinatne ari ſchos retos gadijumus iſſklaubis. Patš par ſewi ſaprotams, ka dſimumu organu ſaſlimſchanas laikà, kad ſlimiba ir wehl lipigà ſtadijà, nedrihkt prezetees. No leela ſwara ſcheit ir ſaſlimſchanas ilgums ar ſifiliſu. So ilgaks laiks ir pagahjis kamehr ſaſlimſchana notikuſi, jo maſaf draudoſcha infekzija. Labi ahrſtetàm perſonàm waretu pat dot atkaiju eeftahtees laulibà, ja pehz infekzijas (ſaſlimſchanas) ir pagah- juſchi 5—6 gadi. Pehz tam wehl ſahdu laiku ſlimojoſchais war otraſtees ahrſta uſfraudſibà 2—3 g. Tikai pehz ſchi laika noteze- ſchanas ſlimneeks war ſanemt pilnigu atkaiju un ahrſta garan- tiju, ja ſchini laikà Waſermana reakzija ir bijuſi negatiwa.

Preefch laulibam ir no swara eewehrot labi wiſus ahrſteſchanaſ noteikumus. Pee ſeeweetem ſchi ſlimiba ir wehl bihſtamaka. Behznahzeju labā augſchminetais termiaſch buhtu ja'eetur 6—8 gadus (t. i. laifs, kad naw parahdijuſchees jauni ſlimibas ſimptomi).

Šhee buhtu galwenee noteikumi, kà iſahrſtetees no wene-riſkām ſlimibam. Wehl buhtu ziti faktori, uſ kureem waretu aiſrahdit, bet tee peeder wairaf ahrſtu un teeſu intereſem.

Wahzu leelais dſejneeks Šillers ſaka: „Brüſe, wer ſich ewig bindet“. (Zai katrs labi pahrdomā, pirms ſaiſtas uſ muhſchibu.)

Neſur ſchis teizeens naw tik peemehrots, ka ſchinī gadi-jumā. Behdeſā laiķā neweens wairs nenemſees apſtrihdet eedſimtibas mahzibas leelo noſihmi, jo ſinatniſkee pehtijumi un dati ir pahreelinofchi peerahdijuſchi, ka wezaku ſiſiſtās un moraliſkās ihpaſchibas manto nahkoſchās paaudſes.

Par mantoto ihpaſchibu noteizeju teeſ peenemts organiſkās ſchuhninas kodols un ſchlidrums kodola apwalkā, ko ſauz par protoplafmu. Maſajā ſchuhninas kodolā atrodas wiſas tās weelas, kas nepeezeſchamas leelā organiſma ſiſiſtām un pſicho-logiſkām ihpatnibām. Šchis weelas mehſ noſauzam par hromoſonām.

Pee apaugloſchanaſ, kas noriſinas diwām ſchuhninam jaſluhſtot kopā, rodas auglis, kas ir ſcho diwu ſchuhninu ihpatnibu ſaweenojums. Wiſas ſchis eedſimtibas ihpatnibas war buht pawiſam weena otrai pretejas, tomehr organiſms war winas paturet, pee kam war parahditees tikai tahdas ihpaſchibas, kuru attihſtibu weizina pati apfahrtnē. Spilgtas eedſimtibas paſihmes ſauz par fenotipeem, bet ja hromoſomām ir apſlehptas paſihmes, tad tahdas parahdibas ſauz par hemo-tipeem.

Pirmo tipu ihpaſchibas teeſ pahrneſtas tikai labwehligos apſtahkloſ, bet otrā tipa ihpaſchibas paleef wehl ſinamu laifu apſlehptas. Šchis apſlehptais periods war buht loti ilgſ.

Pamatojotees uſ ſcheem fakteem, ka individa ihpatnibas teeſ mantotas, kas uſglabajas nahkoſchās paaudſes, muhſu lai-koſ ir iſweidojuſees ſinatne, kas ruhpejas par dſihwneeku un augu juſgas uſlaboſchanu. Mehginajuma reſultati lihdi ſchim ir bijuſchi ſpihdofchi.

ſinatni, kura par ſawu mehrki uſſtahda zilweka rahſas uſlaboſchanu, ſauz par eugeniku. Šchis mahzibas dibinatajs ir angļu ſinatneeks Galtonſ. Wiſch pamatojas uſ zilweka mora-liſkās atbildibas nahkoſchās paaudſes preefchā. Eugenisma mehrkis ir audſinat tautu eugenisma garā, jo ar ſodiſchanu ne-war wiſā wiſumā panahft zilwezes uſlaboſchanu.

Zapeesihmè, ka termins eedsuntiba natv wişai pareiji tul-
fots un peemehrots.

Zanem wehrâ, ka ir weşela şlimibu wirfne, kas teef řahrne-
stas nahkamâs paaudsês, peem.: pşichiflâs şlimibas, epilepsija,
histerija, wişada weida dilonis, weşşha şlimiba u. t. t. Ļapat
ari teefşmi uş noseedsibam war mantot no řaweem preefřhte-
tşheem. Ļomeŗ par wenerifřam şlimibam, ka tās ari tiftu
mantotas, to noteifti newaretu řazit, un jehdşeens par eedsinto
řifilişu ir pilnigi nepamatots.

Sifilisa iřřauzejs ir ihpařşhs şlimibas diŗglis — bařlâ spi-
roçeta, un wişř teef iřplatits taŗdâ pat weidâ řa infekcijas
řlimibas, kas ir jau peerahdits. Ļlařot manu rakřtu „Ļipigo
řlimibu iřzelsřanas, iřplatisřanas un wiŗu apřarořřana“, ři-
ni pařřâ grařmatâ, řazitais řluřřt jo řřaidrats.

Rořleŗgdams řawu darbu, weřl teifřřu paŗris wahŗdus
par zihŗu ar dşimuma řlimibam. Ļums wajag apŗomat to,
ka řatra organifřa buŗtne, řapat ari zilweřs beŗ dşimuma piln-
gadibas řařneegřřanas nonaŗt tai pařahpê, řur wiŗu paŗraem
teefřme turpinât řawu dşimumu (řortpřlanzungsřrieb). ři
teefřme řatrâ normalâ zilweřâ ir jau eedsinta. Ļauters pa-
reifi par řřo dabifřo teefřmi iřteizās tā: „Wer nun dem Na-
turatrieb wehren will und nicht lassen gehen, wie Natur will
und muř, was tut er anders denn er will wehren, dař Natur
nicht Natur sei, dař Feuer nicht brenne, Wařser nicht neŗe, der
Mensch nicht esse, noch trinke, noch schlafe.“*)

Ļdeals řahwořlis řozialâ dşihwê buŗtu tad, ja walřts dotu
eefpeŗju dşimuma pilngadibâ prežetees, jo dşihwibas zihŗa
ar řawu řtipro konkurenzi taiřni paŗara laulibu ne řatram
eefpeŗjamu. Ļaulibas dşihwei weřl peeweenojas nepeŗzeefřa-
mais řomforts (dşihwes eefahrta), kas paaugřřina prařibas.
Ļadeŗl daudři atmet nodomu par laulibas dşihwi un miřlu no-
peŗř, kas iřnaŗt parořigat un leŗtat. Ļâ řaprotams natv ihŗi
kulturela zilweřa paŗahdiba. Ļautai, kas řaŗt eet řřahŗus ze-
lus, ar laifu ir jaiřmirřt. řahŗda parořřiba jau notoŗ-
roŗjama řranzija. Beŗ řtatistifřeem dateem. řranzija
mirřřiba paŗřneedř dşimřtibu.

Modernâs medizinas wişwareniba.

Ļikrořkops un řirurga nařis medika rořâs dara teefřãur
netizamus briŗnumus. Rořřellera instituta prof. Ļareřs jau řen
řraŗdâ pee audu paŗřřahdiřřanas. Prof. Ļ. iřřehma no řaŗla

*) Ļas griŗetu dabas teefřmi aiřturet un nedot wiŗai walu řa,
řâ daba to griŗ, un řâ dabai řas wajadřigs, řo gan zitu wişř tad dara
ja ne to, řa wişř griŗ noleegt, lai daba warts nebuŗtu daba, lai
uguns neŗegtu, lai uhŗens neřlapinatu, lai zilweřs neŗfertu, ne eŗtu,
ne guletu.

olas augli, iigreeša gabalinu firds audu un eelika to kolbâ ar sinamu schidrumu. Isgreessteg audi turpinaja dšihwot. Schuhninas sahka wairotees. Kad audi mehginajuma kolbâ sahka pagurt, prof. R. eelehja kolbâ schidrumu dabutu no zahla augla audeem. Schuhninas atkal atdšihwojâs, nostiprinajâs un sahka dalitees. Kad radâs indes, tâs jeknigi atdalija audus masgajot.

Prof. R. ustur pee dšihwibas dšihwam un pat miruščam zilwešam nogreestus lozeklus, kâ peem. sahjas, rokas u. t. t.

Schai laikâ rokâm augušči nagi un tâs israhdijuščas ari zitas dšihwibas sihmes. Domajams, ka naw tahlu tas laikš, kad klinikâs buhs šawa zilweša lozeklu, audu, eefščejo organu un to dâlu noliktawas. No tâm kirurgi nems zilweša remon-tam wajadšigo materialu.

Kahds Wines prof. nehma diwas uhdens waboles. Weena no winâm bija šwehriņas un nemeerriņas dabas, otra meeriņa un bailiņa. Prof. pirmâs waboles galvu pahrika uš otro un no otrâs uš pirmo. Rezultatâ — pirmâ wabole, kas bija ne-meeriņas dabas, eeguwa otrâs meermihligo dabu, bet otrâ, meeriņâ, palika nišna. Tâ tad ari galwas pahrstahdiščana moder-najâ medizinâ ir eefšejama.

Domâs par to — ja zilweša firds ir eewainota, tad tam jamirst — tagad ir apgahstas. Ja eewainotam apstahjas elpo-ščana un firds pušteščana, tad isdara firdi operatiwu gree-seenu, masajšu, rezultatâ atgreesčas atkal dšihwiba. Zilwešs warês atkal staigat un strahdat, lai gan daščus mirklus atpa-kaš, tas nebija starp dšihwajeem.

Senzazionali rezultati lepras ahrstneezibâ.

Neilgi atpakal Igaunijas walšts leprosoriju atstahjušchi tščetri šlimneeki. Tee sahkmâ škaitijušchees kâ neišdeedinami. Tagad tee atsihti par pilnigi wejeleem. Schis fakts issauzis we-felu senfaziju wišpasaules ahrstu aprindâs. Intereše par jauno ahrstneezibas metodi ir kolofala. Metodes autors ir prof. Bol-drofs, un wina dibinâs uš šafaldetas ogkšahbes un selta pre-paratu peeleetofčanâs. Senzacionelus mehginajumus gribot išwešt dšihwê ari Latwijâ popularais prof. Snikers.

Zauni atklahjumi wehšča šlimibâ.

Dr. Moršijs neilgi atpakal atklahja, ka šchi šlimiba neteeť eerošinata no ahrœnas. Wehšča šlimiba rodas zilweša eef-šcheenê — meešâ. Ribkles galâ, kungi baribas organu wehši is-šauz alkohola un tabakas šairinajumi. Buteklainas telpas un auto isgarojumi weizina plaušču wehši. Loti beešča ššlim-ščana nowehrota starp eelu darwotajeem un pilšehtâs ar pla-šču auto šatiksini.

Boeemas weetas ar labeem rezultateem dseede ar operaziju un apstaroššanu. Apflehtas — ar rentgena un radija ūstrem. Bet wišdrošakais lihdseklis ir kombineta ahrsteshana — operazija, radijis, rentgena stari un ūwina preparats. Jauni atklahjumi wehscha ahrsteshanā ir likuūchi drošhus pamatus.

Waj ūifilijs iūshd?

Ir tomehr uskrihtošchi, ka ūifilijsa ūaslimšchanas gadijumi ūwahrstas. Tam par eemeūlu ir epidemiologiūki faktori, kas dihinās uū wehsturiūskem materialeem. No tā redūam, ka pamiūam nesinamas dabas faktori ir par eemeūlu weneriūko ūlimibu iūplatiūchanā. Bet ar to tiktu apgahūts no ūinatneekeem peenemts uūūfats, ka muhūur modernā terapija ihsā laikā pilnigi iūūkaudis ūifiliju.

Tāpat ir tizis ar ūinatniūku ūtatistiūku peerahdits, ka leelās waj maūats ūaslimuūcho ūkaiūs ir atkarijs no nesinameem zehlo-
neem. Tautu ūaweenibu un daudju autoru ūinojumi apleezina, ka ūifilijsa ūaslimšchanas gadijumi ir kahdu laiku gahjuūchi maūumā, bet tad atkal ūraujā gaitā pawairojuūchees. Ar to teef peerahdits, ka modernā ahrūtneeziūba, wiūmaū muhūu laikos, newarēs ūifiliju iūūkaust.

Tā peem, no Danijsas teef ūinots, ka tur ūifilijsa ūaslimšchanas gadijumi ir peeauguūchi no 67 uū 76 no 100.000 eedūihwotajgem (1926. g.); neūkatotees uū to, ka ūhini walūti ūifiliūu pakaro ūtingreem likumeem.

Ari Sweedrijsa ūaslimšchanas gadijumi peeauguūchi no 13 uū 20 uū tahda pat eedūihwotaju wairuma kā Danijsā.

Saw. Walūtiūs no 1922.—25. g. ūifilijs ir wairojees no 164—198. Nujuorkā 1925.—27. g. ūaslimšchanas gadijumi ir pawairojuūchees par 50%. Areewijsā 1926. g., pehū wiūas paūehas ūtatistiūskem dateem, iūrahdas pumiljons ūimneeku ar ūifiliju.

Ari eemehrohjamaūs ūifilidilogs ūadasūohns, kas weenmehū bija zeribā, ka ūifilijs ar moderno terapiju tiks iūūkausts, palizis tagad ūawos uūūfatos ūleptiūks. Wiūūch bija ūpeests peekriūt tam, ka ūifilijsa gadijumi wairojas, tadehl wiūūch peelaiūch tahdu warbuhtibu, ka ūheit ekūstē kahds — Genius epidemicus — Sehgas genijs.

Kangs ūiwhainās ehdes ahrsteshanā.

Wā wiūur zitur, tā ari ahrsteshanā war nereti labus panahumus guht tikai tad, ja atūwabinajas no ūehablonas un ūehematizitas ahrsteshanas. Darbā wajaga eeturēt weenmehū pilnigi neatkarigu domaschanu un eet jaunu zeku.

Ir daudū ahdas ūlimibas, kuru ahrsteshanā wehl lihdū ūchim ahrūti ir beūūpehziģi, jo wiūi wiūi peeturas pee paraūteem

ahrsteičanas usfateem, panehneeneem, jahlem un nemelle
rast kautko jaunu šchis šlimibas isstaušchanâ.

Ja mehs mellejam pašchus pamatus, tad tahdos gadiju-
mos atrodam, ka šlimibas šimptomi stahw šakarâ ar eedšimtibu,
konstituziju un weelu nenormalu mainu. Râ peemehru nemšim
šwihnaino ehdi, ko kâ ahrsti, tâ paziēti peenem
kâ neahrstejamu. Scheit ir noderigs lihdsjellis, kâ ahrstis šaka —
ultima ratio — raugs.

Peē ehdeē, šuu naglâm, neešēchanas tagad ar labâm šē-
mem jahk peēleetot raugu gan ahreji, gan eēšējeji. Šafaka, ka
no tahdas ahrsteičanas dabujam weenmehr labus un pahrštei-
dšošchus rezultatus.

Peē šwinainâs ehdes (Levurinoše) raugs teē dots tīfai
eēšēšigi. Peēleetojot raugu ahrsteičanâ peē šwinainâs ehdes,
bija nodoms darit ķermenī jaunâs pahřmainâs.

Šchis pahřmainâs noteē šakarâ ar rauga olbaltuma pro-
duktu atšchaidiščanos, kuri tad darbojas ka nespezīšiski usbu-
dinošči ķermenīšči. Bet wiššwarīgākais ir tas, ka raugs at-
rodas loti intensīwi darbojōšchēs witamīni (B un D witamīni).
Tâ peem. 0,5 gr. levurinoše peeteē, lai Veri-Veri šlimību iš-
ahrstetu.

Mums ir šinams, ka raugs šatur hormonam un insulinam
lihdsjigas weelas. Nemot to wehrâ, mums ir škaidrs, ka raugs
šwihnainâs ehdes ahrsteičanâ war špehlet leelu lomu.

Peens kâ ahdas kōpščanas lihdsjellis.

Jau šenos laikos bija šinams ka peens teē leetots kōmē-
tikas noluhķeem. Tâ peem. ķeīšareene Boppala, zēlojot ween-
mehr, wēda šew lihdsj wēšelu pulku ehšeku mahtites tam noluh-
ķam, lai dabutu peenu, kas winai dewa eēšpehju katru deenu
nemt peena wannâs.

Šaunâkos laikos peena kōmetīško nosīhmi ir aišmirjūšči.
Ja kahdreij ahrstis wīau eeteiz kâ lihdsjelli maigas ahdas
eēgubščanai, tad tahda rezepte paziētos atrod īšbrīhnu.
Tīfai pehž kahda laika leetoščanas paziēti, fureem peens
eeteifts, ir loti apmeerinati.

Tas tomehr ir deēšgan šawadi, ka tahds lihdsjellis kâ peens
ir aišmirstis teēšči tanī laikā, kad par ahdas kōpščanu tīkdaudi
ruhejas, un kad tâ ir palīkūši modes leeta. Tas noteē tadēh,
ka neēwehro ahrsta eeteiščanu, bet gan paršimeriju šabřkan-
tus. Damas leeto katru wafaru wišadus kōmetīškas šnehrus
un kremus, ar nodomu padarit ahdu tauřtainaku — nekahrto-
jošču un maigaku. Parasti šchee reklamu šejas kremi nepanahk
šawu mehřki, jo tee šašmehre zēt ahdas poras un tahdâ kahrtâ
aištur gaiša peegahdāščanu. Tapat ari tās tauřu dalinas, kas
paleē ahdas ragu kahrtâ, atstahj faitigu eēšpaidu.

Jau daudzreiz tas ir peerahdijees, ka vāselīns, glizerīns, lanolīns u. t. t. nav ahdas kopschānai peemehtots. Dauds labāku eespaidu tahdā gabijumā atstahj pūhderechāna. Tadeht jau eepreekh mehš waram teikt, ka peens tā dabīgs produkts zilweka ahdai buhs labwehligs. Tiklab peena olbaltums tā arī peena tauki buhs daudzahrt labāki nekā mineralu, stahdu u. z. kremo peeleetoschāna ahdas kopschānā. Mīrahdišhu lasitajem uš jaunem peena parfimeriju lihdselkeem, peem. kaseina, mitina smehri, albumosa seepem u. z. Tagad isdeweēs no tihra peena, beš kahdeem peemaisijumeem, isgatatvot jaunu lihdseli ahdas kopschānā. (Milkuderm spīsum.) Šchāi majai ir tā preekhchroziba, ka wina apklahj ahdu beš kairinoschā slahna, pāfargā no ehdem un eekaijumeem.

Normala zilweka ismehrijumi.

Peeaugušchā wihreešchā widejais garums lihdsinajas 160—170 zm. Wejela, apm. 170 zm. gara wihreešchā šwars parasti lihdsīgs 78 kg. Ir arī peenemts, ka zilweka šwaram jābuht tik leelam, par zīt zm. wia augums pahršneeds 1 mtr. (Peem. ja garums ir 178 zm., tad šwaram jābuht 78 kg.) Kruhšchū apmehrs, mehrojot pahri lahpsstinu apakšchejeem stuhreem un pahri kruhšchū nuuskulu apakšchejeem segmenteem, 2—6 zm. leelās par puši no zelweka garuma.

Elpojumu škaitš minutē peeaugušcheem 16—18, behrneem 26—30.

Normali pulša šiteeni minutē 72.

Škahbekla patehrinšch 24 št. laikā peeaugušcheem 830 grm. Šhdalīts teef 24 stundās 980 grm. ogšskahbes (Co₂).

Widejais ašins špeedeens aortas šahkumā 250 milim. (šhīwjudraba monometri). Kapilaru (matu trauzīnu) eeejā 100, pašchos kapilaros 70, wenās 40.

Sarkano ašins ķermenišchū škaitš 1 kub. mill. peeaugušcham wihreetim apm. 5¼ miljonu, šeeveetei 4.800.000.

Atmofferas špeedeens uš wišu zilweka ķermeni šneedšas 15.000 flg.

Valto ašins ķermenišchū 8000, behrneem 9500.

Latwijâ augofchee galwenee ahrstneezibas stahdi.

Gewads.

Sahles, kuras teef leetotas ahrstneezibâ tagadejâ laikâ, pehz sawas izselfchanâs ir daschadas. Gewehrojama dala no tam ir dabas balwa, kas nahf no augu walts. Muhfu lauki un meschi ar tikpat dewigu roku dahwâ sawas bagahibas tagad, kâ tajos senajos laikos, kad scho augu ahrstneezifkâs ihpafchibas usfkatiija kâ teem peemihotoschu burwibas fpehku. Tagad tās ir sinamâ mehrâ ispehtitas un teef apsinigi un leetderigi peeleetotas daschados flimibu gadijumos. Lapas, stublaji, seedi un saknes, kâ no muhfu, ta tropifko semju stahdeem, nahf leetoschanâ kâ ahrstneezifkâs sahles, beeschi un daschados weidos. Swaigu augu fastahwdalas tomehr war tift peenahzigi ismantotas tikai pehz sinamas winu apstrahdaschanas.

Daschadas fasmalzinatas auga dalas, jauktâ waj atfewischkâ weidâ, weenfahrschi apleetas ar wahroschu uhdeni waj ari uswahritas, teef leetotas schahdu nowahrijumu weidâ ahrigi kâ mitri apleekamee, eefschiki — kâ tehja. Daschreis lapas un saknes pirms leetoschanas teef fasmalzinatas pulweri. Isppeeschot stahdus jeb to atfewischkâs dalas ar fewischkâm presem dabû atteezigâ auga fulu. Pehdejo wahra, peeleeft zukuru un tahdâ fahrtâ isgatawo daschadus fihrupus, kuras parafsta rezepthes galwenam fahrtam sahlu garschas un isfkata uslabofchanai. Sagruhschot fuligus augus dabû t. f. putrinas, kuras eenem waj nu fwaigas jeb uswahritas.

Ja augus aplej ar eteri waj spirtu un atstahj sinamu laiku noteiftâ siltumâ, tad dabû sahlu iswilkumus t. f. tinkuras. Tās ahrstneezifkâs formas, kur darbojofchâs weelas no auga teef iswilkas ar kahdu schkidrumu un pehdejais pehz tam istwaijets un sahles fabeefsinatas, fauz par ekstrakteem. Pehdejee atkaribâ no fabeefefchanas war buht schkidri, zeeti un pulwerweidigi.

Tagadejâ laikâ no augeem dabû loti dauds un daschadas ahrstneezifkâs weelas. Te aprastiti galwenee ahrstneezifkee stahdi, kahdi aug Latwijâ un teef leetoti. Weens otrs no lasitajeem, kurfch lihds schim pastaigajotees ir peegreesis usmanibu tikai krahfchni seedofcheem un fmarfchigeem meschu un lauku augeem, nepaees warbuht garâm ari neezigakeem un maf azis krihtofcheem, ja ween sinâs to ahrstneezifko darbibu un nosihmi.

Muhfu dsimtenê stahdu ahrstneezifkâs ihpafchibas ir arween tikufchas plafchi ismantotas kâ pagahtnê, kâ tagadnê.

Daudsi no ahrstneezifkeem stahdeem, uflabojot wiinu ihpaſchibaſ, teef plaſchi kultiweti un daſchâs weetâs tee eenem ſaimneezibâs ſwarigu weetu. Loti iſdewigi ahrstneezibâs ſtahduſ audſet iſmantojot tahduſ ſemeſ gabaluſ, kuru weena waj otra eemeſla dehl labibaſ augeem maj noderigi, kâ peem. paugurainâs un meſchainâs weetâs, jo leela dala no ahrstneezibâs augeem nepraſa noteikta ſemeſ ſaſtahwa un labuma, peem. kumeliteſ. Neleelaiſ materialo lihdſekku un darba patehrinſch, tâpat weenkahrſchâ augu kopſchana, atweeglo un weenkahrſcho nodarboſchanoſ ſchâi wirſeenâ. Neapſtrahdatu lauku apſehſchana ar ſeedoſcheem ſtahdeem (ſinepeſ) loti ſekmê biſchkopibu. Beidſot ſawwâlâ augoſcho ſtahdu pareiſa eewahſſchana war ſneegt preeku un atbalſtu eewahzejam.

Wefela rinda no apakſchâ peewesteem ſtahdeem ir apſihmeti ar atſihmi officinalis. Tee ir tee augi, kuru, to ſulaſ mediziniſtâs noſihmeſ dehl arween atrodaſ apteekâs. Tâpat ari botanika teem ahrstneezifkeem ſtahdeem, kuruſ peepraſa apteekâs, peeſprauch peeſihmi „officinalis“ (p. p. Valeriana officinalis) atſchiribâs no ziteem tâs paſchâs ſugaſ augeem, bet beſ ahrstneezifkâm ihpaſchibam (p. p. Valeriana celtica).

Laſitajſ warbuht redſeſ, kâ weenſ otrſ ſtahdſ, kuru tauta uſſkata kâ ahrstneezifku, ſchini apzerejumâ naw atrodamſ. Taſ tadehl, kâ peeſkaiittâs ahrstneezifkâs ihpaſchibaſ teem nepeemiht, ir ſtipri wahjaſ, waj ari daudſ ſtiprak un noteiktaſ iſteiktaſ kahdâ zitâ ſtahdâ.

Schâi darbâ kâ awotuſ eſmu iſleetojiſ ſchahduſ latweeſchu un ſweſchtauteeſchu autoru darbuſ:

- 1) Ahrstneezibâs augi. Agr. R. Scheninſch.
- 2) Latwijâs ahrstneezibâs ſtahdi. J. Reſnaiſ.
- 3) Unſere Heilpflanzen. Dr. Heinrich Marzell.
- 4) Unſere Heilpflanzen in Bild u. Wort. Richard Schimpſſy.
- 5) Русскія лѣкарственныя растенія. Проф. Э. К. Варлих.

un w. 3.

Wiſt ſtahdi ir eewheetoti latweeſchu noſaukuma alfabetiſkâ ſahrtibâ. Auguſ aprakſtot ir eewehrota wiinu atraſchânâs weeta, ahrejâiſ iſſkâiſ, ſeedeſchanaſ un eenahſſchanaſ laiſ, eewahſſchana, leetoſchana un indigo (giſtigo) ſtahdu ſaindeſchanaſ (ſagiſteſchanaſ) paſihmeſ un nowehſchana.

Anis, (*pimpinella anisum*, анис), weengadejs lafstaug, teef kultiwets jau no senliskeem un daschâs weetâs loti plaschos apmehros. Stublajs taisns, ihfi puhkains retaki kails, apalsch, wirsotnê sarains. Lapas apalschejas — garlahtainas, eepalas jeb firdsweidigas ar weegli robainu apmali, widejas — ari tantainais, 3 khlweidigi lehwerrainas augfchejâs ihfos kahtinos 3—5 schauri pluknotas. Seedi sihki balti, sakopoti schirmja weidâ. Seed julijâ un augustâ. Sehklas lihdfigas kimenem.

Ahrstneezibâ leeto anisa sehklas un no tam isgatawajamo eterektu, (eewahlschana lihdfiga kâ pee kimenem) kâ klepumihkstinofschus, sarnu darbibu weizinoschus, gahles dfe-nofschus un sahlu gahrfschu uslabojofschus lihdseklus. Bes tam anisu dauds leeto ehdeenos kâ garschas weelu, maifê, zepumos, konsektês u. t. t. bet ella wiswairaf likeeru isgatawofchanâ un parsimerijâ.

Arnika, pakruhts sahle (*arnica montana*), weens no popularakeem tautas ahrstneezibas augeem. Inemot ahrstneezifto nosihmi, tauta usfkata to kâ augu, apweltitu ar sewisfchu mistifku spehku, peem. tas teef listz us logeem, lai pehrkonf neeespertu.

Ilggadejs lafstaug, labpraht aug kalnainâs un meschainâs mitrâs plawâs. Latwijâ sawwalâ naw fastopams. Stublajs weengadejs, taisns, masleet puhkains. Lapas eegarenas, preteji sehdoofchas, nedaudf stublaju eetweroschas, apalschâ sakopotas pa 4—6 rosetê, wirspufê koschi salas spilwotas, apalschpufê gaischakas gludas. Seedi oranschdseltenas krahfas, sakopoti atsewifschkos neleelos seedkurwifchos us saru galotnem. Seed junijâ un julijâ. Ahrstneezibâ leeto galwenam kahtam seedus un pa dalai ari saknes. Saknes no 3—4 gadi augofcha stahda eewahz pawafari waj wehlâ rudent, nomasgâ aukstâ uhdent un isschahwê fîltâ weetâ. Sausam saknem ir ihpatneja smata un asa kodiga wahji-ruhgtja garscha. Seedus kalasa pilnigakâ seedefchanas laikâ un tuhlin pawehni isschahwê — usglabâ faufâ weetâ, flehgtof traufkos, kfahrda bundschâs. Jaatsihmê, kâ arnikas seedos fastopama sewifschka muscha (*trypeta arnicivora*), kura wehlat saehd un saposta eewahktos seedus, tamdehl seedus lasot jausmanâs: jaismet wifî jau eebojati un eegrausti seedi, bet tâ kâ ari weselos seedos war atrastees muschas, kapehztad droschaf ir us seeteem sabehrtof seedus schahwet wirs gailofschâm oglem waj krahfni, jeb ari schahwet tilai apmajes seedlapinas, bet newis wifî seedkurwiti.

Arnikas seedi un saknes wiswairaf teef leetoti tautas ahrstneezibâ; ahrigi — kompresu un skalojumu weidâ pee aifturetâm menstruazijam, sagruhdumeem un eewainojumeem

ari ašinofchanas aptureschanai, eefschligi pee isbailem, pahz-zelfchanas, fasischanas, krischanas un tml. faslimifchanam. Pehz tautas domam ta arnika, kas lasita Zahnu deena — usrahda leelako ahrstneeziffo spehku. Medizina arnikas seedus eefschligi spirta nostahdijumu un tehjas weida daschreis leeto firdsardibias eefairinaschanai, bes tam ta elposchanu un afindrinkofchanu paahtrinoschu lihdsekli. Ubrigi — kompre-fes un ta ahdu fairinoschi eerihwejumi. Raut gan daudfi sinatneeki noleeds arnikas ahrstneeziffo nosthmi, tomehr tauta wehl lihdj schim ta ir uniwersals lihdseklis un newar noleegt, ta tai eewainojumu un fagruhdumu dseedeschana ir neapfchaubami panahkumi. Arniku peemaisa ari tabakai.

Peeprafijums pehz arnikas seedeem ir leels un to kul-tiwefchana it labi atmakfajas. Arnikas audfeschanai noderi-gatas ir seemelu wehjeem atklastas kuhdrinas plawas, ko noezê un augusta mehnesi waj agrâ pawafari, apsehj ar plawu sahlu sehklam, furam peemaisita $\frac{1}{3}$ arnikas sehflu. Pehz apsehfschanas sehklas eeezê un norullê. Pirmâ gadâ plawa dos tikai labu seenu, kas noplaujams ne wisai semu, lai neisnihdetu jaunoss arnikas stahdinus. Otrâ gadâ ap Jahneem ta dos jau bagatigu arnikas seedu raschu.

Apini, Humulus lupulus, хмѣль, Hopfen) — wispahz-pafihstams wihtenaugs, teef pee mums beeschi audsets dahr-sos. Siltakas semes tas aug leelâ wairumâ fawwalâ. Stublajs wihtenifks, loti garfch — lihdj 10 metri un wehl augstaks, wijas us labo pusi, fchetrkantains, tulschu widu, asti spilwots. Lapas garlahtainas, eepalats, spilwotas, apafschejâs 3—5 starainas. Seed julljâ un augustâ fihkeem seedeem. Auglis — mihsfks un weegls fcheefkurinfch — stipri, gandrih reibinoschi smarschigs, ar ruhgtu sawelfofchu garfchu.

Leeto apinu seedus, fakni un agli — „fcheefurinu“. No faufa laika nolasiteem un zaur smalku feetu isfijateem „fcheefurineem“ dabu oranschdseltenu, nedauds lihposchu, pulweri, t. f. apinu miltus jeb lupulinu, ko leeto ahrstnee-zibâ eefschligi graudinos jeb pulweri dsimumteefsmes masi-naschanai, retaki ahrigi smehres us fahpigam wahtim. Lupu-lins, ta ruhgtâ weela, teef dots ari apetites uslabofchanai. Wisumâ sinatnikâ ahrstneezibâ dauds leetots neteef. See-dus un fcheefurinus — leef flahst aromatiskam wannam, daschreis fautejumu weida us fasitumeem. Wisleelakais apinu fcheefuru peeprafijums ir alus ruhpnenezibâ, fur to patehre leelâ wairumâ.

Uwenajs, (Rubus Idaeus, малина, Himbeerstrauch), — ilggadejs puskrumms, fewifchi dauds fastopams meschu iszirtumos, aug ari meschos un krahmos truhdainâ semê.

Sawu garfchigo ogu dehl teef labpraht audsets ari dahrsos. Seed maijâ un juniâ, ogas nogatawojas juliâ un augustâ.

Sawu latinifko nosaufumu awenajs dabujis no kalna Jda, fur to daudsfahrt ir fastapis Dioskuridus, un Plinijs pat domajis, ta tas tikai us fchi kalna aug. Pehz Dioskuridus fenatnê awenaja seedi ar medu farihweti tika usskatiti tà leelifka smehre pret azu eekaisumu. Tagad finalnifkâ ahrstneezibâ leeto tikai fwaigas pilnigi nogatawojuschas ogas — no furâm pagatawo fhrupu zitu sahlu gahrfchas uslabofchanai. Tautas ahrstneezibâ teef leetotas ari schahwetâs ogas, fewifchi no mescha awenajeem tà eezeenits un wispahpahr pasihstams sweedreschanas lihdselkis, kurfch lihds ar to ahtri dsesê flahpes.

Buldurjanis baldrijans, (valeriana officinalis, майн, Raizenkraut) — peeder pee teem stipri smarschigeem stahdeem, lam mahntiziba peeschkir spehku aisdsiht wifus flitkos garus — welnus, burwjus, raganas. Schahds eestais radas wezos un widus laikos, kad wispahri katra stipra smaka tika usskatita par kaitigu flitkeem gareem un spehjigu tos aisdsiht. Schahds usskats pastahw ari wehl tagad pee meschonu tautam un ari wezo laiku deewnamu un upuru kwehpinaschanas pamata jadowâ ir bijuschas schis paschas domas.

Buldurjanis ir ilggadejs lafstaugâs, mihl augt meschmalâs — stary krummeem, mitrâs plawâs un pat purwajos. Daschâs semês (Wahzijâ) jau fenlaikus buldurjani kultiwê, ismantojot preesch tam grawas, nokalnes un zitas tahdas weetas, fur ziti augi parasti labi nepadodas; wairo tos zaur sehklam waj faknu sadalifchanu.

Buldurjana semes stumbrs ir ilggadigs, ihfs, parefns, taifns, widu parasti tukfchs, beeschi schuburains, ar daudf eebruhnam peesafnitem. Wirsfemes stublajs — weengadejs, taifns, stahwofchs, $\frac{1}{3}$ — $1\frac{1}{2}$ metra augtis, apalsch, kails, widu zaurâs, galotnê farains. Lapas nepahrti pretejas, pluhkfnainas, apalschejas — garkahtainas, augschejas — sehdofchas, wirspufê tumfcha, apalschpufê gaischa saluma. Seedi fihki, gaischrosâ, smarschigi, fakopoti faru galos wairoga weidâ; seed juniâ un juliâ.

Ahrstneezibâ leeto faknes lihds ar rupjakâm peesafnem, nemtas parasti no diw- waj trihsgadigeem augeem. Tâs isrot septembri jeb oktobri, pehz tam kad buldurjana wirsfemes dalas jau nokaltuschas. Pehdejas atmet projam, bet faknes labi notihra no semem (nokrata un nedaudf nokalo) un masajam peesafnitem, pehz lam schahwê brihwâ gaisâ paehnâ. Usglabâ flehgtos traulos. Saknes schahwejot un usalabajot tâs safarga no lakeem, furi buldurjanu smaku loti mihl, usbudinâs no tâs, un faknu trahjumu war fapo-

stit un iswalkat. Ahrstneeziski wehrtigatäs faknes dabü no faufäs un augstäs weetas augoscheem stahdeem, lai gan fawwalä buldurjanis wairaf weefchas miträs weetas. Schahwetäs faknes fahkumä ir bruhngani-saläs, ar laiku täs pa-leef tumfchafas un peenem pelefbruhnu nokrahfu. Swaigas faknes ir bes fmafäs, schahwetäm turpreti ir stipra ihpatneja fmarfcha un afi ruhgta gahrfscha. Ja faufäm faknem naw nekahdas fmafäs jeb tä ir isteikti nepatihkama, täs nofihmè fa fakne naw eewahkta no ihstä buldurjana, bet zita winam lihdfiga stahda: valeriana dioica, kam apafschejas lapas naw pluhkfnotas, bet olweidigas, jeb Valeriana Phu — ar peefak-nem tikai stumbra apafschejä pufè, bet ne wisapfahrt.

Buldurjana fakni plaschi peeleeeto fä tautas, tä finat-nistä ahrstneezibä. Ea bij pasihstama jau widus laifos. Otto Brunfels ap 1543 g. rakfta par buldurjana ahrstnee-zifko eefpaidu fefofcho: winu leetojot pahreet duhrejü fahnos, täs rada fwihfchanu, fafilda aukftus lozeklus, weizina meh-neschseedus un t. t. Sagad to leeto fa apmeerinafchanas lihdfelli pahrmehrigä nerwu ustraukumä un daschadäs nerwu flimibäs, frampjos. Uri pret wemfchanu un tahrpeem. Ut-stahj labu eefpaidu gremofchanas organos. Weizina firbs-darbibu (pee gihbona), un ir lihdfellis pret lozeklu pamir-fchanu un drudfi.

Dahrfa (meega) magone, (Papaver somniferum, mak, Schlafmon). — Weengadejs augš, teef audfeta dahrfoš, fä ari faftopama fawwalä. Stublajs apafsch, gludš, taifni stah-wofchš. Lapas eegarenas, robotas; apafschejäs kahtainas, wirfejas fehdofchas. Wišs augš pahrfлахтs fmaläm fwil-witem un fatur fewi baltu, peenainu stipri indigu fulu. Magones seed junijä un julijä fwilgteem, daschadas krahfas, jeedeem. Seedš weentulfchš, stahw uf gara kahta. Buh-dams pumpurä, nokarajas uf leju un ir eeflehgtš diwäs faläs kauflapinäs. Isplaukftot kahtinfch fazeläs taifnš, kauf-lapinas nofriht un atplehfchäs 4 krahfainas wainaglapinas. Tä fauzamäs pilditäs magones ir zaur kultiwefchanu ifwei-dotš krahfnuma stahds un ahrstneezibä leetotäs neteef. Magones auglis — pogala, fawalita eefschpufè daudsäs fawftarpejäs nenoflehgtäs zirkfnèš, un pildita daudf fihäm apaläm tumfchäm waj gaischäm fehklinam. Sehklas ir ehda-mas, täm ir loti patihkama garfcha un wahji narkotifka darbiba.

Magones audfè fehflu, negatawu pogaku un magonu peena fulas (opija) eeguhschanai. No fehkläm täs iffpee-fchot, dabü magonu ellu — wahji eedfeltersu dšidru fchfidrumu ar patihkamu fmarfchu un maigu garfchu. Ahrstneezibä fcho ellu neleeto, bet ta ir teizamš baribas lihdfellis, fawas

ahtras schuhfchanas behl teef leetota glesneeziabâ ellas krahfu atschaidifchanai un daschâs weetâs pee seepju isgatawofchanas.

Negatawas magonu pogalas, usmanigi pulkâ isschahwetâs, leeto magonu sîhrupa un ari uhdens nowahrijuma weidâ, kâ apmeerinafchanas lihdsekli. Weenkahrshâ tauta schahdus nowahrijumus mehds dot ari behrneem, kas gan nekahdâ sinâ naw peelaischams, jo tas ir loti indigs un stipri faitigs sewischki behrna organismam. Magonu sehklas leeto emulziju pagatawofchanai. Tâ wispahp pasihstams ir no tam pagatawojamais, patihkamais un atswaidfinofchais magonu peens. Uhrstneeziabâ leeto weenigi baltâs magonu sehklas. Parastâ dsihwê turpreti — maisi, zepumeem u. t. t. wairak zeeni tumfchas krahfas sehklas. Daschas magonu schirnes dod peenigu fulu — opiju. Opija leetofchanu ussahka wispirms senec karotaji muhamedani, kuri to risch-laja pirms kaujas, jo opijs dara zilwefu jautru, duhschigu un it kâ wairo tâ spehkus. Wehlah ap 1600 g. pr. Kr. ds. ar to eepasinâs kineeschi, kur tas, pehz kahdas grahmataš, bij pasihstams sem nosaukuma o-fu-jung, kâ lihdseklis pret zaureju un grubstirdibu. Rina ar laiku opija leetofchana tâ peenehmâs, kâ tapa draudofcha tautas weseelibai un 18 g. f. Rinas waldbiba bij speesta tâ eewefchanu sawâ walsti aisleegt. Slepenas opija smehketawas tomehr pastahw ari wehl lihd schim un neween Rina, bet ari daudsâs zitâs walstis, sewischki to leelpilsehtâs. Tomehr opijs ir neween baudas, bet ari nepezeeschams ahrstneeziabas lihdseklis. Tas katur sewi dauds wehrtigas ahrstneezištas weelas, un atrod, kâ pati par sewi tâ daschadu preparatu weidâ, jo plaschu peeleetofchanu kâ apmeerinafchanas kâ fahpju remdeschanas lihdseklis, sewischki pee wehdera flimibam.

Saindejotees ar opiju paleef smaga galwa, eestahjas galwas fahpes, spehki suhd, usnahk nepahrwarams meegs, suhd samana; pulšs samasinâs, elpofchana top grubta, dasch-reis eestahjâs krampji un beidsot nahwe. Beeschi pirms samanas saudeschanas nowehrojama swihfchana un wemfchana. U h r s t e f c h a n a : wehdera skalofchana (skalofchanai leetojamo uhdeni wahji nokrahfo ar mangana kaliju — kalium hypermanganicum), aufstas kompreses us galwas, eterš, amonjats, melna kastja. Issaukt wemfchanu pee setofchas rezepes: Cuprum sulf. 1,0 Aq. destill. 40,0 dodot peeauguscham puš no ta, ja wjadstigs pehz 5 min. ari pahrejo. Pehz tam katras 5 min. eenemt pa ehdam. karotei no inf. coffeae tostaes 50, : 250,0 + Ac. tannicum 4,0. Nepezeeschama ahrstia palihdsiba. Raut ari elpofchana nebuhtu apstahjusees jaisdara mahkfliga elpofchana, deriga ir schahbella

eeelpošhana. Sem ahdas jaeeschirzina fehrstahbais atropins leelakâ daudsomâ, kas atfahrtojams it pehz $\frac{1}{2}$ stundas lihds kamehr pulss uslabojas. Kad slimais atgreeschâs pee famanas, tam jadod mihtstinoschi fahli sarnu istihriſchanai.

Homeopatiskee lihdselki ir stipra kafija ar zitronskahbi jeb etiki, kamparſpirts.

Dewinu wihru spehks, saules ſweze (verbascum thapsiforme, царский скипетр, Wollkraut). Diwgadejs laſtaugs, ſaſtopams ſaufâs ſmilſchainâs weetâs: meſchmalâs, zelmalâs un ſaulainos uſkalmnos. Winu audsê ari dahrsos tâ ſeedu dehl. Sehklas iſſehj maijâ. Stahds mihl ſauſu ſemi un ſaulainu weetu. Stublajs (iſaug otrâ gadâ) taiſns $\frac{1}{3}$ —2 metri augſtâ; lapas eegarenas pamiheniſkas; wiſs augs ſpilwainâs. Seedi — gaiſchdselteni, ſafahrtoti wahrpweidigâ kekarâ stublaja wirſotnê. Seed julijâ un auguſtâ. Auglis pogala — pildita ar bruhnâm ſihkâm ſehklinam.

Uhrſtneezibai eewahz tilai dseltenâs wainaglapinas, weegli neſafpeeschot noraujot tâs ar rokam un atſchkirot no ſalajâm kauſlapinam, ſauſâ laiâ ſchahwê plahnâ kahrtinâ uſbehtus ſiltâs, ehnainâs, zaurwehja telpâs. Jo ahtrati tee iſſchuhſt, jo labak. Paraſtais ſchahweſchanas laiks 2—3 deenas. Ilgati ſchuhſtot tee paleel tumſchi, bruhngani un naw wairs derigi. Pareiſi iſkalteti seedi ir dseltenâ krahſâ, ar patihkamu medainu ſmaku un ſaldenu garſchu. Toſ uſglabâ labi noſlehgtâs bundſchâs, ſauſâ weetâ. Tâ ka tee no mitruma ahtri bojajâs, tad laiku pa laikam wajaga toſ pahrkaltet, waj ari eelikt trauka dibenâ nedſehſtus laikus, atdalot toſ no ſeedeem ar koka jeb papes pahrkahju. Uhrſtneezibai naw derigs melnais dewinwihru ſpehks, kura ſeedu wainaglapinas ir ar punktineem un putektu trauzini wioleti.

Dewinu wihra ſpehka ſeedus tehjâ un maiſijumos leeto pret klepu, kâ kruhtis mihtstinoschu un atklepoſchanas lihdselki ari kaſta ſkaloschanai. Peepraſijums widejs.

Drigene, melnâ drigene, jodene, labdarite (Hyoscyamus niger, бѣлена, Bilsenkraut). Weenwaj diwgadejs laſtaugs, beeschi ſaſtopams mahju tuwumâ, ari zelmalâs, laumalês. Stublajs taiſni ſtahwoſchâs, 20—60 zm. garſchâs, apalſch, zauru widu, lihpoſchâs. Lapas owalas dſiki robotas, netihri ſalas, mihtſtas pa dalai nolaidenas, ſpilwotas, lipoſchâs; apalſchejâs uſ kahtina, augſchejâs ſehdoſchâs, stublaju eetweroſchâs. Lapas narkotiſki ſmarſchigas. Seedi ſwanweidigi, duſkaini dseltanâm, wainaglapinam ar tumſchi wioletâm dſihklinam, ſeeda widus tumſchi wioletis — ſafopoti ſaru galos un lapu paduſês. Seed no juntiſa ſahkuma lihds ſep-tembra beigam. Sehklas nogatawojas ſahkot ar auguſta mehneſi. Auglis — diwzirkſchnaina pogala ar dauds maſi-

nam pelekbruhnam sehklinam un atwerofchos wahzinu. Wis augš stipri indigš (gistiš).

Drigene peeder pee wezakām no indo-germaniskām tau- tam peeleetotām nahweš sahlem. Aug wezā pafaulē wifur, tā Aftijā tā Ēiropā, kaš leek domat, ka taš kadreis ir tizis plašchi kultiwetš. Sawā laikā dšihwojot pee Amura upeš, eš šho stahdu redseju no weenas weetāš augofchu. Weza- lee no eedšihwotajeem kafakeem man stahstija un weenbalšigi apgalwoja, ta tanis laikos, kad generalis Murawjewš toš ar wifu eedšihwi pahrzehlis no Ašbaikala ar plosteem uš ņhejeeni, wišas gowiš ņprahguščas no ņchim drigenem, io ņahkumā naw atņkšihruščas ņho stahdu, furu tās tagad tā apeet, ka ne mutē nenem. Šhis stahdš ir bijis labi paših- stamš wezeem babiloneešcheem, indeešcheem un perseeem. Šipofratš raksta par to tā par indigu stahdu, furu nogar- ņchojot rodāš papreekšch haluzinazijas, tahtāš zilwekš ņahf trakot, murgot un pee leelakeem dewumeem aišmeeg. Ugra- fuš laikuš drigene ņpehleja leelu lomu dašhadāš burwibāš, uš to pawedinaja, jadomā, ņchi auga apstulbojofchais eepaidš, ņewiņki haluzinazijas. Tā raganu ņmehre, ar furu tās eemehrejufchāš eepreekšch „lidofchanāš“, arween tika liktaš klat ar drigenes, furu indigais eepaidš protamš wāreja iņkaukt un pabalstīt ņchahduš murguš.

Ahrstneežibā leeto drigenu lapāš un ņehklas. Lapāš nowahz seedešchanāš laikā un ahtri iņchahwē zaurwehja tel- pāš jeb mehreni ņiltā kraņni ne augtaš par 25° C. Lehni ņchuhstofchāš lapāš ņaudē ņawu ņalo kraņfu, ņahf pelet un maitajaš. Šwaigo lapu narkotiņkā ņmaka ņchuhstot iņsuhd, lapāš peenem pelekņaku kraņfu un ņahlaini ruhgtu garņchu. Tās war ušglabāt ne ilgā tā gadu. Tā ka lapāš loti ahtri maitajaš, ņewiņki no mitruma, tad tās jatur labi ņlehgtoš, ar papiru aišlihmetoš traufoš un droņchi ņauņā weetā. Laiku pa laikam tās japahrluhko. Šehklas nonem pehž to noga- tawofchanāš, apm. augusta beigāš, iņchahwē un iņdaufa no pogalam. Tām ir wahja narkotiņka ņmarscha un aņa taukaini ruhgtu garņcha.

Ahrstneežibā, drigeni un tās preparatus leeto apmeeri- naņchanai un ņahpju remdešchanai dašhadāš ņlimibāš, ar pret krampjeem. Preparatu scopolaminu leeto azu ahrstnee- žibā un kirurgijā. Tautāš ahrstneežibā drigenem leela ņlawā, tā ņobu ņahpeš nomeerinoņcham lihdfeklim.

Saindejotees ar drigenem mute un ahda paleek ņauņa un karņta, balšs peefmakufi, ņeja uu azis ņafarufchāš, re- dņolki plati un neņahrtigi, azis iņņpeeduņchāš, rodāš ņlahpes, galwaš ņahpes, reiboni, beeschi ņlimneekš nemeerigš — murgu un mehtajāš ar rokam, waj ar ir ņt pri meegainš.

Ahrstefhana: wehdera un farnu skalofchana ar uhdeni atschkaiditu tanninu jeb ofolmifas nowahrijumu, ledu uf galwu, eefschâ usbudinofchus lihdseltus — tehju, stipru kâfiju, wihnu.

Enzians, drudſcha ſahles (Gentiana centaurium, золототысячник, Tausendguldenkraut). Weens no wiſwezakeem ahrstneezibas ſtahdeem, to ſenatnê uſſtatija par ſpehjigu aiſkawet jebkuru ſaſlimſchanu. Sawu latinifko noſkauumu dabujis ſakarâ ar to, ka zentaurſ obironſ ſawas wahtis ar ſcho augu efot dſeedejis. Ween= jeb diwgadejs laſſtaugs, ſaſtopamſ lautoſ, paſalnês, meſchu lautuminoſ un ſtarp kruhmeem. Stublajs — taiſnſ, iſchetrkantainſ, kails. Lapas gludas, gareni dſihſlainas, apakſchâ ſaſtahda 5—6 lapainu roſeti; ſtublaja lapas preteji ſehdoſchas, beſ kahtina, eegareni owalaſ. Seedi neleeli, roſâ jeb baltâ kraſſâ, ſakopoti flotinâ — ſtublaja galotnê. Ahrstneezibâ leeto tikai auga wirſſemeſ datu (ſeeduſ un lapas) neilgi pirms uſſeedechanaſ. Salafot ſtahdu iſrauj no ſemeſ ar wiſam ſaknem, ſaſeen neleeloſ kuhliſchoſ un ſchahwê zaurwehja telpâſ waj ſwaigâ gaiſâ pawehni. Leetoſchanai nem tikai ſeeduſ un lapas, ſtublaju un ſakneſ iſmet. Sauſſ enzians ir gandrihſ beſ ſmataſ, ar ſkaidri ruhthu garſchu. To leeto ſchnabja noſtahdijumoſ apetteſ uſlaboſchanai un gremojamo organu darbibaſ eeroſinaſchanai. Ugrat tautaſ ahrstneezibâ to leetoja ari ka pretdrudſcha lihdselli, pee nepareiſſam menſtruzijam un lihdsigi ka wiſeem ziteem ſarkani ſeedoſcheem augeem, tam peeraſtija pret demoniſku ſpehku.

Fenchels, aptekas dilleſ (Foeniculum officinale, укроп, Fenchel). Ween= jeb ilggadigſ laſſtaugs, ſawwalâ Latwijâ naw ſaſtopamſ, bet teef beeſchi audſetſ dahrſoſ wirtuweſ wajadſibam. Mihl ſauſu un ſtipri mehſlotu ſemi. Stublajs 1—2 metri augſtſ, apakſch, kails, galotnê ſarainſ. Lapas loti pluhſknainas (pluhſkninas diwweidigas), ar patihkamu aromatiſku ſmarſchu. Seedi ſihki dſelteni, ſmarſchi, ſakopoti ſchirmiweidigoſ iſchemurinoſ, ſeed no junija lihds oktobrim. Sehklas — ſalganbruhnas eegarenas, ſchauras, lihdsigas kimenem, ar patihkamu ſmatu un ſaldenu jeb ſaldenruhgtu garſchu.

Ahrstneezibâ leeto tikai ſehklas un no tam dabuto eterellu ſahlu uhdenſ nowahrijumu, ſihrupu jeb daſchadu maiſijumu weidâ farnu gaſu nodſihſchanai pee uſpuhſta wehdera un ka atraukafchanaſ mihkſtinafchanaſ pee zeetam kruhtim. Loti labſ lihdselliſ pret wehdera graiſem ir tautâ eezeenitais ſekofchi pagatawotſ maiſijumſ: nem 1 glahſi peena, eemaifa tajâ ſencheli, anifu un kimenes, wahra wiſu to 10 min. un eedſer wehl karſtu. Lopahrstneezibâ ſencheli leeto ka peena dſineju lihdselli. Beſ ahrstneezibas ſenchela eter-

ekku deefgan plaschi leeto parfimerijâ. Râ garfchas weela wirtuwê — ir noderigs wiß stahds, fewifchki seedofchas galotnes.

Cewa, (черемуха, Faulbaum) — wispahp pasihstams foks — wizmihlat augofchs mitrâs weetâs — upju un strautu tuwumâ. Misa tumfchbruhna jeb melna ar balteem punktineem. Lapas olweidigas. Seedi masi, balti, ihpatneji smarschigi, fakopoti eegarenos tekaros. Seed maijâ un juniâ. Auglis oga, sirna leelumâ, nogatawojusees ta ir spihdoschi melna ar sawelkofchu garfchu. Tautas ahrstnee-zibâ leeto misu, kâ wehderu aishzeetinoschu lihdsekli. Teef eeteifts ari no ahrstteem.

Kalwes, skalbes, kalmji (acorus calamus, аир болотный, echter Ralmus), — ilggadejs plaschi pasihstams lastaug, eenests Siropâ no Indijas, domajams, XV. gadustinenti no muhteem. Daschâs semês teef kultiwets, bet pee mumis leelâ wairumâ aug sawwalâ — dihku, eseru, upju malâs un purwos. Semes stumbrs (sakne) apm. pirksta resnumâ leenoschs, lihsumains, apalsch ar dauds sihkam peefaknitem apalschpuse. Lapas sobenweidigas — schauras un garas ar smaileem galeem. Seedi dseltenfati, fakopoti fahnus wahlitê.

Ahrstneezibâ un ruhpnenezibâ leeto kalwju saknes, kuras eewahz wehlu rudeni waj agri pawafari, nofsalo uhdeni, notihra sihlas saknites un lapas, pehz kam ahtri schahwê siltumâ, ne augstakâ par 25° C. Ja saknes domatas apteetas wajadsibâm, tad eepreeffsch schahweschanas tâs janomiso, bet ja eterellas eeguhschanai jeb wannam, tad misa jaatstahj, jo ta fatur fewi dauds eterellas. Schahwetam saknem ir salganbruhna jeb eefarkana krahfa (luhsumâ — wairak balta), patihkama smarscha un ruhgtâ garfcha.

Ahrstneezibâ kalwju sakni, ekstraktu un tinkuras weidâ, ari pulweros un putrinds leeto, lihdfigi ruhgtam weelam, appetites uslabofchanai un pee wehdera graifem. Sawas aromatiskâs smarschas dehl, kâ eeteizama ari kâ garfchas weela, fewifchki nowahjinateem flimneekeem. Ralmju sakne aplaisita ar zukuru ir tautâ pasihstams wehderu stiprinofchs lihdseklis. Ahreji, fewifchki dauds Widsemê, to leeto wannâs pee kfrofuleem, rachita un pafesem. Sabersta kalmju sakne teef likta pee sobu pulwera. Ir nowehrots, kâ sihsh-lajot kalmju sakni ne reti pahreet sobu fahpes. Perseeschi un arabi to leeto dsimumteefsmju stiprinaschanai.

Neween fenatnê, bet ari wehl lihdj schim ir dauds lehttizigi mahntizigu lauschu turi pee fchiganeetem un z. l. burweem sihlê sawu nahkotni un mehgina nodroschinatees pret wisadam nelaimem. Parasti schahdos gadijumos teem

teef doti nefaschanai ap faklu jeb kabatâs sewiſchki amuleti, kureem nu ir wiſaſ likſtaſ no ſawa ihpaſchneeka janowerſch. Bet ja ſchoſ amuletus iſpehta ſihlakti, tad loti beeschi iſrah-dâs, ka tee naw nefas zits ka kalmju ſaknu gabaliſch. Sakarâ ar ſcho, jadomâ, raduſees tiziba, ka kalmju ſakne war paſargat no lipigâm ſlimibam un pat mehra.

Domehr galweno peeletofchanu kalmju ſaknes un no tâm iſgatawojamâ eterella atrod likeeru un daſchadu ruhgtu ſchnabju iſgatawoſchanâ, kur tâs eezeenitaſ ſawa aroma dehl.

Upteekâs no kalmju ſaknem iſgatawo ellu un ſpirtu, kuru ar deesgan labeem panahkumeem, leeto eerihweſchanai pee reimatiſma. Uſ laukeem kalwjuſ leeto ari pret kufaineem (bluſam), ſahdam noluhkam tâs waſarâ ſwaigus ſagreſch un iſkaiſa pa grihdu, ſewiſchki apalkſch gultam, un ſeemâ kal-tetuſ peebahſch klaht gultaſ maiſu pildijumam.

Kanepes, (cannabis saliva, Hanſ, конопля) — Lat-wijâ peeteekofchi paſihſtamaſ ſtahds, kuru audſe winu ſchkeedru un ſehllu dehl. Stublaſ taifnſ lihds $1\frac{1}{2}$ metra un wehl augſtaſ, aſi ſpillwotſ. Lapas kahtainas, 3—9 ſta-rainas. Seed julijâ un auguſtâ.

No kanepaju ſchkeedram iſgatawo dſiju un drehbes. Uhrſtneezibâ leeto ſehklaſ, un no tâm iſſpeeſto ellu un ari paſchu augu. Ekſtraktu, ko pagatawo no pehdejâ, eeteiz, ſewiſchki frankſchu ahrſti, kâ wehdera nerwuſ nomeerinoſchu lihdselli. Sehklaſ agrat lika leetotaſ pee gonorejaſ tagad tikai ahrigi ſauteſchanai, bet ari to ſamehrâ reti. Kanepu ſehllu ekta — ir teizamaſ baribaſ lihdselliſ ko beeschi leeto gawena laikâ, beſ tam tâ teef leetota pee ſalo ſeepju iſgatawoſchanas.

Scheit peemineſchu ari Indijaſ kanepes, kaſ dod auſtrumos paſihſtamo haſchiſchu. Pehdejo auſtrumſemju tirgoſ pahrdod ſchokolades kraſſas plahzeniſchu weidâ. Gebauditſ — taſ apreibina, iſſauz patihktamu pſichikſtu uſbu-dinaſumu un haluzinaſijaſ, leelakoſ wairumoſ meegu. Uhrſtneezibâ Indijaſ kanepju preparatuſ leeto kâ apmeeri-naſchanas lihdselluſ. Wiſſ Indijaſ kanepju ſtahds ir indigſ.

Riploſ, (allium sativum, чеснок, Knoblauch), ilgga-dejſ ſihpolaugſ — teef deesgan daudſ muſſu dahrfoſ kulti-wetſ wirtuwetſ wajadſibâm. Tam ir loſweidigaſ garaſ, ſchauras un plafanaſ lapas, ſtarp kurâm attihſtâs apalkſch, zauru widu stublaſ ar ſeedu galâ, ſeed juniâ un julijâ. Sakne — apalkſch ſihpolaſ, ſaſtahwofchſ no wairakâm atſewiſchkâm dalinam. Wairojaſ weenigi zaur ſihpolineem.

Riploka ſihpolaſ teef leetotſ zermju un 3. tahrpju iſdſih-ſchanai likſtiroſ waj eekſchki, pehdejâ gadijumâ to labaki

ſawahrit ar peenu. Ugrat to leetoja ari kà mihsaluš dſenoſchu un dſimumteekſmi ſtiprinoſchu lihdſekli, ahriği pee reimatiſma.

Rimenes, (carum carvi, тмин, Rümmeł), ſawu lati- niſto noſaufumu dabujuſchaš ſalarà ar to, ka labalaš to ſchirneš kadhreiš auguſchaš Rarijà. Taš ir diwgadiğš laſt- augš, ſaſtopamš ſawwalà plawàš, zetmalàš un laukoš. Stublağš taiſnš, kailš, no paſchaš apalſchaš ſarainš. La- paš eegarenàš diw- un trihšſahrt plahſſnotàš, apalſchejàš ſahtainàš, augſchejàš ſehdoſchaš, ſahahrtotaš pamiſchuš. Seedi ſihzini, baltà jeb roſà krahſà, ſatopoti ſchirmjweidigoš iſhemuroš, ſeed maijà un junijà. Sehklinaš ſaſpeeſti olweidigaš, pelekaš, ar patihkamu aromatiſtu ſmarſchu; no- gatawojaš junija beigaš waj julija ſahuma. Daſchaš ſemèš ſmarſchigo ſehllu dehl kimenèš teek loti plaſchi kultiwe- taš. To audſeſchanai naw wajadſiga ſewiſchki laba ſeme, wiſlabat kimenèš aug walganà mahla waj ſmilts mahla ſemè, bet labi padodaš ari melnſemè un dſili apſtrahdata ſalkainà ſemè.

Rimenes audſè ſehllu dehl, kuraš leeto kà dabiga weidà, tà ari eeguhſtot no tam eterellu. Wiſlabako eterellu dod Holandeš kimenèš, kuraš ſchim noluhſam ari wiſwairat teek kultiwetaš.

Rimenu ſehklaš eewahz waſaraš otrà puſè, kolihdſ pir- màš galwinàš metaš bruhaš. Rimenes nogreeſch, ſaſeen kuhliſchoš un noweeto ſauſàš telpàš ſchuhſchanai. Tà kà nogatawojuſchaš ſehklaš loti weegli iſbirſt, tad kimenu eewahſchana iſdarama wiſlabat agri no rihta waj wehlu waſarà. Behz nedaudſ deenam kimenèš iſkuł, wehl reiſ pahſchahwè, iſtihra no gruſcheem un netihromeem, un uſ- glabà zeeti noſlehgiđš toka waj ſfahrda traukoš. Rimenu eterellu eeguhſt no ſehklam zaur uhdenš pahrtwaizi. Lai dabutu weenu mahrzinu ellaš jaiſleeto 28—32 mahrzinaš paraſto kimenu, bet Holandeš tikai 15—25 mahrz., pee lam ſchi ella buhš wiſaugſtađ labuma.

Uhrſtneeziabà kimenu ſehklaš un ellu leeto kà mahgaš darbibu eeroſinoſchu lihdſekli, pret wehdera uſpuhſchanu un ſahlu garſchaš uſlaboſchanai. Jau Dioſturiduš aprakſta kimenèš kà mihsaluš dſenoſchu, ſaſildoſchu un gremoſchanu weižinoſchu lihdſekli. Wehl leelata noſihme neſà ahſtnee- zibà tam ir kà baudu weelai. Rà garſchaš weela taš ir tikuſchaš leetotaš jau firmà ſenatnè, uſ to norahda kimenu ſulu atraſchana iſrakumoš. Uri Pliniğš aiſrahda uſ ſcho ſtahdu, kà uſ ſwarigu wirtuweš augu. Uri muhſdeenàš kimenu ſehklaš leeto pee ehdeeneem un maiſeš. Winu eter-

ella atrod plašču peeleetoschanu parfimerijā, spirta dšhreenoš un lopahrstneezibā.

Pagahtnē kimenes eenehma izsiluš weetu tautas mahntizibas paraščās. Ta Teofrasts raksta: „šhis stahds šewišķi labi aug, ja to eesehjot kreetni lahdas un saimo.“ Kimenu aromatiskā smarscha jadomā bijusi par eemeslu nostahdit to sliktu garu aifšsinejas lomā. Rā ziti mistifķee stahdi, tā ari kimenes bij lasamas Jahnu deenā, jo tad winu spehķs esot wisttipraks.

Smarschigās kumelites, (*matricaria chamomilla*, помашка, echte Kamille). Weengadejs augs, fastopams wifur, jo ir peetizigs ar katru semi. Stublajs — taifns, fails, tufschu widu, sarains, šasneefs lihds 50 cm. garumu. Lapas šchauri plahšnotas. Saru galotnites isbeidsas ar loti smarschigeem seedu kurwifcheem: seedlapinas baltas mehlweidigas, wakaros noleejas lejup, seedkurwina widus — dseltens. Seed agrā pawafari un wifu wafaru. Ihtās kumelites naw jafajauz ar suna kumelitem, kurām seedu pamatine ir pildita (ihtām kumelitēm tufschā), un neihstām kumelitēm, kurām truhft balto seedlapinu.

Kumelites ir eemihlotakais stahds tautas ahrstneezibā, pee tam ušķlata, ka Jahnu deenā kalasitās ahrstneeziskā sinā ir wifšpehzigatās. Bes tam tauta tiz, ka kumelites, šaseetas kuhlišchos un aif šjas aifšpraustas, — pasargā mahju no burwejem un raganam, kamdehl lauku mahjās tās nereti teef taifni šchahdā kahrtā usgabatas.

Ahrstneezibā leeto smarschigo kumelifschu seedu galwinas, bes waj ar loti ihfeem kahtineem. Seedu eewahšchana isdarama drihs pehž winu usseedešchanas šausā, šaulainā laikā. Wislabaki seedus nopluhft rokam waj ar spezialām metala šulam. Grabeklišchi turpreti naw eeteizami, jo tee rauj lihds pahraf garus kahtinūs. Seedi jaiščahwē pawehni, zaurwehja telpās (behninos), usberot plahnā kahrtinā us papira waj drehbes un ar grabekliti laiku pa laikam apgrosot. Jausglabā šlehgtos traufos waj kaštītēs.

Kumelifschu tehju leeto eelščķigi tā labu šweedrešchanas lihdselli, ari pret drudsi un frampjeem; flistiros — kunga darbibas regulešchanai; ahriģi — mutes un rihķles škalošchanai. Kumelifschu nowahrijums ar nedauds pileeneem peenščahbes — eeteizams lihdselķis maksis škalošchanai pret balteem seedeem. Wišpahr kumelites ir plašči pasihstams mahju lihdselķis pee šaauķšteschanās, kļepus, zeetām kruhtim, reimatizma u. t. t. Tās leeto ari daschadām wajasibam šautejumos un kompresēs. — Peeprahjumš pehž kumelifschu seedeem wišpahr ir leelš.

Lehpene, pamahšchu lapas (*Fussilago Farfara*, мать

и мачиха, Huslattich). Iggadejs lafstaugs, fastopams mitrâ, mahlainâ un kalkainâ semê: zekmalâs, grawâs un uftalnês; laukos — gruhti isnihdejama nesahle. Vehpenes apafschemes stublajs agrâ pawafari isfden wairakus taisnus seedu stublajus, pahrlahtus ar baltâm puhfinam un fihlâm, pee-gulofchâm, salbruhnâm, lanzetweidigâm lapinam; wirfotnê fpilgti dseltenis furmjweidigs seeds. Seed aprila mehnesti. Pehz noseedeschanas no apafschemes stublaja isaug eepa-las, firdsweidigas lapas 10—15 cm. platumâ, ar gareem fahlineem, wirspuse — gluda, sala, apafschpuse — balti-puhkaina.

Ahrstneezi bâ leeto lapas, kuras eewahz maija mehnesti. Schahwê zurwehja telpâs. Iffschahwetâs lapas ir bes sma-fas, ruhgti fawelkofchas garfchas. Tâs leeto uhdenis nowahrijumâ pret klepu (tautas lihdsfeklis). Daschi ahrsti schis lapas eeteiz ka lihdsekli pret kfrofulofi. Sapat leeto ari seedus.

Leepa, (*Tilia parvifolia*, лена, Linde), — wispahpafsihtams lapu koks, ar kuplu faru fronti — beeschi fastopama kâ kofchuma stahds apstahdijumos un dahrsos, retaki faw-walâ augofcha meschos. Leepa atschkiras ar deefgan leelu dsihwes isturibu: daschi ekfemplari faksneef lihds 1000 un wairaf gadu wezumu. Pee dauds tautam schis koks ir speh-lejis lomu erotikâ kâ mihlas koks. Leepu misa fenlaikos tikufi peeleetota Ciropâ striku un daschadu pinumu isgatawo-fchanai. Slahwu tautas leepu misu dauds leetoja un ari tagad leeto apawu (wihfes) pagatawofchanai. Plinijs fawos rakstos daudsfahrt runâ par leepu un atsihmê, ka winsch fewischi eewehrojis to, ka neweens kuftonis neaifkarot leepu auglus. Schim kofam peekrita sinama nofihme ari romee-fchu dsihwê. Tâ Dwidis raksta, ka auglibas deewes Zeres fwehtkos puschku wainagi tikufchi katrâ sinâ ar leepu misu fastiprinati. Sapat jau wezos laikos sinaja leepu seedu tehjas peeleetofchanu, kas ari muhsdeenu mahjas ahrstnee-zibâ spehlê wehl deefgan leelu lomu.

Ahrstneezi bâ leeto iffchahwetus seedus lihds ar peeseedu lapinam. Seedi jaewahz seedeschanas fahumâ t. i. julija pirmâ pufê, faufa laikâ. Salasitos seedus isleef plahnâ fahrtinâ uf audekla waj papira un schahwê paechnâ. Uglabâ zeeschi noslehgtâs fastês. Ahrstneezi bâ leeto parasti, fawah-rot ar uhdeni — tehjas weidâ. Schis ir weens no tautâ wisisplattitaleem fweedrefchanas lihdsfekleem. Bes seedeem leeto wehl ari leepas kofa ogli — wisbeeschaf sobu pulwera isgatawofchanai, retaki eefschigi pee uspuhsta wehdera gahsu uffuhfchanai. Pehdejam noluhlam isgatawo fmalku pulweru no swaigi isdedfinatâm wislabaf wehl fildâm oglem.

Maipukites, kreimenites (convallaria majalis, ландыш, Maiblume). Wezo kulturu rakstneeki šavās grahmatās nepeemin maipukiti jadomā tadehl, ka ta teem nebuhs bijusi sinama, jo Greekijā neaug. Tā ir ilggadīgs lakstaugs, stipri isplatīts, fastopams šawalā augošs lapu meschos un krumulajos, walganā truhdu semē. Lapas eegarenīowalas, kahtainas, gareniski dšhflainas. Seedi — balti loti smaršīgi swanīni, šakopoti seedu stublaja galotnē weenā pušē. Seed maijā un junijā. Auglis — apala šarkana un šuliga oga. Wišs augš — indīgs!

Ahrstneezibā leeto šwaiguš un šahwetuš seeduš, dašhās weetās ari šaknes, eewahktas seedešchanas laikā. Seeduš šahwē paehnā un usglabā labi aistaifamos traufos. Seedu aromats šuhstot issuhd. Šauši seedi ir bes šmakas, ar asu ruhgtu garšhu. Wahzu tautas medizīnā leelu lomu naw špehlejuši, kam ir šawa labā puše, jo ar šho patihkami šmaršchojochho, bet stipri indigo augu, to neusmanīgi leetojot, war it weegli šaindetees. Kreewu tauta maipukišhu seedu špirta nostahdijumus usflata tā lihdsekli pret krihtamo kaiti, pee kam tautā peenemts, ka šlimam no šchis tinkuras jaenem til dauds pileenu, zil tam ir gadu. Pehz mahntiziga nostahsta maipukites, preešch faules lehhta šalafitas un gihmi eerihwetas, nodsen pinnes (gihmja issitums). Mušdeenu ahrstneezibā kreimenu seedi un no wineem pagatawotee preparati teek leetoti tā širdsšarbibu regulejošchi un štiprinofchi lihdsekli. Pa leelakai dalai leeto šwaigu seedu špirta nostahdijumus. Šaknes leeto tā mihsalus dšenoschu un wemšchanas lihdsekli. Japeesihmē, ka kreimenu ahrstneezifke preparati ilgai leetošchanai naw noderīgi, jo organifms pee teem ahtri peerod, un ja šahlu dewums neetee paleelinats, tad tās eespaidu wairš neatstahj.

Ja maipukišhu seeduš dauds, ilgi un dšiki šaošhas, šewišchi ja tas noteek ejot, pee kam zilwešs nogurst, tad eestahjas ilgstošs, lihds 24 št. un wairak meegš. Tahds gadijums bij ar mani pašchos sehna gados: eš ar tehww štundas 5—6 gahjām pa meschu, kur bij dauds šho pušu, un šo eš lašiju un nemitīgi odu. Pahrnahzis mahjās noguriš, eš likoš gulet un mani newareja usmodinat 24 št. no weetas. Štiptaki šaindejotees ar kreimenem nowehrojama šlikta duhšha, wehdera šahpes un graifēs, wemšhana, daschreis zaureja, širdšklapeschana, trošnis aušis, mirgošhana azis, redšokli plati, pulšs zeets un lehnš (lihds 40 šiteenu minutē); tahlak eestahjas gihbonis, murgi, šrampji, gruhzneezem — aborts, šrdš paralife. Ahrsteshana: pilnigš meers, ušbudinofchi lihdsekli — štiptš wihns, šchnabis, melna kafijs, šampars, šarstas wannas; šunga škalofchana

ar 1—3% ofolskafbes atschaidijumu. Meers gultâ jaectur ari wehl deenas 3—4 pehz flimigo parahdibu issuschanas, jo katra mustluku kustiba jeb psichists ustraufums schini laikâ war issaukt peffchru firds pamirumu (paralisi) un nahwi.

Melnâ paparde (*Aspidium Filix mas*, мужской папоротник, Wurmfaru.) Ilggadigs lafstaugs, beeschi fastopams meschos un krummajos, ehnainâs weetâs ar mitru truhdaiu semi. Semes stumbrs ilggadigs, apklahts tumfschdseltenâm swihnam un wisapfahrt noaudfîs pazeetâm eebruhnam peesafnitem. Lapas eegarenas plahfnotas, fakopotas piluwweidigâ froni, kurfch fasneedf lihds $1\frac{1}{4}$ metra augstumu un $5\frac{1}{4}$ metra platumu. Jaunâs lapas gleemeschweidigi faritinajuschâs. Lapu apatschpuse fehsh diwâs rindâs sporu maifini, kuros no maija beigam lihds augusta mehnesim attihstâs smalkâm samtî bruhnâm smiltim lihdsfigas sporas. — Melno papardi newajaga samainit ar ehrgla papardi, kuras kahta schkehrsgreesumâ redsams dubulteherglim lihdsfigs fihmejumâs.

Ahrstneezibâ leeto melno paparschu semes stumbru, pee tam galwenâm fahrtam preekschejo dalu, pee kuras atrodas lapu kahti. Saknes eewahz rudeni, nedaudf notihra un nemisotas isschahwê lehnâ ftumâ. Usglabâ zeeshi flehgtoz tumfchos traufos, ne ilgaf kâ gadu. Pareisi isschahwetas saknes greesumâ ir dseltenjalâ krahsâ (bruhnâs naw derigas), isdod sawadu nepatihkamu smaku un ir ar reebigu skahnu, faldeni ruhgtu garfchu. Ahrstneezibai labafâs saknes dod papalnos un falnos augofchâs papardes. Pee mums labafâ paparschu saknu schfirne ir Walmeeras apfahrtnes papardem. Papardes sakni etera ekstrakta weidâ leeto lentes tahrpu isdshschanai, jafargâs reisê dot zaurejai rizinellu.

Wiss papardes semes stumbrs ir stipri indigs. Saindeschanâs pasihmes: wemschana, zaureja (daschreis asinaina), spehka sudumâ, redses aptumfchoschanâs, schauri redsokk, smaga lehna elposchana, ahirs pulfs, frampji. Ahrsteschana: funga un farnu skaloschana, zaurejas weizinaschanai (nedot — rizinellu) dot gkotainus nowahrijumus, usbudinoschus lihdsfellus.

Melnee rudsi, wilka sobi (*claviceps purpurea*, спорынья, Mutterkorn) pehz buhtibas ir sewischka parasitare sehnte, attihstijusees us labibas grauda rehina, wahrpu augos. Wiswairaf fastopama, sewischki flapjâs wasarâs, rudfos, retaki meeschos un aufâs. Deenwidos no tâs wiswairaf zeeshi kweeshi. Parahdâs melnee grandi wasaras widû (junija beigâs uu julijâ) labibas wahrpâs melnu radfinu weidâ. Sehnte fasneedf sawu pilnu attihstibu un iswelas no wahrpas pahrejo graudu nogatawofchanâs laikâ.

Ugrakoš laikos tee rudsoš bij fastopami leelâ daudsumâ, tagad, safarâ ar uslaboto labibas tihrišhanu, ir stiprâ mehrâ famasinajušchees.

Melnee rudsi ir loti indigi. Ja wini leelakâ daudsumâ top samalti miltos, tad no tahdeem rudseem zepta maiše war issautt saindeschanos. Roberts ašrahda, ka daudsas epide- mistas šaslimšchanas Hipokrata raktoš jausskata kâ šekas no pahrafa melno rudsu peemaišijuma maišē. Sewiški plaščas, gruhtas un šihki aprakšitas melno rudsu sainde- šchanas fehrgas nowehrotas widus laikos, kad nereti tauta leetojuši maišei tumšchi nepatihkamas krahšas miltus (Rob. Dumonts).

Ahrstneezibâ melnos rudsus leeto galwenâm fahrtam wezmahšču prakšē. Tos nolasa šausâ laikâ teeschi no augoščas nogatawojuščas labibas waj ari no statineem, jo ar kulšhanu atdalitee melnee rudsinaw tik wehrtigi. Pehz nowahšchanas toš labi isschahwē šiltâ weetâ, bet ne šiltakâ par 35 °C, un usglabâ zeeschi noslehgtos traukos. Ar laiku melnee rudsi saudē šawas ahrstneeziškas špehjas, šamdehki ir usglabajami ne ilgal kâ gadu. Šwaigi melnee rudsi ir ar wahju, it ka peesmafušču, šehnu šmarsču un nepatihkami šaldu taukainu garšču.

Melnos rudsus masos ahrstneeziškos daudsumos lee- tojot nowehrojama ašinštrauku šašchaurinaschanas, ašinš špeedeena peeaugščana un dšemdes šawillšchanas. Ahrst- neezibâ melnos rudsus leeto wišwairak pehz dšemdibu laika — lai weizinatu dšemdes šawillšchanos un apturetu aši- nosčhanu (paščâ dšemdibu laikâ toš nedrihkt dot). Winus leeto ari daščados zitoš gadijumos šeweeschu prakšē, ja ir ašinofčhana no dšemdes — ahrpus gruhtneezibas. Retaki pret ašinofčhanu no plauščam, kunga, šarnam un neerem, kâ ari pee mihsalu puščha paraliseš un zukura šlimibas. Peeperašijums apteckâš leelš.

Saindeschanas ar melneem graudeem war buht kro- niška un aša (peepešča). Kroniškâ saindeschanas — ehdot šlitti tihritu rudsu maiši, — parahdâš waj nu šausas gangrenas (audu nomiruma) jeb launu krampju weidâ. Šesahkuščas gan- grenas pirmâš pašihmes parasti ir lodajošchi tīrpuli lozekloš, šahpes mugurâ, roku un kahju pīrksti saudē juščhanu un maina krahšu — top tumššili, šam šeko šcho lozeklu pamirščhana un at- dališchanas bes kahdas leelakas ašinofčhanas — un puščhno- šchanas. Pee krampjweidigâš saindeschanas formas noweh- rojams trošknis aušis, galwas šahpes, kahju un roku pīrkstu neeščhana, meegainums, redšes pašlittinaschanas, šahkumâ lehns, wehlaš paahtrinats pulšs, lozeklu krampji. Gruhtos gadijumos krampji pašahwigi atfahrtojas un war wilktees

stundam ilgi; wisfmagakos — feko prahta aptumfcho-
fchanas un gariga faslimfchana. Uhrstefchanâ — wispirms
pilmiga atfazifchanas no indigas baribas melnrudsu maifes;
nemt kalomel; ja ir zaureja — tanninu, falolu; pee lozeklu
pamirumeem taifit fistas wannas; pret krampjeem — chloral
hidratu; lozeklu fawillfchanu nepeezeefchami ahrstet ar
elektrifaziju, mafafchu, nofehjumeem.

Spehju faindefchanos raksturo kunga farnu darbibas
trauzejumi: atraugas, wehmes, wehdera graifes, zaureja,
feekalu tezeefchana; pulss mass un pilns, spehki suhd. Lihds
ar to ir galwas fahpes, reiboni, mihsalu aiftureschana, murgi,
nefamana. Nahwe eestahjas zaur nofmalfchanu un firds
pamirumu. Uhrstefchana: nefawejofchi iffauft wemfchanu
(ipefakwana) un weizinat zaureju ar kalomeli; fkalot kungi
un farnas; dot linfehllu nowahrijumu, pret spehka sudumu
un nefamamu usbudinoschus lihdsfeklus: melnu kafiju, stipru
wihnu, kamparu. Tahlak dot tikai fchfidru ehdeenu un
kungu definfetzijai falolu.

Ofols, (*Quercus pedunculata*, дуб, Stieleiche). Ilg-
gadigs wispahrapahstams lapu koks. Uhrstneezebâ leeto
lapas, misu un fihles, kas wis raksturigs ar sawu fawel-
kofcho darbibu. Misu noplehfsch pawafari tuhlin pehz pum-
puru plaukfchanas, isschahwe paechnâ zaurwehja telpâs.
Uglabâ faufâs tumfchâs weetâs. Galwenâ ofolmisu fa-
stahwata — gehrweela, to fauz ari par tanninu. Ofolmifas
tehja aiftur zaureju (fewifchki dauds teef leetota lopahrstnee-
zebâ), tautâ to leeto ari fâ weegli peeeetamu fawelkofchu
lihdsfekli daschadeem fkalojumeem un apmasgajumeem. Wis-
wairak tomehr ofolmisu patehrê — ahdmínu ruhpneezebâ.

Ofolu fihles falafa, kad tâs nogatawojuschâs, isloba
un todolu isschahwe papreefsch lehnatâ fiktumâ, wehlah krafhni.
Beidsot apdedfina, lihdsigi kaffjai, kamehr tee top weenmeh-
rigi bruhni, un famal. Schahda ofolfsihu kaffija teef leetota
fa fawelkofchs lihdsfeklis fewifchki pee behrneem, pret ilgsto-
fchu zaureju. Jaatsihmê, fa ta daschlahri boja ehstgribu. —
Lapas wisbeefchak leeto dahrsaju (gurku) eeflahbefchanâ, lai
tee buhtu ifturigati.

Biparmehtra, (*mentha piperita*, мята перечная,
Pfefferminze). Ilggadigs, kultwejams lakstaugs. No apalfch-
femes stumbra pazelas ischetrfantaini weengadigi wirsfemes
stublaji salâ waj farkanbruhnâ krafhâ, glufchi waj nedaudf
mataini. Lapas lanzetweidigas, eegarenas, ihpatneji un
stipri fmarfchigas, ar afu atwehfinofchu garfchu. Seedi fih-
zini rosa waj farkanwioleti, falopotu saru un stublaju galot-
nês. Seed julijâ un augustâ. Biparmehtram wajadsiga

faulaina wreta un laba augliga, irdena un mitra seme. Wislabaf mehflotâ melnfemê.

Daschadas teikas un mahatiziba apwij tautu mutê piparmehtru. Par tâs iszelschanos pastahw schahda greeku teika: apafschemes deewam bij mihlatâ — ftaistâ Minte. Tâ feewa Perfesone, greiffirdibâ faplehsa Minti, bet no winas faplehsitâ kermena radâs smarschojoschs stahds, kursch ifauga wirs semes. No schis teikas redsam, ka mehtra ir nostahdita sinamâ fakarâ ar apafschemes walfstibu, kamdehl to beeschi redsam stahditu uf kapeem. Senlafkos tautâ pastahweja ari schahda parascha: ja fashlimst behrns, tad mahte jeb aukle nez mehtra! maifi un fahli un to luhds behrnu dseedinat. Scho wajadseja atfahrtot 9 reises, pehz kam stahds nowihita, bet behrns isweselojâs. Isskaidrojums tahds, ka stahds usnem sewi flimibu un sewi faindejot nomirft.

Piparmehtras audsê winu lapu un no wisa auga dabujamâs eterellas dehl. Lapas falasa neilgi pirmâ jeb paschâ seedeschanas laikâ, faleef tâs plahnâ fahrtinâ — uf papira waj drehbes un schahwê ehnainâs zaurwehja telpâs. Usglabâ maifos, toka fastês un tml. Saufam piparmehtru lapam peemihst patihkams aromats un mutê tâs issfauz ilgstoschu wehfuma fajuhthu. Eterellas eeguhfchanai noder wisz augz kâ fwaigs, tâ schahwetz, nogreests seedeschanas laikâ. Piparmehtru tehju leeto eefschkigi kâ fahpes remdinofchu un gahses dsenofchu lihdselli pee wehderfahpem un zaurejas. Uhreji — flistiros, fautejumos, wannâs. Piparmehtru eterellu leeto eefschkigi ehstgribas weizinaschanai un daschadu ahrstneezibas lihdsellu garfchas uslabofchanai; ahrigi — eerihwê fahpju remdeschanai un reimatizma, nerwu fahpem; pileenos jeb skalojumos pee sobu fahpem. Isnemot ahrstneezibu, piparmehtru ellu leelâ wairumâ leeto parfimerijâ, konfektês, likeeros, tabakâ. Preparatu mentolu leeto pee migrenas un neiralgijam, ari preefch eelposchanas tuberkuloses flimeem; daschos gadijumos to dod ari eefschkigi pret wemschanu un zaureju.

Radikis, paeglis (juniperus communis, можжевелник, Wachholder). Weens no wiswezakeem un stiprakeem kruhmeem. Wehsturiski fenajâs uhdens mahjubuhwês wehl tagad atrod kadiku stumbrus. Uri wezajâ deribâ teiktz, ka praweets Elija, ejot zaur tukfnesi, atpuhtees kadiku kruhma ehnâ, tomehr sche gan laikam nebuhs domats muhsu parastais kadikiz. Ilggadigs, pastahwigi falfch skuju kruhms, loti beeschi fastopams muhsu meschos un kruhmajos, ari afewischki faufos ustalninos un norâs. Stumbrs no paschas fahnes farains. Skujas gaischi salas ar silganu atspihdumu,

afeem galeem. Jaunaugoschàs flujinas pazeltas, wezafàs — atleekuschàs. Seed aprili un maijâ. Auglis — apala fehlu oga, fahumâ sala, wehlat filgani melna, nogatawojas tikai otrâ gadâ.

Ahrstneezibâ leeto wiswairaf isfaltetas pilnigi nogatawojuschàs ogas, masakâ mehrâ kadiku eterellu, swekus, darwu un kofnu. Nogatawojuschàs kadiku ogas falasa rudenî: ar rofâm jeb nokratot tâs uf apalschâ pallahtas drehbes. Salàs, pelekàs, kofsnainàs, isschuwuschàs ogas un gruschi jaismet. Isschahwê faulê jeb remdenâ fittumâ, usglabâ fausâ weetâ. No gatawâm fwaigâm ogam, pahrdsenot tâs ar uhdens twaiku, dabû kadiku eterellu, no pascha koka zaur fausu pahrtwaiji — darwu. Paeglu ogas leeto, galwenâm kahrtam tautas ahrstneezibâ, nostahdijumos un nowahrijumos eelschligi kâ mihsalus dsenoschu un gremoschanu weizinoschu lihdsekli, wiswairaf lopahrstneezibâ. Tâs nedrihft dot pee neeru eekafuma. Ahreji ogas un kofnu peeleeto kâ smarschu lihdsekli — kwehpinaschanai un wannàs. Uf laukeem wehl nesen un daschàs weetàs warbuht ari tagad wehl iskwehpina istabu ar fausu paeglu sareem eepreefsch deewluhgfschanas (pahtareem). To paschu dara ari pehz swescha nesinama eenahzeja aiseefchanas. Peelaischams, fa schahdas rihzibas panatâ gul neapsiniga issfargaschanàs no lipigâm slimibam, jo kadika eterella ir sinamâ mehrâ desinfizejofcha weela. Kadiku eterellu leeto eelschligi kâ duretticum, bet ahreji to eerihwê ahdâ spirta atschkaidijumos un smehrês — fahpyu remdeschanai. Leelos wairumos kadiku eterellu patehrê likeeru pagatawofchanâ un Franzijâ, ari Somijâ, Sweedrijâ no zukura bagatâm kadikogam isgatawo fewisfchu schnabi. Peeprasijums pehz kadikogam wisumâ leels. Isturibas un fawejadi isleektas fakes dehl kadikis, daudsfahrt teel leetots speeku pagatawofchanai.

Mescha stapekni (Lycopodium clavatum, плаун, Bärlapp.) ilggadigs, pastahwigi satsch, sems leenoschs stahds aug wiswairaf skuju koku meschos un starp fruhmeem. Stublajs leenoschs, garsch, dakschweidigi fajarojis, apalschupufê ar dauds masâm teewâm peefaknitem, uf augfchu dsen stahwus sarus. Râ stublajs, tâ sari beeschi pahrlaht fihzinâm lanzetiskâm lapinam, ar garu matinu galâ. Junijâ isaug sporu maifinu nesofchas wahrpinas. Augustâ un septembri wahrpinas paleef bahli dseltenas un fustinot isbahrsta dauds fihku dseltemu putellichu, kas ir nogatawojuschàs sporas.

Senos un widus laikos par mescha stapekni atfewisfchas finas naw atrodanas, jo tas tika apfshmetz ar loti plaschu jehdseenu — fuhna. Tautâ tas labi pasihitamz.

Sawu nosautumu dabujis no ahrejā isskata. Ir spēhejis šawā laikā leelu lomu mahntizibā. Galizijā — to leeto augla nodsihšchanai. Pehz šlowaku jaunawu uskata — tas lawē apauglošchanos.

Ahrstneezibā leeto mešča staipefna „sahli“ un sporas. Šchahweta sahle tehjas weidā tautas ahrstneezibā pasihstama tā mihsalus dšenoschs un puhschla kaltes (akmenus, mihsalu netureschanu) dseedejoschs lihdsellis. Tapat tauta leeto ari sporas spirta atschkaidijumā. Tās eewahz rudeni, nogreeschot wehl pilnigi nenogatawojuschs wahrpinas, usleek us papira waj drehbes un schahwē saulē jeb siltā weetā. Sausās wahlites isdausa, un, lai atdalitu no gruscheem, isjīd zaur smalku feetu. Sporas ir dšeltens smalks, taukains pulwers bes smarschas un garšchas. Muhsdeenu sinatniskā medizina leeto tikai sporas ahreji, peem. uspuhderešchanai pee daschadeem ahdas eefaisumeem, wišwairat behrnu issutumeem, un apteekās ahrstneezistu graudinu apfaischanaī. Jaat-sihmē, la paškos jaunakos laikos sinatniskā formatologija eeteiz mešča staipefni tā wehrtigu lihdselli ari pret puhschla faittem, kas norahda sinamā mehrā us wezo ahrstu usskatu atgreeschanos.

Uspirkstene (digitalis purpurea, наперстянка красная, roter Fingerhut). Dlwgadigs lakstaugš, Latwijā saw-wakā loti reti jastopams, bet teek beeschi audsets dahrsos tā koschuma stahds. Veelos apmehros apteekas wajadsibam to audsē Schweizē un Franzijā, masāk Wahzijā un Anglijā. Loti eeteizami to kultiwēt reta lapu mešča pušehnainās weetās, eeshjot šche eepreesch usirdinatā semē uspirkstenu sehklas. Stublajs taisns, lihds 1 metr. un wairal augsts, parasti weenkahršchs, retaki nedauds sarains, peleki fahrmots, ar seedu šetaru galā, isaug tikai otrā gadā. Lapas weentulas olweidigas, mihssti špilwotas, ar stipri isspeestu dšif-flojumu apalschpusē. Seedi — šarkani, uspirkstenim lihdsigi swanini ihšos kahtinos, šakopoti wirknē stublaja galotnē un nokahruschees nedauds us leju. Seed julijā un augustā. Auglis olweidiga podšina, kas nogatawojusees šatur dauds šihu bruhnu sehklinu. Wišs augs stipri indigs!

Ahrstneezibā leeto lapas bes kahtineem, eewahktas seedešchanas laikā un pehz eespehjas ahtri isschahwetas saulē waj mahšligā siltumā, kas nedrihst buht augstaks par 40° C. Sausām lapam jabuht salā krahsā. Tās usglabajamas ne ilgal tā gadu zeeschi flehgtos traufos jeb ar papiru islihetās zeeschi noslehdsamās kastēs, šausā un tumschā weetā. Sem gaismas un mitruma eespaida ahtri ween saudē šawas ahrstneeziskās spēhjas.

Uspirkstenu lapu šastahwdatas stipri eedarbojas us firidi

un teel leetotas ahrstneezibâ firðs darbibas uslabofchanai, afins speedeena paaugstinafchanai un kâ mihsalus dfenofchs lihdseklis, ja rodas peetuhkumi no firðs wahjuma. Sinamu laiku leetojot, uspirkstene un tās preparati, no kureem pasihstamafais ir digalens, ustrahjas kermenî, un, ja dewums us laiku neteel pahtrauktis, issauz faindeschanos.

Saindeschanas pasihmes: slihta duhscha, wehmeens, fahpes pafruhtê, daschreis zaureja un graises, pulsa palehni-nafchanas lihdî 40 un wehl masaf fiteenu minutê, smaga galwa, trofknis aufis, nirbeschana azis, plati redsofli. Tahlaf pulss paleef ahtrî un stipri mass, rodas gihbont, daschreis krampji un beidsot eestahjas nahwe. Ahrsteschana: dod alkoholiffus dshreenus, 1% nitroglijzerina atschkaidijumu pa 2—10 pileeneem. Ja ir wemischana, jadser pehz eefpehjas mas. Jaewehro absoluts meerî: jagul gultâ nekustees, naw jarunâ, pat bariba jaehd tikai tahda, kas naw jakofsch. Sewifschki noteifki jaewehro tahdî meera reschims 3—4 deenas, jo schini laikâ, zil labi slimneeks ari justos, ketrî psichifks un fisifks ustraufums war issaukt pehfschnu nahwi zaur peepefchu firðs paralifi.

Bleeders, (*Sambulus nigra*, бузина, Flieder), — ilgagdigs krumms jeb krummweidigs koks, teel beeschi stahditî dahrsos kâ kofchuma augî un dsihwais schogs. Retumis fastopams ari sawwalâ augofchs Daugawas peekrastes meschos un krummajos. Misa wezeem sareem peleka, jauneem augumeem sala waj salganpeleka. Lapas kahrtinas pretejas, nepahroti plahfnotas, no eegareni owalâm lapinam faliktas. Seed maijâ un juntijâ balteem smarschigeem, wairogweidigâ êkarâ fatopoteem, seedineem. Auglis fulaina wioleti melna faulene — oga, nogatawojas juliâ un augustâ.

Bleeders atrod peeleetofchanu kâ ruhpneezibâ, tâ ahrstneezibâ. Ruhpneezibâ leeto: seedus — smarschuhdenu pagatawofchanai un ogas — etika isgatawofchanai un farkanwihna krahfas pastiprinafchanai. Ahrstneezibâ leeto schahwetus seedus, swaigas ogas un kaltetas misas. Seedu êkarus eewahz seedeschanas fahkumâ, faufâ laikâ. Fflahj pawehni plahnâ kahrtinâ un isschahwê. Sauseem seedeem jabuht gaischi dseltenâ krahfâ, bruhnu krahfu peenehmuschî flaitas nederigi. Leeto tehjas weidâ kâ sweedreschanas lihdsekli, ari daschadeem flalojumeem, eelposchanai un fautefchanai. Ogas eewahz tikai pilnigi nogatawojuschas, apm. septembra beigâs un swaigas isspeesch. Dabuto fulu fabee-finot dabû êfstraktu, kurfch teel leetotî daschadu sweedreschanas miksturu un wehderu mihsfstinofschu putrinu isgatawofchanâ. Mifu noplefch pawafari no jauneem augumeem, notihra no ahrejas kôrka kahrtas un isschahwê. Swaigai

mifai ir wifai nepatihkama fmafa, kas ſchuhſtot pa dalai iſſuhd, garſcha reebiga ſalbeni-ſahla. Pleederu miſa ſkattās tā ſtiprās miſſalus dſenoſchs lihdselkīs, nekaitigs ſirdij un aſins ſpeedeenam.

Sinepeš, (*Brassica nigra et alba*, горчица, Senf). Sinepeš ir wairakās ſugās, kas atſchīras weena no otras ar ſawām ſehklam un iſturibu: melnās, baltās, ſareptas ſinepeš u. t. t. Tās ir weengadīgi laſtaugi, Latwijā ſawalā ſastopami ne wifai beeschi — dahrsoš, mehflainēs un laukoš, totees kultiwejamaš ar labeem panahkumeem, jo aug labi pat nabadſigās ſemēs. Stublajs ſtahwš, gandrihš apalſch, galotnē ſarainš. Lapas kahtainas, pamihteniſki ſakahrtotās, uš augſchu paleef arween maſataš; apafſchejās un widejās — nelihdseni plahſnotas, kofkweidigas ar robainu apmali, augſchejās eegarenas nelihdseni ſobainu jeb gludu malu. Seedi garoš kahtinoš, gaiſchdselteni, ſakopoti stublaju un ſaru galoš ſekaroš. Seed juniā un juliā. Mlugliš iſchetrkantainš pahſtenis, kura wahzinhſch ſehklam nogatawojotees, atweraš un nokriht, pee kam ſehklas iſbirt. Sehklas melnām ſinepem melni waj tumſchbruhni ſirniſchi, baltām ſinepem — eedselteni. Garſcha ruhgta un druſtku taukaina.

Sinepeš audſē ſehllu dehl, no kurām eeguhſt: tauku ellu, ſinepju miltuš un eteriſku ſinepju ellu. Raſchu nowahz, tiklihds pahſteni ſahť palikt dſeltenbruhni, wišlabat rihta raſā, kad ſinepju ſehklas maſat birt. Sehklas iſkut, iſſchahwē un uſglabā ſauſā weetā. Sehklas iſſpeeschot dabū tauku ellu — bruhngani-dſeltenu ſchēidrumu, beš fmafas ar patihkamu mihtſtu garſchu, kura ir wehrtigs baribas lihdselkīs un teef plaſchi peeletota ſiwju konſerweſchanā. Rauſchus, pehz ellas iſſpeeschanas, ſamalot, dabū ſinepju miltuš — dſeltenu waj bruhngani dſeltenu pulweri — ko leeto galda ſinepju pagatawoſchanai. Weſelas ſinepju ſehklas ir beš fmafas, beš ſaſmalzinatas, un ſewiſchki ar uhdeni ſajauktas, tās iſdod aſu lodigu ſmarschu, kas ſtipri kairina aziš un deguna glotahdu. Uſglabajamaš ſauſumā, noſlehgtoš ſtikla waj ſkahrda traukoš. Samaltas ſinepju ſehklas, deſtilejot ar uhdenš twaiku, dabū ſinepju eteriſko ellu — zaurſpihdigu, weegli eedseltenu ſchēidrumu, ar ſtipri lodigu fmafu. Uš ahdas uſfmehreta, tā iſſauz ſtipru eekaiſumu, uhdenš tulſnas un ſahpes.

Ahrſtneezibā leeto melno ſinepju ſehllu miltuš un eteriſko ellu, galwenām kahrtam tā ahreju lihdselki. Wiſpahr paſihſtami ir ſinepju plahſteri (pulweriš, ſajauktis ar uhdeni un uſfmehretis uš drahnas waj papira), ko leeto tā aſiniš atwelfoſchu, ſahpes remdinoſchu un ahdu kairinoſchu lihdselki.

Tahdos paschos gadijumos leeto ari sinepju "eteresku" tihrà weidà (eerihwejot ahda nedauds pileenus), tà ari atschkai-ditu spirtà (sinepju spirts) jeb ellà (parasti mandelu ellà). Sinepju preparati noder tahdos gadijumos, kad wajadsiga ahtra un ascha eedarboschanàs, peem. pee gihbona, stipra fpeedeja kruhtis, staigajoschàm reimatisma fahpem un tà lairinoschš lihdselkis pee pamiruma (paralifem), fewischki reimatismeem. Sagruhstas sinepju sehklas leeto wannàs, ja ir wajadsiga plascha eedarboschanàs uf ahdu.

Baltàs sinepes ahrstneezibà leetotàs neteef.

Welnahbols, zaurduru sahle, wilkahbols, trafuma ahbols, baltàs drigenes, kungu pauti (datura Stramonium, дурман, Stechapfel). Weengadigs salaugs fawwalà augoschš mehflainès, sehtmalès, laufu un zelu malàs, dahrsos — walgà un trefnà femè. Stublajs taisni stahwoschš, zauru widu, fuligs, dafschweidigi sarainš; sari — eefschpusè fihki spilwoti, pahrejàs dalàs faili. Lapas garkahtainàs, olweidigas, nelihdseni robotas, wiršpusè tumschi salà, apafschpusè gaischi salà krahšà; jaunàs lapas wairak, wezàs mafak spilwotas; smaka stipri narkotiska. Seedi — piltuwweidigi, paleeli, baltàm wainaglapinam, stipri smarschigi. Satopoti pa weenam ihšos kahtinos stublaju un sari schahklès, katrs no teem seed tikai weenu deenu. Wišš stahds seed no juniya lihds oftobrim. Auglis taisni stahwoscha olweidiga pogala, klasta afeem dšeloneem, kas sadalita apafschà 4, augschà 2 zirfšnès un šatur daudš neerweidigas, tumschbruhnas waj melnàs sehklinas. Wišš augš stipri indigs.

Schi auga dšimtene ir Ušija, bet kahdà zelà tas eenestš Ciropà, naw finams. Uri fenajàs grahmatàs par to naw atrodami nefahdi pafkaidrojumi.

Ahrstneezibà leeto schahwetàs lapas un eenahkufchàs sehklas. Lapas eewahz auga seedeschanas laikà un isschahwè ehnainà weetà, usberot tàš plahnà kahrtinà uf audekla waj papira un laiku pa laikam apgrosot. Salo lapu narkotiskà smarscha schuhstot pasuhd. Schahwetàs lapas ir salà krahšà bes smakas, ar ašt ruhgtu nepatihkamu garschu. Ušglabajamas tumschà weetà, zeeschi nošlehgtos traufos, ne ilgak tà gadu. Welnahbolu leeto tà apmeerinašchanàs lihdselki pee daschadàm nerwu kaitem, fewischki pee elposchanas organu neirosam (astmas, krampjama flepa u. tml.), kahdam noluhkam teef eeelpoti waj nu auga nostahdijuma twaiki, jeb smehketas no lapam (parasti maifitàm ar drigenu un sallschogas lapam) pagatawotas zigaretes.

Saindeschànàs pasihmes un ahrsteschana lihdsigas ka faindejotees ar drigenem. (St. drigene.)

Wehrmeles (artemisia absinthium, полынь, Vermuth).

Daudsgadigš lafstaugš, peeder nesahlem un aug wiſur, ſe-wiſchli ſauſâš neapſtrahdatâš, ſaulainâš weetâš. ſakne ſtipri ſchuburaina. Stublajš kolſnainš, taiſnš, gandrihſ apalſch, ſtipri ſarainš. Lapâš pamihſtenifſki ſakahrſtotâš, diw-waj trihſſahrſt plahſſnotâš, wiſſpufê bahlaš, ſihdweidigi puhkainâš. Seedi dſelteni, maſi, apali, kurwſweidigi — ſa-ſopoti retôš ſeedu ſekarôš, ſeed no julija lihdfſ ſeptembrim. Wehrmeleš jau ſeno kulturu tautâm labi paſihſtamaš augš. Tâ wezo egipteefchu religioſâ kultâ ſchiš ruhgtaiš aromati-ſkaiš ſtahdš ir ſpehlejiš ſinamu lomû, jo kâ Pliniš ſtahſta, deeweš Iris ſwehtkoš preeſteri neſuſchi apfahrſt wehrmelu ſaruš. Taš patš autorš aiſrahda, ka ari romeeſchu ſweht-koš, uſwaretaiš ſaſihſtêš uſ kapitola iſdſehriš kauſu wehr- melu dſehreena. Daudſâš weetâš Bibelê ſchiš ruhgtaiš ſtahdš peeminetš kâ pretiguma un ruhgtuma ſimbolš. Se- noš laiſoš, tad grahmataš wehl tika ar roſâm pahrrakſtitâš un bij tâ tad retâš un dahrgâš, wehrmeleš tika liſtaš pee- tinteš, lai tâš netiktu no pelem un tml. kufaineem ſaehſtaš. Tautâ ſkapjoš eekar wehrmelu ſaruš, lai paſargatu drehbeš no kodem.

Ahrſtneezibâ leeto stublaju galotneš lihdfſ ar lapâm un ſeedeem, ko eewahz pilnaš ſeedeſchanaš laiſâ julija mehneſt. Reſnatoš stublajuš atmet noſt, pahrejo „ſahli“ ſchahwê pa- ehnâ, zaurwehja telpâš. Uſglabâ ſlehgtôš ſkahrda traufkoš. Cauſa wehrmelu „ſahle“ ir ar ihpatneju aromatiſku ſmarſchu un ſtipri ruhgtu garſchu. Wehrmelu ruhgtâ weela (abſin- tchium) loti weegli eefuhzaš dſihwneeku audoš, ar ko iſſkai- drojaš, ka lopu gala un peenš ir ruhgti, ja lopi ir ehduſchi daudſ wehrmeleš.

Sawâ laiſâ zelojot pa Sibiriju man nahzâš Tobol- ſkaš aprinki pirkt peenu, ko dewa wahritu pudelê. Bet peenš bij tik loti ruhgti, ka dſert to nebij eefpehjamš. Domahdamaš, ka taš nahſ, warbuht, no nepareſiſâš wahrifchanaš, eš nehmu u peenu no zitaš ſaimneezes — ſwaigu, bei ari taš bij tahdš patš, un kad eš aprunajoš, man teiza, ka wiſſ ar wehrmelem bagataiš apgabâlš zitu peenu nemaš neſin un nedabû. Ja- ſaka, ka ja ſahdš pee tahda peena naw peeradiš, tam gruhti eedomatees, kâ pee tahda wiſſpahſ war peerafſt, tik loti taš ir ruhgti un nepatiſkamš!

Ahrſtneezibâ kâ tautâš lihdfſekliš wehrmeleš no ſen- laiſkeem eezeenitaš wehdera un gremoſchanaš ſlimibâš. Jau Dioſkuriduš rakſturo tâš kâ ſaſildôſchâš, wehderu aiſzeeti- noſchâš un gremoſchanaš ſpehjaš wairojoſchâš ſahleš. Pli- niš min wehrmeleš kâ lihdfſekli pret juhraš ſlimibu. Kauſaſâ wehrmelu nowahrijumu ari tagad wehl un tautâš ahrſti uſſkata kâ dſemdiſâš gaitu uſlabojoſchu lihdfſekli.

Trakijâ no wehrmelem isgatawo wihnu, to skaita kâ wifai labwehligu weselibai. Franzijâ wehrmelu schhabis wehl ihds schim teef dauds dserts. Ari latweeschu tautas ahrstneezibâ tâs ir loti beeschi eeteiftas un ari leetotas „sahles“

Sinatniskâ ahrstneezibâ wehrmeles leeto appetites wei- zinischanai un gremoschanas organu darbibas eerosinaschana- nai. Bet wairat nekâ ahrstneezibâ wehrmeles peeprafa dsch- reenu, fewischki daschadu schhabju un likeeru pagatawoscha- nai. Daschâs semês (Franziâ) schim noluhkam tâs kultiwê plaschos apmehros Wehrmelu likeeri un schhabji tomehr ir loti kaitigi, jo winu leetotaji pamasam faindejas ar indigo wehrmelu elku un fashimst ar krampjeem u. z. daschadam nerwu faitem.

Salkschu oga, wilka oga, welna oga, fruhflene (Atropa bella donna, сонная одурь — красавка, Tollkirche), — ilggadigs lassaug, fastopams Latwijâ eeaudsets dahrsos, deenwidos fastopams sawwaiâ. Stublajs taisns, salâ — daschahrt farkanbruhnâ nokrahfâ, galotnê dakschweidigi sa- rains, spilwots. Lapas olweidigas, ar fmaileem galeem, gludu malu, ihfâ kahtinâ, apaschpufê nedauds spilwotas. Seedi bruhni wioleti waj netihri farkani, pee kausina salgan- dselteni swanini ihfâ kahtinâ, nokaras us leju. Seed junijâ un julijâ. Auglis — apala oga — eetwerta salâ peezlapainâ kausinâ; nogatawojsees tâ ir spihdigi melnâ krahfâ, ar wio- letu fulu un sator fewi dauds masas olweidigas sehklinas. Wifs augz ir stipri indigs.

Salkschu ogu latinu nosaukums — Atropa bella donna, — zehlees no greeku un italu walodam. Atropa ir weena no tâm trijam greeku deewem, kas wehrpa zilweku dsihwi, weena bij tâ, kas dsihwes pawedeenu pahrgreesa. Un ari salkschu oga, kâ weena no wisbihstamakam indem, ahtri ween war isdsehst dsihwibu. Peewahrdu bella donna (skaitâ feewa) schis augz dabuja zaur to, ka Italiâ no wina ogu fulas tika pagatawots schminks, kursch darija seeweetes skai- stas, fewischki ar to, ka schim stahdam peemihst ihpaschiba isplehst azu redsolus.

Salkschu ogas preparati, fewischki atropins, ir stipri isplatits un nepeezeeschams lihdselks tagadejâ ahrstneezibâ. Ar salkschu ogu audsehchanu nodarbojâs ari widus laikos, kad tâ starp zitu tika plaschi peeleetota indes pagatawoscha- nai noseedsigeem mehrkeem. Sinatniskâ ahrstneezibâ leeto swaigas un schahwetâs ogas, kâ ari safnes. Lapas zewahz, schtot ar seedeschanas laiku, kausâs saulainâs deenâs un pehz eespeh- jas ahtri karsâ kaulê jeb mehrenâ siltumâ isschahwê. Sau- fas lapas ir stipri plahninas, traufas, wirspufê bruhngani salas, apaschpufê peleksalas, bes fmasas, ar ruhgtu nepa-

tihlamu garfchu. War usglabat ne ilgak kà gadu. Salfnes eewahzamas neilgi pirms seedeschanas jeb teeschi seedeschanas laikà, pehz tam kad ilgaku laiku ir pastahwejis faufs, faulains laiks, jo tad tās ir wiswehrtigaks. Nem tikai jaunās suligās blakus salfnes un no galwenās salfnes tikai mihkstās dalās, fakotfnejuschās jamet nost. Israutas salfnes nomasgà aufstā uhdeni, leelakās pahrgreesch gareniski un schahwē brihwā gaisā waj mahksligā siltumā. Sausās tās ir ahrpusē pelef-dseltenās, ar dšitām garenistām reewam, eefschpusē baltās miltainās un lauschot stipri put, bes smakas, ar aši ruhgtu garfchu.

Salfschu ogu tinkturu un ekstraktu no tām dabujamā alkaloida atropina weidā — leeto kà apmeerinaschanas lihdselks daschados usbudinajumos un schapēs (krampjos, wehdera graisēs, neiralgijas, nenormalā mihsalu isdalischanā, dšimumorganu schapēs u. t. t.); pret swihschanu naktis dilona flimeem un ziteem pahrmehrigeem dšeedseru atdalijsmeem, peem. seekalu tezeschanu un tml. Bet wiswairaf teef leetots atropins azu ahrstneezi bā, kur wiensch ir nepeezeeschams wifos tais gaidijumos, kad wajadsiga redsokla isplehschanās. Bes tam winu leeto kà pretindi saindejotees ar morfiju, sehneem un tabaku.

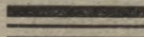
Saindejotees ar salfschu ogu augu, peem. eehdot tā ogas, zilweks schaf stipri tratot, mute un sakls paleef faufi, balfs aissmol, seja un azis ir farkanas, redsokli plati, azu ahbols ispeeschas, redses spehja suhd un galu galā eestahjas nahwe no firds un elposchanas pamiruma (paralises). Galwenais ahrsteschanas panehmeens schahdos gaidijumos ir wemschanas un zaurejas isfautschana, mahgās un farnu flalojumi ar etiki, zitronskahbi un wispahr augu skahbes. Eeteizams dot inf. sol. Jaborandi 10, :200,0 eedfert pirmā panehmeenā pusi, turpmaos pehz $\frac{1}{2}$ st. eenemt pahchdamai karotei. Sem ahdas morfiju. Homeopatiskee lihdselki: kampars, hiofziamins, wihs un kasija. Tā kà ar salfschu ogam saindejas wiswairaf behrni, eeteizams jau seedoscham stahdam apraut wifus seedus, lai ogas nemas neatihstitos.

Mescha semene, (Fragaria vegca, лѣсная земляника, Erdbeere), ilggadigs wispahrpasihstams lakstaugš; fastopams meschos iszirtumos, fruhmajos, faulainās salnu nogahsēs un tml. weetas. Dahros audsejamā semene ir wirtuwes un tirgus wajadsibam kultiwets stahds.

Tautas ahrstneezi bā mescha semenei peekriht ne masa loma. Tā pee daschām tautam mescha semenu lapas ufflata kà lihdselki pret masafinibu, pee kam to leetoschana jaeesfahf ar nedauds lapinam, pakahpeniski pawairojot to flaitu isdee-

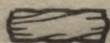
nas lihds tam daudsumam, ko wehl war panest, un tad tahdâ pašchâ kahrtâ to šamastnot. Dašchi tautâ domâ, ka semenēs dseede šafaluschuš lozekluš pee tam (pehž Hōflera) jarihtojas šchahdi: wihreeschu šahbatu pahri peepilda ar semenu ogam, pehž tam uswelt nosaluscheem lozekkeem un nešâ pahriš stundas. Pret šcho kaiti šchahwetas semenēs leeto ari kompresēs. Uskrihtoščas ir wezo šchweizeeschu domas, ka semenēs ir gan weseligas wihreescheem, bet kaitigas šeweetem. Šafarâ ar to ižehlees šchahds nostahstis: tad Kristus wehl staigaja pa semes wirfu, tas kahrtâ deenâ šatika šeweeti, kas neša aisklahdâ kurwiti semenēs. Kad Kristus apjautajās ko wina šawâ kurwiti nesot, ta atbildeja — „nefo“. Tad Kristus šazija: „Labi, lai tad tas ari paleef par nefo“. Un no šchi laika semenēs efot beš barošošča špehta, tās zilwefu nepaehdina un lai žif daudš tās nebuhtu ehstas arween, tomehr leekas, it kâ nebuhtu ehstš nekas. Wišpahr par semenem tautas mutē ir daudš un dašchadi mahntizigi nostahsti.

Uhrstneezibâ leeto mešča semenu ogas — šwaigas un šchahwetas. Ugraf tika leetota ari šafne un wišš šchahds eewahstš seedešchanas laikâ. Šwaigas ogas eeteiktš lihdselkš pee mafastnibas, podagras un atmenu šlimibam. Šafnes un „šahle“ tika leetotas kâ mišsaluš dšenošchš lihdselkš.

Saturš.

1. Aniš (pim pinella anisum).
2. Arnifa (arnica montana).
3. Apini (humulus lupulus).
4. Uvenajš (Rubus Idaeus).
5. Buldurjahniš (valeriana officinalis).
6. Dahrša magone (papaver somniferum).
7. Dewinu wihru ſpehš (verbascum thapsiforme).
8. Drigene (hyoscyamus niger).
9. Enzianš (gentiana centaurium).
10. Fenčhelš (foeniculum officinale).
11. Gewa.
12. Kalweš (acorus calamus).
13. Kanepes (cannabis sativa).
14. Kiploš (allium sativum).
15. Kimeneš (carum carvi).
16. Kumeliteš ſmaršigaeš (chamomilla vulharis).
17. Lehpene (tussilago farfara).
18. Leepa (tilia parvifolia).
19. Maipukiteš (convallaria majalis).
20. Melnà paparde (aspidium Filix mas).
21. Melnee rudſi (claviceps purpurea).
22. Oſoš (quercus pedunculata).
23. Piparmehtra (mentha piperita).
24. Paegliš (juniperus communis).
25. Pleeders (sambucus nigra).
26. Staipefniš meſča (lycopodium klavatum).
27. Uſprkſtene (digitalis purpurea).
28. Welnahboš (dature stramonium).
29. Wehrmeleš (artemisia absinthinm).
30. Salkſchu oga (atropa belladonna).
31. Semeneš (tragaria vesca).

Dr. med. R. Suments.

Dati par baribas weelu nowehrteschanu un widejais procentu fastahws no swarigatām baribas weelam.

Baribas weelas un bariba. Baribas fastahwam peederotšās pamatweelas fastahw no olbaltuma, ogļuhdenrasča ņaweenojumeem, taukeem, uhdens un mineralšahleem. Wišas šchis minetās weelas kalpo daschadu ņahhju attihstiščanai organišmā, kas teef raschots no mustuku un zitas enerģijas un kas kalpo ari ņa buhwmaterials organišma augščanā, isnihžinato audu daļu atweetoščanā un tauku krahjurma papildinaščanā.

Mušu ķermena ģimiskais fastahws peerahda, ņa tas uņbuhwets no tahdām weelam, kuras atbilst augščā minetām baribas weelu fastahwam. Ķaurmehrā ap $\frac{3}{8}$, no zilweka organišma swara nahf uņ uhdeni, ap $\frac{1}{6}$ — uņ ņahhpekla weelam (olbaltuma u. ž.), apmehrām tikpat daudz uņ taukem un ap $\frac{1}{20}$ — uņ mineralweelam. Tā tad no šchim baribas weelam organišmam eespehjamš ņegt ņaudejumus, ņo tas patehrē ņawā nepahrtrauktajā darbībā. Baribas weelas, kas teef uņnemtās organišmā, tam kalpo ņa uņbuhwes materials un ari ņa ņiltuma attihstitajas. Tā ņa peeaugučā weņela zilweka ķermenī jauno audu elementu un tāpat ari pastahwoščo elementu panihščana noteef loti aprobeschotā mehrā, tad šchi ņaudejuma atweetoščanai un organišma buhwejoščām wajadsibam teef leetota loti nenohimiga daļa baribas weelu, kas nahf lihds ar baribu. Galwenais baribas weelu daudzums, kas eenahf organišmā ņadalās, ņadeg un atswabina winā ņlehpto enerģiju, kas kalpo ņiltuma un zita ķermena ņpehka attihstiščanai.

Badojotees, organišms ņinamu laiku ņpehi ņmelt dšihwibas uņtureščanai wajadsigoš ņpehkus no ņaween audeem, t. i. no paščha organišma fastahwā ešoščā olbaltuma un taukeem, kas tanī laikā ņabruhņ, ņadeg un atbrihwo winoš ņlehpto enerģiju. Pee pareiņas baribas, ņabruhņ tikai loti nenohimiga daļa no organišma audu elementeem, bet to weetā wairak ņabruhņ baribas fastahwdalās, atbrihwojot winu organiškas pamatweelās ņlehpto enerģiju. Tadehl ari par baribas weelu noņauž iffatru weelu (olbaltumu, taukus, ogļuhdenrasča ņaweenojumus, uhdeni un ņahhus), kuri ņpšhi atweetot jeb nowehrest organišma fastahwā eeejoščo weelu ņaudejumu. Organišms nebarojas no wišām baribas weelam, kuras mehš uņnēmam, bet tikai no tām derigām weelam, kuras atrodas baribas maiņjumā. Wišas šchis derigās weelas ir atrodamas maiņe, gaņā, peenā, augoš u. ž. Weņ ņcheit minetām baribas weelam organišma baroščanai wehl wajaga t. ņ. garščas lihdsellu (wirzes, aromatiņkas weelas, tehja, kaņija, ņpirta dšehreeni, organiškas ņahhbes u. ž.) Vai gan ar ņchahdām weelam orga-

nisms newar feqt wiſus ſaudejumus, (iſnemot zukuſu, ſpirtu un wahramo ſahli), tad tomehr garſchigo weelu peemaiſijums baribai leelâ mehrâ nepeezeeſchams. Tâ kâ ſchis weelas baribai peeſchfir patihſamu garſchu, tad tâs eeſpaido gremofchanas organu ſulas, paguroſchos nerwu zentrus, kâ ari wedot nerwu ſiſtemu ſinamâ uſbudinajuma ſtahwoſli, kas atſauzas labwehliqi uſ organifma paſchſajuhtu, uſlabo ehſtaribu, palihdi uſnemt peeteekoſchus baribas daudſumus un tahdâ zelâ atweeglo organifma ſiſiſto un gariqo darbibu.

Barojoſcho un garſchigo weelu ma i ſ i j u m s, kas ſpehji paſarqat kermenî ſawâ pirmatnejâ ſaſtahwâ, waj ari winam peeſchfirt wehlamo ſaſtahwu (augſchanâ, ſlimibâs u. t. t.) un lihdi ar to dot eeſpehju parahdit ſawu darbibu, ſ a u z a s p a r b a r i b u.

Baribas kaloriſkais ekwivalents un tâs potenzialâ energija.

Potenzialo energiju, ko ſatur baribas weelas, iſmehro waj nu ſiltuma weenibâs, kas attiſtâs ſchim weelam ſadegot, waj ari mehaniſkâs darbibas weenibâs, ko war iſdarit uſ ſchi ſiltuma rehſina.

Bar tahdu weenibu peenemts ſiltuma daudſums, kas wajadſigs 1 ſgr. uhdens ſaſildifchanaî lihdi 1°C . Scho dauſdſumu mehdi ſaukt par leelo kaloriju. Leelâ kaloriija lihdiſinâs 1000 maſam kalorijam, (tâ tad 1 maſâ kaloriija ir tas ſiltuma daudſums, kas wajadſigs lai 1 gr. uhdens ſaſilditu lihdi 1°C) un atbilſt darba daudſumam, kas wajadſigs 1 ſgr. pazelſchanaî 425 mtr. augſtumâ, jeb 425 ſgr. — 1 mtr. augſtumâ, jeb ari 425 kilogrammetrus. Schis ſſaitlis iſtaifa ſiltuma mehaniſko ekwivalentu.

Beleetojot ſchahdas weenibas, organifko baribas weelu potenzialo jeb ſlehpto ſpehku, kas pahrweidojas tâs atlahjot un dalot no hidrolifſtika ſadaliijuma weenſahrſchakâs weelâs, — diſihwâ ſpehka jeb ſinetiſkâ energija. Iſteikt kalorijas jeb mehaniſkâs darbibas ekwivalentâ peenemot, ka 1 kilogrammetrs = 0,00235 leelâm kalorijam.

Iſſſkaitot kaloriſko efektu jeb mehaniſkas darbibas ekwivalentu, ko ſatur ſinama bariba, paraſti nem wehrâ leelâs kalorijas un tâs weenſahrſchi ſauz par kalorijam. Tadehl ari ſem ſchahda iſteizeena arween jaſaprot leelâs kalorijas.

Katras weelas potenzialo energiju jeb kaloriſko ekwivalentu noſafa ar weelas ſadegſchanaî kaloriimetrâ un ar attiſtâ ſiltuma daudſuma iſmehriſchanaî.

Baribas potenzialâs energijas ſiſiologiſki derigâ daka un tâs teeſchee kaloriſkee koefiſienti.

Organifmâ tikai tauki un ogſuhdearſcha atdaliijumi ofſi-

dejas (atfahbejas) lihdfigâ weidâ fâ pee fadegſchanas kalori-
metrâ, dodot tos paſchus galigos ofſidazijas produktus — ogl-
fahbi un uhdeni. Tadehl tee organiſmâ ſpehji dot tikpat dauds
filtuma fâ kalorimetrâ un attiſta organiſmam ekwivalentu
dſihwu ſpehku. Kas atteezas uf olbaltumu, tad tee organiſmâ
ofſidejas nepilnigi, pee kam ofſidejotees un dalotees dod da-
ſchus produktus, kam wehl peemiht ſinama potenziala energi-
ja, bet kas padoti tahlakai pahrweidoſchanai fermenti. Wini at-
dalâs lihd ar mihsaleem un ſweedreem (mihsalu fahbe u. z.).
Tadehl olbaltums organiſmâ attiſta tik dauds filtuma fâ
kalorimetrâ un wiau fiziologiſkais deriguma efekts lihdſinâs
abſoluta filtuma efektam neeſtaitot flehpto mihsalu un ſwee-
dru filtumu. Tahdejadi pehz R u b u e r 'a aplehfumeem olbal-
tuma weelas faude aiſ wiau nepilnigas fadegſchanas organi-
ſmâ 22—28% no wiau flehptâs energi-
ſkais deriguma efekts zaurmehrâ pee maifitâs baribas lihdſinâs
tikai 4,1 kalorijam jeb 1742,5 kilogrammometreem.

Tâ tad pehz Rubuer'a galweno baribas weelu kaloriſko
efektu zaurmehrâ war aplehſt ſchahdi:

1 gr. olbaltuma	4,1 kal.
1 gr. ogluhdenraſchu ſaweenojuma	4,1 „
1 gr. tauku	9,3 „

Bawairojot uſnemtâs baribas olbaltuma, tauku un ogl-
uhdenraſcha ſaweenojuma daudſumu uf atbilstoſcheem kalori-
koeffizienteem un ſaſtakitot koſpummu, mehſ dabujam organi-
ſma uſnemtâs baribas kaloriſko efektu. Bet ja runa eet par
baribas deriguma kaloriſkâ efekta noteiſchanu, tad jaewehero
tas, fâ baribas weelas organiſms no baribas pilnigi neuſſuhz,
un fâ baribas weelu daka, kas no organiſma atſtahta neſagre-
mota pahrpaliſkuma weidâ ir *baribas ſchlag*, kaut ari
ſagremota, bet tomehr aiſ ſinama eemeſla natw uſſuhkta.

Baribas labums un tâs deennafts normas nowehrteſchana.

Nowehrtejot ſinamas lauſchu kategorijas baribas labumu
wiſpirms jaem wehrâ, waj ir peeteekoſchs baribas pamat-
weelu abſolutais daudſums deennafts razijâ, waj ar ſchim bar-
ribas weelam teel ſegts organiſmâ fahbeſka un wiſpahrigo
weelu ſaudejums, kas iſtehrejâs organiſma filtuma, muſkulu
un nertwu energi-
ſkâs attiſtiſchanâ. Dtrkahrt jaewehero, kahdâ
ſawſtarpejâ atteezibâ jeb proporzijâ atrodas baribas weelas
deennafts razijâ, un waj ſchahda atteeziba dod labwehligus
reſultatus noteiſkumeem atbilstoſchai organiſma baroſchanai.

Scheit wiſpirms rodas jautajums par to, zil dauds bari-
bâ atrodas ſpehka raſchotaju: olbaltuma, tauku un ogluhden-
raſcha ſaweenojumu, jo wajadſigais uhdens arween atrodas
peeteekoſchâ daudſumâ, bet ſa h l i, kas kalpo netween organi-

šma saudejumu atweetošānai, un pateizotees šamam eespai-
dam uš usmotiskeem prozešem spēhlē švarigu lomū baribas
ušpirkšānā un weelu mainās prozesos ķermenī, teē
eeguhtī parasti ar baribu pahrmehrā, un atdaliti ar istahr-
nijumeem, mihsaleem un šweedreem (Rubner). Tadehl šahli,
išnemot māhramo, kura truhkumu parasti nefajuh, jānem
wehrā.

Lai atrišinatu jautajumu, zif olbaltuma, tauku un ogļ-
uhdenrašča šatweenojumu jāšatur baribai daščados apstah-
kšos atrodošchos laudis, tika štarp zitu noteikts baribas weelu
šaturš wešelem zilwešem, šam peeteekošči lihdselku, lai brihwi
un pehš patikas išwehletos baribu.

Lihdsiga weida pehti jumi, kas išdariti daščadās wal-
stis koti plaschos apmehros un pee zilwešem, dšihwojšošeem
daščados dšihwes apstahkšos, nedod pilnigi weenlihdsigu re-
sultatu. Šo pee daščadām, pat darba apstahku šinā lihdsi-
gām laušču grupam, baribas šastahws mainās deejgan leelos
apmehros.

Pahrtikas normas.

P e r s o n a s	Olīaltumi	Tauki	Ogļūde- rašņa fatv.	Stehpā enerģija kalorijās
	Grammi uz deennatts rāzjonu.			
Behrni no 8—9 gadeem	60,0	44,6	150,0	1270,2
" " 10—11 "	65,0	45,0	200,0	1505,0
" " 12—13 "	72,0	47,0	245,0	1736,8
" " 14—15 "	79,0	48,0	270,0	1877,3
" " 16—18 "	100,0	50,0	400,0	2515,0
Wihreetis pee wid. darba	120,0	56,0	500,0	3062,8
" " grūhta "	145,0	100,0	500,0	3574,5
" " ļoti gr. "	184,3	70,9	567,0	3739,7
" " ahrfahrtigi muskulu fasteepj. darba	900,0	—	—	7500,0

Šwarigato baribas weelu widejais % fastahws.

I. Dstihwneeka baribas lihdsekti	lhdens	Šahpe- tia weelas	Tauki	Ogļū- deurāšč. fatveen.	Pelni
Veellopu gala wideja	71,50	20,10	7,40	—	1,00
" " wahrita	77,77	34,13	7,50	0,4	0,91
Tela " taukaina	72,31	18,88	7,41	0,07	1,33
Zuhfas " "	47,50	14,50	37,30	—	0,70
" " wahja	72,70	20,10	6,30	—	1,10
Šahkinkis šahawets	62,58	22,32	8,60	—	6,42
Pahrejās dstihwneeku dalas :					
Mehle	65,62	15,69	17,64	03,5	1,00
Uknas	71,55	13,22	3,65	3,39	1,55
T a u k i :					
Kaufeti tauki — leellopu	13,70	4,20	81,80	—	0,30
" " — zuhku	11,65	3,50	84,65	—	0,20
Spekis šahlits "	7,90	2,00	86,20	—	3,90
D e f a s :					
Šahaweta defa (копченняя)	64,17	17,25	14,04	—	4,26
Zihšinas	68,69	14,44	13,67	—	3,28
S i w i s :					
Lafis	64,11	21,14	13,53	—	1,22
Sutis — upju	62,16	14,78	22,22	—	0,84
Brefšis (plaudis) trefns	70,06	18,07	10,07	—	1,00
Store	76,02	17,67	5,15	—	1,16
Šahkaunazis, karpa	77,91	18,96	1,85	—	1,28
Bute	80,83	16,49	1,54	—	1,00
Sihga	79,13	18,32	1,53	—	1,22
Lihdafa	79,63	18,42	0,56	—	0,96
P e e n a p r o d u k t i :					
Peens — gowju	87,27	3,39	3,68	4,94	0,72
Krehjums	67,61	4,12	23,80	3,92	0,55
Ruhdsis peens	89,06	3,24	2,69	3,30	0,76
Šahbais krehjums	57,07	4,40	35,60	2,06	0,69

II. Augu baribaš weelaš	Uhdens	Šlahpe- ka	Tauti	Dgih- dencaš, faween.	Šuhni- nu au- dumi	Belnt.
Sirmi	13,80	23,35	1,88	52,65	5,56	2,76
Bupas	11,24	23,66	1,96	55,60	3,88	3,66
Kweefchu milti labaki	12,63	10,68	1,13	74,74	0,30	0,52
Rudsu	12,58	9,62	1,44	73,84	1,35	1,17
Griku	13,84	8,28	1,49	74,56	0,70	1,11
Uusu	8,59	14,56	9,13	64,55	1,26	1,96
Manna putra	13,09	9,43	0,24	75,92	0,64	0,72
Rihfi	12,55	7,88	0,53	77,79	0,47	0,78
Griku putra	14,80	13,31	2,66	66,04	1,43	1,76
Baltà maiše — labakà	33,66	6,81	0,54	57,80	0,31	0,88
Rupjà	39,70	6,43	1,14	50,44	0,80	1,49
Saldškabhà maiše	—	10,00	0,50	47,80	—	—
Kartupeki	74,93	1,99	0,15	20,86	0,98	1,09
Beetes	88,00	1,26	0,13	8,68	0,89	1,04
Burkani	86,77	1,18	0,29	9,06	1,67	1,03
Rahzeni	90,67	1,11	0,24	6,11	1,11	0,76
Rahli	88,88	1,39	0,18	7,37	1,44	0,74
Rahposti — galwàs	92,56	1,97	0,26	3,60	0,86	0,68
Gurki	95,36	1,09	0,11	2,21	0,78	0,45
Tomati	93,42	0,95	0,19	3,99	0,84	0,02
Sehes — barawiki šwaigi	87,13	5,39	0,40	5,12	1,01	0,95
" šahweti	12,81	3,66	2,70	34,51	6,87	6,45
Ahholi	84,37	0,40	0,70	12,13	1,98	0,42
Bumbeeri	82,83	0,36	0,40	11,98	2,82	0,31
Pluhmes	78,60	0,01	0,77	12,82	5,81	0,49
Aprikofes	84,15	0,86	1,05	8,01	5,37	0,56
Dšehrwenes	88,90	0,40	—	8,40	1,50	0,20
Ahholi šahweti	31,28	1,42	3,59	54,16	6,10	1,59
Bumbeeri	29,41	2,67	0,84	57,79	6,87	1,67
Pluhmes šahwetas	28,07	1,97	2,03	47,20	18,90	1,46
Aprikofes	32,42	3,09	2,52	29,59	—	1,39
Kakao (pultwer)	5,54	20,33	28,34	33,30	5,37	5,24
Zufurs (beefchu)	6,06	—	—	90,88	—	0,05

Grahmatâ fastopano fiveschwahrdu passaidrojumi.

- Biologifks** — (no wahrda boilogija: sinatne par organifku buhtau dšihwibu, wiau usbuhwi, funkzijam un wiau šawstarpejam atteezibam) — kas uš biologiju atteezas.
- Bronchits** — bals rihfles gлотahinas eekaišums.
- Cervix** — pakaušis (šprands); het šcheit ir domats Cervix uteri dšembes apakšchejâ ščaurâ dala.
- Desinfektors** — (no wahrda desinfekzija: lipigu šlimibu weelu, šewiščki bakteriju, isnihzinasčana no telpam waj drehbem) — zilweks, kas ar desinfekziju kâ arodu nodarbojas.
- Dieta** — šlimneefu baroščanas šahrtiba.
- Dietifki** — kas atteezas uš šlimneefu baroščanas šahrtibu.
- Epidemija** — šehrga jeb lipiga šlimiba, kas pehščni weenâ weetâ radufees išplatâs wišâ tautâ.
- Epidemiologija** — mahžiba par lipigâm šehrgam.
- Epidemiologifks fakts** — apštahlis waj notikums, kas atteezas uš mahžibu par lipigâm šehrgam.
- Ekfantema** — ahdas išsitums.
- Frekwenze** — atfahrtoščanâs daudšums sinamâ laikâ.
- Hehta waj Wafermana reakzija** — (reakzija: kimifks prozešs (darbiba), kas dara eepšejamu sinamu weelu atklaščanu jeb noteifščanu) — šifilifa noteifščana.
- Infekzija** — šlimibu peelipščana, šlimibu dihgļu eeklušščana wešelâ fermenti.
- Inkubazijas laiks** — laika šprihdis no šlimibas peelipščanas lihds pirmo šlimibu šihmju parahdibai.
- Injekzija** — sinamu weelu eekšlirzinasčana ar speedeena palihdsibu zilweka fermenti, (waj nu sem ahdas, muškulaturâ waj ašins traukos).
- Herpes** — ehdes puhšlišči.
- Lumbals ščkidrums** — šmadšenu ščkidrums, kas nemts no mugurčaula kanala.
- Meningitis** — šmadšenu plehwišču eekaišums.
- Obligatorifki** — nepeezeščami, negrošami.
- Partners** — lihdsdalibneeks.
- Profilaktifka immunitate** — eepreeščēja lipigu šlimibu nepeešlipamibas eeguščana.
- Prinzips** — pamats.
- Profilaktika** — mahžiba par išfargaščanos no šlimibam un šlimibas aišfarga lihdsēkštem.
- Komplikazija** — šareščajums.
- Prognoze** — šlimibas gaitas noteifščana jeb paregoščana.
- Organifka buhtne** — dšihws radijums.
- Rezultats** — šekas, išnahkums.
- Razonala bariba** — wešelibai labwehšiga un noderiga bariba, eeteizama uš šinatniškeem pamateem.

Rekonwalesjents — slimneeks, kas šahf atspirgt un uslabotees.

Symptoms — pasihme.

Serologisks — kas atteezas us afins šchidrumu.

Serums — sinama šchidruma šchidra (uhdenainā) fastahw-
dafa. Scheit domats afins šchidrums, preteji baltajeem
un farfanajeem afins kermenisheem.

Speziali — atsewischfi, norobeshoti.

Subjektivs — personiags, pats.

Symptomatisks — no dascham pasihmem eepreefsch nofakams.

Perforazija — isfeldets waj isurbts zaurums.

Roseola — ahdas isfitums, kas fastahw no maseem rosa-farka-
neem plankumeem, kuri no speedeena pasuhd, bet pehz tarā
atkal parahdās.

Ras ir „Jecol”.

„Jecol” pehz buhtibas ir siwju eka (Ol. Jecoris Useli). Buhtu leefi
afrahdit us siwju eka leelo nosihmi ahrstneeziā, ta jau ir wiseem pasih-
stama, bet no swara ir afrahdit us faktu, ka siwju eka peeleetofchana ar katru
gabdu peeaug. Pehdejos 25 gadās siwju eka patehrinisch, pehz Norwegijas
oficialās statistikas, ir trihsstahrojees, no ta redsams, ka modernā ahrstnee-
ziba peegreesch winai leelu wehribu un siwju eka naw aishweetojama ar mo-
derneem antestisheem preparateem. Siwju eka neparasti leelais patehrinu pee-
augums wedamsafarā ar witaminu atlahschanu. Siwju eka satur tausos schli-
stofchu witaminu A — nepeezeschamu kermena augschana unattihstischana.
Minetais witamins fastopams ari zitās uaturas weelās, tā peenā, olās,
sweestā, bet, salihdsinot ar siwju eku, tikai neezigos daudsumos: tā peeme-
ram, sweestā witamina A ir 100—200 reis masaf nekā siwju eka. Prof.
E. Poulsen'a (Norwegijā) pehtiumi peerahda: ja organismam truhst wi-
tamina A — meejas swars kriht, kermena attihstiba apstahjas un organizms
top loti usnehmigs pret infelzijas slimibam. Oira tipista parahdiba — ažu
slimibas: Kerophtalmie un Keratomalacie. Leetojot siwju eku, pat nekelos
daudsumos, wijas minefās nenormalibas organizmā ahtri isuhd. Prof.
Poulsen's uskata witaminu A tā daudsu wehl neispehtitu witaminu kom-
pleksu, no kureem galwenee: 1) organizma attihstibu weizinoschš witamins
un 2) karki rezorbejoschš witamins (antirachita witamins).

Weskatotees us wisām siwju eka iszilus ihpafchibam, leelafā dafa slim-
neeku atteizas winu leetot, dehl nepatihlamās garschas, tā ari ahrsti wineem
to neeteiftu.

Daudi strahdats pee siwju eka nepatihlamās garschas nowehrschanas
un uslabofchanas, bet isdewees lihds schim tas tikai pa datai, jo wšas siwju
ekas emulsijas satur tikai apmehram 20, augstakais 30% tihras siwju eka,
bes tam emulsijas masfā stipri dahrgi, nemot wehrā maso eka procentu.

Ar „Jecol” eeweschanu ahrstneeziā wijas siwju eka nepatihlamās
ihpafchibas ir pilnigi isnihzinatas.

„Jecol” satur 99,75% tihras siwju eka un tikai 0,25% garschweelu.

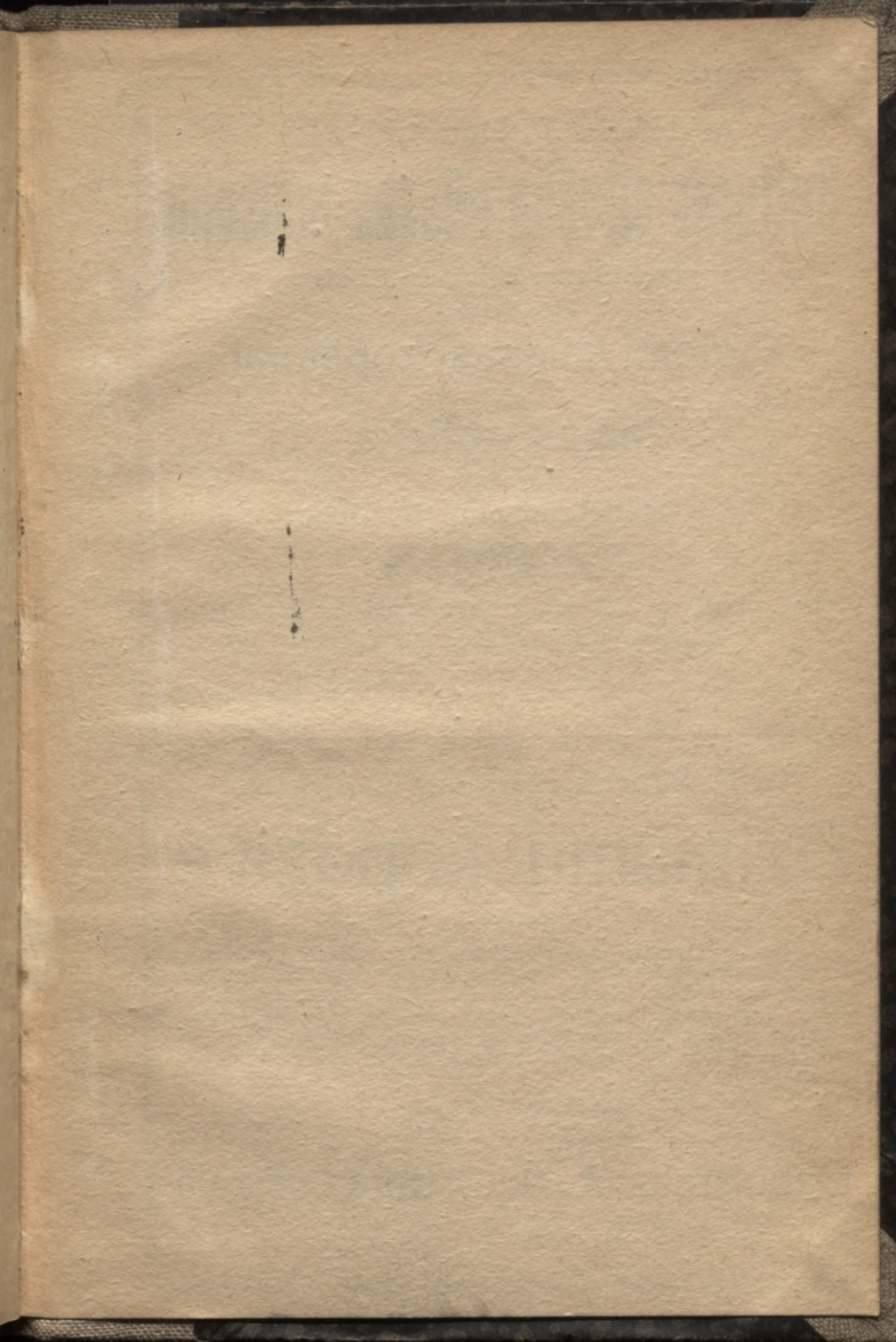
„Jecolam” naw ihpatnejās siwju eka garschas un oschas.

„Jecol” naw siwju eka aishweetotajs, bet ihsta siwju eka un terapiski
kwantitatiwi, tā ari kwalitatiwi pehdejat pilnigi lihdswehrtiga.

„Jecol” eeteizams leetot wiseem, kam jaleeto siwju eka, bet kuri ne-
pameš winas ihpatnejo garschu, fewischfi behrneem.

„Jecol” — lehtafais no wiseem siwju eka preparateem.

Mahtes, gahdajeet par faweem slimeem behrneem, masafinigeem
un strofologeem behrneem, dodot teem „Jecol'u”, kursch sekmiigi no-

Dr. med. F. Dumstrey'a

Kulturas cilvēka miesas kopšana

veselības un slimības dienās

I. pielikums:

Padomi miesas kopšanai

un

Mājas aptieka

II. pielikums

Dr. Heifeland'a un Dr. Debe

RECEPTES

Priekš vieglākām, kā visniknākām slimībām, ar daudz un dažādiem aizrādījumiem un padomiem

Iesieta maksā Ls 1.60

Dr. F. Šönenbergers un V. Ziegerts

Dzimumu kopdzīve

Saturs:

Ievads; Dzimumu dzīve; Jaunības grēki; Viriešu grēki; Valdošās netiklības cēloņi un viņas apkarošana; Ārlaulības satiksmes iespāidi un veselība; Ko lai es precēju? Kāzu nelietības; Laulības dzīve; Augļošanās, Izsargāšanās no iedzimšanas, Viriešu impotence; Bezbērnu laulības; Menstruācija un maiņu gadi; Par iedzimtību; Pēc izvēles — puisēnu vai meiteni; Dzimuma dzīves nakts puses un pēc-vārds.

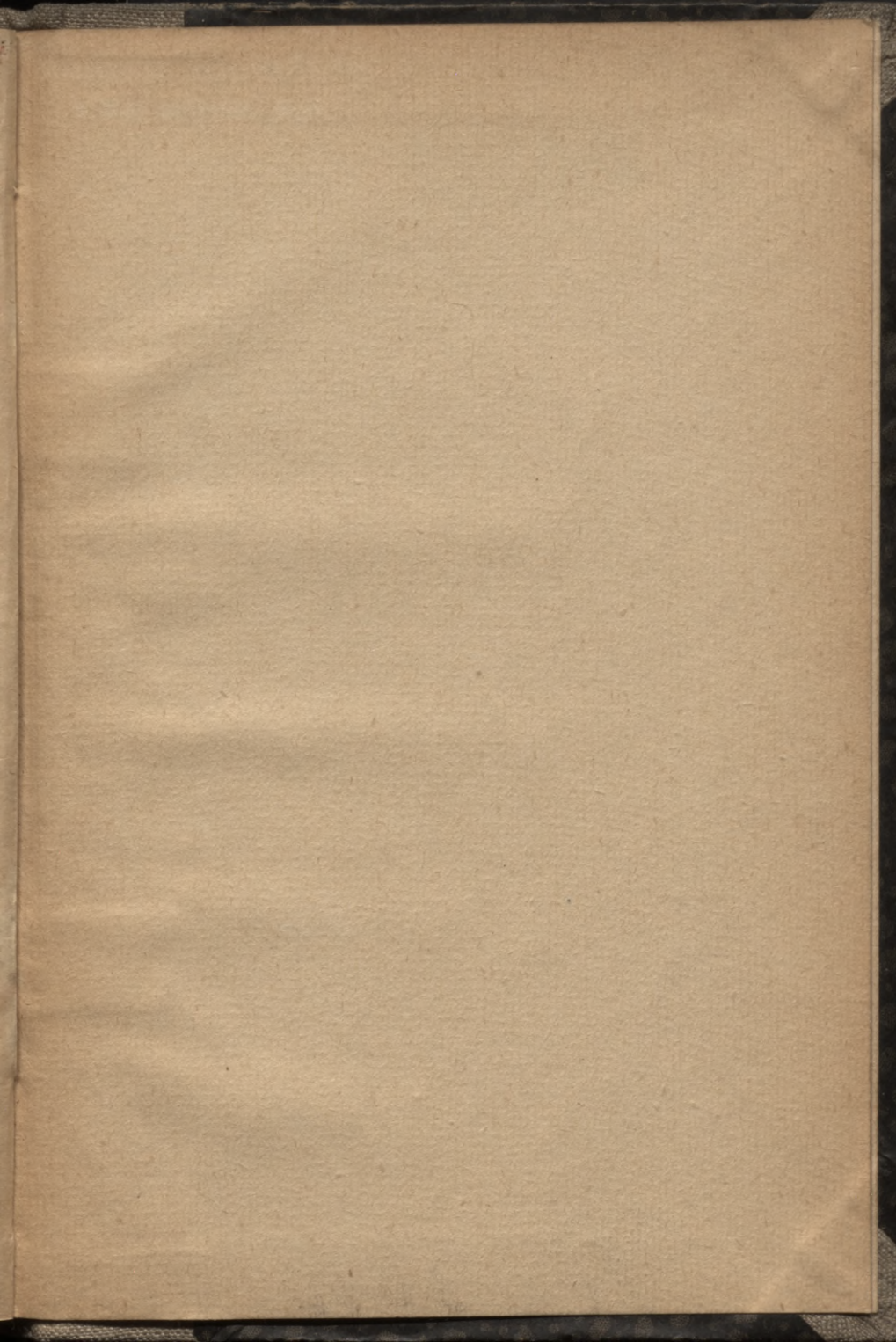
Maksā brošēta Ls 1.—

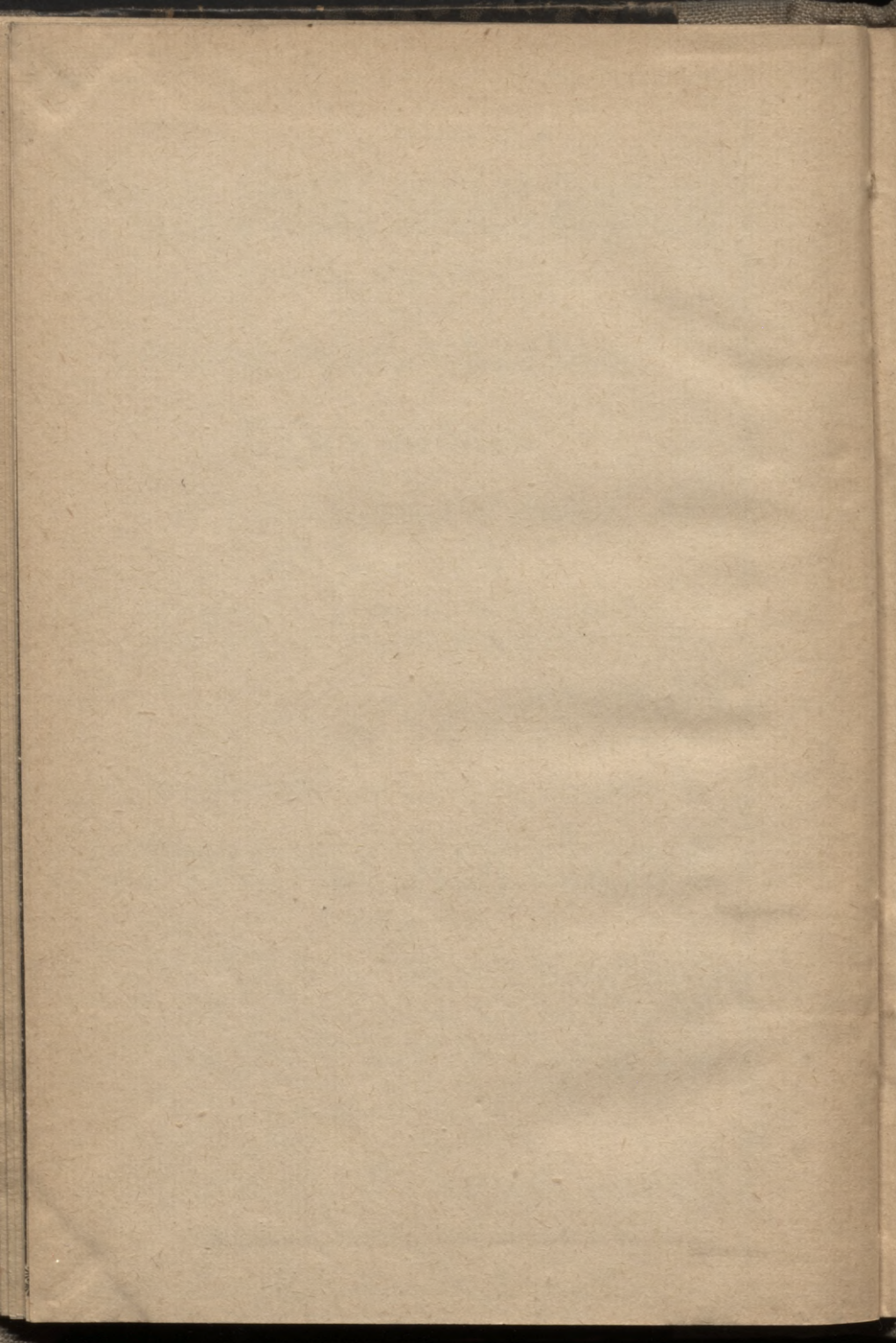
Iesieta . . . Ls 3.—

Dabujamas L. P. Vītola veikalā

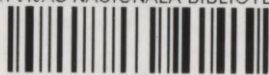
Rīgā, Marijas ielā 4. Tālr. 27172

40-3010

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309037342